ESOGÜ BİLİM KÜLTÜR SANAT

ARALIK 2020 SAYI:4 ISSN:2667-8950

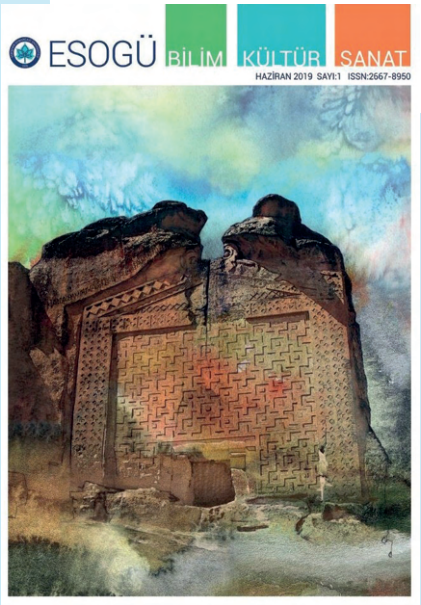

Haziran 2019 Sayı:1

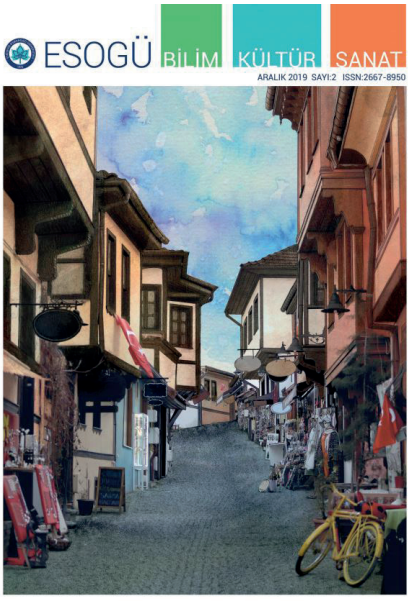

Aralık 2019 Sayı: 2

Haziran 2020 Sayı: 3

ESOGÜ BİLİM KÜLTÜR SANAT
Altı ayda bir yayınlanan Bilim Kültür Sanat Dergisi
Aralık 2020 Sayı: 4

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Adına Sahibi
Prof. Dr. Kemal ŞENOCAK

Baş Editör
Doç. Dr. Oytun MEÇİK

Editör Yardımcıları
Dr. Öğr. Üyesi Elif AVCI
Öğr. Gör. Pınar KARHAN

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Kürşat Bora ÇARMAN
Doç. Dr. Bilge Kağan ŞAKACI
Doç. Dr. Duran CANKÜL
Doç .Dr. Ersin KARADEMİR
Doç. Dr. Fatma SEVİNÇ ERBAŞI
Doç. Dr. Gökçe KETİZMEN ÖNAL
Doç. Dr. Meltem DİNLEYİCİ
Doç. Dr. Soner AKPINAR
Doç. Dr. Şirin ŞENGEL
Dr. Öğr. Ü. Elif AVCI
Dr. Öğr. Ü. Yunus ARAZ

Sorumlu Müdür
Doç. Dr. Duran CANKÜL

Kapak Tasarımı: Elif AVCI

Kapak, Sayfa / Uygulama:
Yalın Tolga TEKDEMİR

ISSN: 2667-8950

Yayın No: 354

İletişim: 0222 239 37 50 (5095)
kurumsal@ogu.edu.tr

Adres: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Meşelik Kampüsü Büyükdere Mh.
Prof. Dr. Nabi AVCI Bulvarı No:4
26040 Odunpazarı Eskişehir

Baskı Tarihi: Aralık 2020

Baskı Yeri: ESOGÜ Basımevi, Eskişehir

Baskı Sayısı: 1000 adet

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın

©T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi bünyesinde çıkarılan ESOGÜ Bilim Kültür Sanat Dergisi'nin yayın hakkı ESOGÜ'ye aittir. ESOGÜ Kurumsal İletişim Uygulama ve Araştırma Merkezinden ve ilgili yazarlardan izin alınmaksızın alıntı yapılamaz.

Kapak
Eskişehir Tepebaşı Adalar Mevkii

İÇİNDEKİLER

01 **COVID-19 Pandemisi ve Solunum Yolu Hastalıklarındaki Kargaşa**

Elif DOYUK KARTAL

06 **COVID-19 Pandemisi ve Emzirme: Anneler Emzirmeye Devam Etmeli mi?**

Nebahat ÖZERDOĞAN

08 **Tüketiyorum Öyleyse Varım...**

Naile KARAKEHYA

11 **Koronavirüs Sürecinde Tarım**

Murat OLGUN

14 **Uzaktan Eğitimin Geleceği ve Dijitalleşme**

Özden TEZEL

17 **Dijital Ekranların Göze Etkileri ve Çözüm Önerileri**

Tülay ŞİMŞEK

19 **Pandemi Süreciyle İç Odaklanım ve Derin Düşünme Zamanı**

Medine SİVRİ

23 **COVID-19 ile Mücadele Sürecinde Türkiye'de Akıllı Kent Uygulamaları**

Asmin KAVAS BİLGİÇ

26 **Hastaneler Yeşilleniyor**

Gözde YEŞİLAYDIN

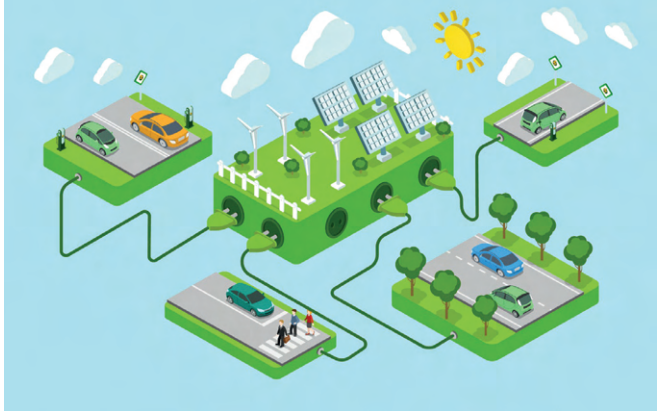

28 **Deprem: Doğal Olay mı, Doğurulan Felaket mi?**

Erhan ALTUNEL

32 **Deprem, Bilinçlenme ve İlk Yardım**

Hilmi ÖZDEN

36 **Dağlık Karabağ'da Ermenistan İşgali ve Azerbaycan'ın Meşru Mücadelesi**

Ramazan ERDAĞ

39 **Tarihte Eskişehir**

Emine GÜMÜŞSOY

41 **İznik Çini Koleksiyoneri Lord Frederic Leighton ve Arap Salonu**

Şirin ŞENGEL

45 **Besleyici ve Lezzetli Yemek Tüyoları**

Duran CANKÜL

47 **Hayatımızdaki Matematik**

Kürşat YENİLMEZ

Merhaba,

2020 yılı tüm dünya için zorlayıcı bir yıl oldu. Mart ayında tanıştığımız COVID-19 virüsü bir milyondan fazla kişinin; ekim ayında Ege Denizi'nde gerçekleşen yıkıcı deprem İzmir'de 116 vatandaşımızın hayatını kaybetmesine yol açtı. İnsanları hayattan koparan bu iki afet; üzüntü, korku, endişe, öfke yaratırken "neden?" sorusunu derinlemesine düşünmemiz gerektiğini bir kez daha gösterdi.

Yaşananları anlamlandırma ve yapılabileceklere ilişkin ESOGÜ Bilim Kültür Sanat Dergimizin dördüncü sayısında, üniversitemiz bilim insanlarının salgın ve depreme ilişkin görüşlerine ağırlıklı yer vermeye çalıştık. COVID-19 pandemisinin insan sağlığına, çevreye, tarıma, eğitime, gündelik yaşama, mimariye etkilerini dile getirdik. Depremin, bilimin yol göstericiliğinde felakete dönüşmesinin önüne geçilebileceği uyarısında bulunduk; deprem sırasında uygulanması gereken hayat kurtarma yöntemlerini hatırlattık. Salgın ve deprem gerçeklerinin yanı sıra işgale uğrayan Azerbaycan'ın durumunu gündeme taşıdık. İlgi çekebileceğini düşündüğümüz Eskişehir ve İznik çinilerinin tarihini mercek altına aldık; lezzetin peşine düştük. Dergimizde yer alan on beş konu başlığından yola çıkarak hayatta kalmanın da problem çözmeye benzediği görüşünden hareketle matematiğin önemini ve işlevini dile getirdik.

Yüzyıllardır uğraştığımız benzer problemler küçük hesapların büyük kaybettirdiğini, daha da büyük kayıplara yol açacağını ortaya koymaktadır. Ancak çözümün de çözümsüzlüğün de insanın ta kendisi olduğu hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Umutsuzluğun olduğu yerde umut hep vardır; tarih bunu kerelerce göstermiştir. İki seneyi geride bıraktığımız dördüncü sayımızı, yıkıntıların altında günlerce yaşamayı başaran 3'er yaşlarındaki Elif Perinçek ve Ayda Gezgin'e ithaf ediyoruz; onlar bizim umutlarımız, yaşama sevincimiz oldular. Bu vesile ile dergimizde emeği geçen başta yazarlarımız olmak üzere, derginin hazırlanma ve basım aşamasına katkıda bulunan tüm ESOGÜ'lülere teşekkürlerimizi sunarız.

Haziran 2021'de görüşmek üzere...

Pınar KARHAN

Editör Yardımcısı

Elif DOYUK KARTAL

COVID-19, grip ve soğuk algınlığı. Özellikle içinde bulunduğumuz bu kış mevsiminde, solunum yolları hastalıklarına karşı daha dikkatli olunmalı. Hastalıkların birbirine karışıp hayati tehlikenin artabilmesinin mümkün olduğu şu dönemde yapılması gerekenler belli: Yeni normallere uymak ve risk grubundakilerin grip ile pnömokok (zatürre) aşısı yaptırması.

Her sene gündem oluşturan soğuk algınlığı ve gribin nasıl ayrıldığı meselesi bu yıl daha karmaşık bir hal aldı. COVID-19 salgınının artan hızı, kış dönemi boyunca karşılaşmayı beklediğimiz klinik tablolar konusunda çok daha dikkatli olma zorunluluğunu beraberinde getirdi. COVID-19, grip (influenza) ve soğuk algınlığı; her üç hastalık da virüslerle gelişen solunum yolu hastalıklarıdır. Aralarında benzerlikler olduğu gibi birçok farklılık da bulunmaktadır. Bu etkenlerin toplum sağlığı açısından da karşılığı birbiriyle aynı değildir. Her bir tablo için klinik yaklaşım, sağlık hizmeti yoğunluğu farklı değerlendirilmektedir. Korunma yolları ise her üçünde de benzerdir.

Etken olarak: COVID-19, etkeni SARS-COV2 dediğimiz yeni bir koronavirüstür. Gribin etkeni influenza virüsüdür. Soğuk algınlığına da sayıları 200'ü aşan çeşitli virüsler neden olmaktadır. Adenovirus, Rinovirus, respiratuvar sinsityal virus, bazı koronoviruslar, koksaki viruslar, enteroviruslar en sık görülenlerdir.

Kuluçka süresi ve hastalığın semptomları: Soğuk algınlığı büyük oranda hafif seyirli bir tablodur. Influenza ve COVID-19 ise asemptomatik veya hafiften şiddetli hastalığa, ölüme uzanan geniş bir yelpazeye yayılır.

Bulaş yolları: Her üç hastalıkta da bulaşma, enfekte kişilerin virüs içeren solunum yolu damlacıkları ile direkt temas (solunum yollarına, ağız, burun ve göze ulaşması) ya da enfekte kişilerin solunum sekresyonlarının bulaşmış olduğu elleri ile (tokalaşmak), yine sekresyonların bulaşmış olduğu çevresel yüzeylere dokunmak (dokunulan el ile temizlemeden ağız, burun ya da gözlere dokunmak) suretiyle gerçekleşir.

Korunma yolları: Alınacak tedbirler her üçünde de benzerdir. Ancak mutlak korunma yolu aşıdır. Bunlar içinde günümüzde sadece gribe karşı koruma sağlayan bir aşı mevcuttur. COVID-19'a karşı aşı çalışmaları çok ileri bir düzeye ulaşmış olup bu yönde gelecek umutlu haberler hepimizin beklentisidir. Soğuk algınlığı etkeni çok fazla virüs olduğundan aşısı ya da aşı çalışması bulunmamaktadır. Çok fazla etken olduğu için de yıl içinde birden fazla soğuk algınlığı geçirilebilir.

Semptomlar	COVID-19	Grip (influenza)	Soğuk Algınlığı
Ateş	**yaygın**	**yaygın**	nadir
Kuru öksürük	**yaygın**	**yaygın**	orta
Baş ağrısı	bazen	**yaygın**	nadir
Burun akıntısı	bazen	**yaygın**	bazen
Halsizlik, bitkinlik	bazen	**yaygın**	bazen
Vücut ağrısı	bazen	**yaygın**	**yaygın**
Boğaz ağrısı	bazen	bazen	**yaygın**
Hapşuruk, aksırık	yok	yok	**yaygın**
İshal	nadir	bazen	yok
Nefes darlığı	bazen	yok	yok

Tablo 1: COVID-19, grip, soğuk algınlığı tablosu

Korunmak İçin Alınacak Tedbirler

- Kalabalık ortamlardan uzak durun.
- Hasta kişilerden uzak durun.
- Tokalaşmayın, sarılmayın.
- Diğer insanlara 1.5 metreden fazla yaklaşmayın.
- Diğer insanlarla mesafeyi koruyamıyor iseniz maske takın.
- Sosyal mesafeye dikkat edecek şekilde görüşme süresini 15 dakikadan az tutun.
- Çevresel yüzeylere dokunduğunuzda elinizi hemen temizleyin (alkol bazlı el dezenfektanı-kolonya ile ovalayın/su ve sabun ile 20 saniye boyunca yıkayın.) Çünkü ellerinizi farkında olmadan ağız, göz ve buruna götürürseniz virüsü alabilirsiniz.
- Riskli gruplarda iseniz grip aşısı olun.

Hasta iseniz;

- Mümkünse evde kalın. (Fakat COVID-19 için farklılık mevcut olup hasta kişilerin mutlaka doktora başvurması hastaların tanımlanması ve kaynak kontrolü yapılabilmesi için çok önemlidir.)
- Gerekli tedaviyi olun ve hızla iyileşmeye bakın.
- Etrafa ya da elinize öksürmeyin, hapşırmayın.
- Bu eylemleri bir kağıt mendile, yoksa dirseğin iç kısmına doğu yapın. Kağıt mendili hemen bir poşete koyarak çöp kutusuna atın. Takiben ellerinizi uygun şeklide temizleyin.
- Diğer insan, insanlarla mutlak bir görüşme gerekli ise mutlaka maske takın.

Bu noktada öncelikli ayrıştırılması gereken tablolar grip ve COVID-19 olarak gözükmektedir.

Grip ve COVID-19 Farklılıkları

Kuluçka süresi (etkenin alınması ile semptomların ortaya çıkmasına kadar geçen süre): Gripte daha kısadır. Ayrıca ardışık vakalar arasındaki süre gripte 3 gün olup, COVID-19'dan (5-6 gün) daha kısadır. Bu da influenzanın COVID-19'a göre daha hızlı yayılabileceği anlamına gelir. Ayrıca, hastalığın ilk 3-5 gününde bulaşma veya potansiyel olarak pre-semptomatik bulaşma (semptomlar ortaya çıkmadan önce virüsün bulaşması) grip için bulaşmanın başlıca itici gücüdür. Buna karşılık, COVID-19 virüsünün semptom başlangıcından 24-48 saat önce bulaşabileceği öngörülmekle birlikte bulaşmanın başlıca etkenlerinden biri gibi görünmemektedir.

Enfekte bir kişiden üretilen ikincil enfeksiyonların sayısı (R0): COVID-19 için 2 ile 2.5

arasında, influenzadan (1-3) daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, hem COVID-19 hem de influenza virüsleri için tahminler zamana özgüdür ve doğrudan karşılaştırılmaları zordur.

Yaş faktörü: Çocuklar toplumda influenza virüsü bulaşmasının önemli itici güçleridir. COVID-19 için ilk veriler, çocukların yetişkinlerden daha az etkilendiğini ve 0-19 yaş grubundaki klinik atak oranlarının düşük olduğunu göstermektedir.

Semptomların şiddeti: İki virüsün semptom aralığı benzer olsa da, şiddetli hastalığı olan kısım farklı görünmektedir. COVID-19 için bugüne kadarki veriler enfeksiyonların % 80'inin hafif veya asemptomatik olduğunu, % 15'inin şiddetli enfeksiyon olduğunu, oksijen gerektirdiğini ve % 5'inin ventilasyon gerektiren kritik enfeksiyonlar olduğunu göstermektedir. Bu şiddetli ve kritik enfeksiyon fraksiyonları, influenza enfeksiyonu için gözlemlenenden daha yüksektir.

Genel korunma önlemleri yanında risk gruplarının grip aşışı yaptırması her yıl olduğu gibi bu yıl da önerilmektedir. Ancak aşı, içeriği olmayan diğer influenza virüslerine, soğuk algınlığı virüslerine ve COVID-19'a karşı koruma sağlamaz!

Riskli gruplar: Şiddetli grip enfeksiyonu için en çok risk altında olanlar, çocuklar, hamile kadınlar, yaşlılar, kronik tıbbi sorunları olanlar ve bağışıklığı baskılananlardır. COVID-19 için şu anki anlayışımız, ileri yaşın ve altta yatan koşulların ciddi enfeksiyon riskini artırdığıdır.

Ölüm oranı: COVID-19 için ölüm oranı, gripten, özellikle mevsimsel gripten daha yüksek görünmektedir. COVID-19'un gerçek ölüm oranının tam olarak anlaşılması biraz zaman alacak olsa da, şimdiye kadar elde edilen veriler kaba ölüm oranının (bildirilen ölümlerin sayısının rapor edilen vakalara bölünmesi) % 3-4 arasında olduğunu göstermektedir. Enfeksiyon ölüm oranı (rapor edilen ölüm sayısının enfeksiyon sayısına bölümü) daha düşük olacaktır. Mevsimsel grip için ölüm oranı genellikle% 0,1'in oldukça altındadır. Bununla

birlikte, ölüm oranı büyük ölçüde sağlık hizmetlerine erişim ve sağlık hizmetlerinin kalitesi ile belirlenir.

Tedavi ve korunma: Gribin etkin antiviral ilaçlar ile tedavisi mümkündür. Korunma amacıyla gribin etkin ve güvenilir bir aşısı da mevcuttur. COVID-19'un ise (şu anda) kesin tedavi edici bir ilacı ile lisanslı bir aşısı bulunmamaktadır.

Grip aşısı her yıl değişmek üzere, sadece aşının içeriği olan influenza A ve B virüslerine karşı koruma sağlamaktadır. Hazırlanan aşı ile dolaşımda saptanan virüslerle antijenik benzerlik varsa aşı %50-80 korunma sağlayabilmektedir. Aşı yapıldıktan 2 hafta sonra koruma başlamakta ve grip virüsünün dolaşımda olduğu 6 ay süre ile koruyuculuk devam etmektedir. Ne aşı içeriği olmayan diğer influenza virüslerine, ne soğuk algınlığı virüslerine, ne de COVID-19'a karşı hiçbir koruma etkinliği yoktur. Grip aşısı; grip yanında, grip sonrası gelişme riski bulunan pnömokok dahil ikincil bakteriyel enfeksiyonların da bir ölçüde önlenmesini sağlamaktadır.

Mevcut verilere göre influenza virüsü mevsimsel karakteri dışında bir konumda değildir. Ancak COVID-19 pandemisi nedeniyle artan bir talep olduğu bilinmektedir. Bir influenza salgın durumu yoktur. Bu nedenle mevsimsel influenza aşı endikasyonları her yıl olduğu gibi belli risk gruplarını kapsamaktadır ve devlet tarafından ücretsiz karşılanmaktadır. Keyfiyete bırakılmaksızın bu risk gruplarının

mutlaka aşılanması sağlanmalıdır. Pandemi dönemi nedeniyle mevcut risk grupları dışında aşılama önerilerinin genişletilmesi de söz konusu olabilir. Bu konuda Sağlık Bakanlığının açıklamaları takip edilebilir. Ülkemizin bilimsel verilerine göre grip aşısı eylül-aralık ayları arasında yapılmalıdır. Bu süre gribin nisan ayına kadar devam etmesinden dolayı mart ayının sonuna kadar da uzayabilir.

İnfluenza aşısı önerilen gruplar:

- 65 yaş üstü kişiler
- İmmun sistemi baskılanmış olanlar
- Kronik akciğer hastalığı (Astım, KOAH, kistik fibrozis vb.)
- Kronik kalp hastalığı
- Böbrek bozukluğu
- Karaciğer bozukluğu
- Kan hastalıkları (Orak hücreli anemi)
- Endokrin bozukluklar (Diyabet vb.)
- Metabolik bozukluklar (Kalıtsal metabolik bozukluklar vb.)
- Solunum fonksiyonlarını bozan, sekresyonların atılımını zorlaştıran nörolojik bozukluklar (Bilinç bozukluğu, serbral palsi, felç, kas distrofisi, omurilik yaralanması)
- Uzun süreli aspirin tedavisi alan (6-18yaş grubu çocuklar)
- Gebeliğin 2-3 trimestirinde influenza mevsiminde olacak gebeler
- Aşırı şişman kişiler (VKİ ≥ 40)

Pnömokok Aşısı

Pnömokok aşısı S.pneumoniae dediğimiz bir bakterinin potansiyel olarak ciddi, hatta hayatı tehdit eden invaziv enfeksiyonlarından (bakteriyemi, menenjit, pnömoni, otit media) korunma amacıyla yapılmaktadır. Kişiden kişiye bulaşma, solunum yollarında pnömokok bakterisini bulunduran kişilerin solunum sekresyonları ile temas ve/veya büyük damlacıkların yayılımı ile gerçekleşmektedir. Bu bakteri kapsüllü bir bakteri olup bazı risk gruplarında enfeksiyonları daha sık ve ağır seyretmektedir. Risk gruplarında hastalıktan korunmanın en iyi yolu aşılamadır. Pnömokokların ortamda dolaşan 200'den fazla tipi olmakla birlikte ciddi seyirli enfeksiyonlardan başlıca 23 alt tipi sorumludur. Bu tiplere karşı günümüzde 2 tip aşı bulunmaktadır. 23 alt tipi içeren aşı bakterinin kapsül polisakkaritinden hazırlanan polisakkarit aşıdır.

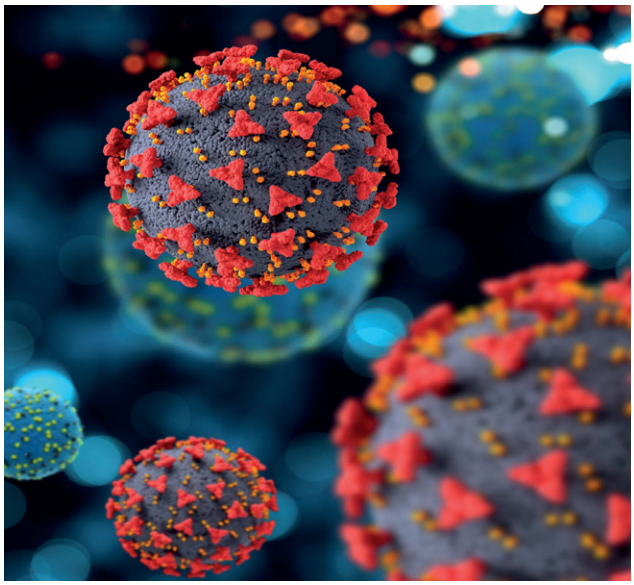

Aşının 2 yaş altında etkinliği bulunmamaktadır. Aşı yapıldıktan 2-3 hafta içinde koruyuculuğu başlamakta 5 yıl sürmektedir. Aşı endikasyon durumuna göre 1 ya da 3 kez uygulanmaktadır. Sadece yaş nedeniyle aşılanacak 65 yaş üstü sağlıklı kişilere 1 doz önerilir. Risk grubundaki diğer kişilerde ise endikasyon devam ettiği koşullarda 2-3 doz önerilmektedir. İlk aşı 65 yaş altında uygulanmışsa ilk aşıdan en az 5 yıl sonra ikinci aşı önerilmektedir. 65 yaş üstünde de 3. bir doz önerilmektedir. İlk aşı 65 yaşından sonra uygulanmış ise son aşıdan en az 5 yıl sonra ikinci aşı önerilmektedir. 13 serotipi içeren aşı ise bakterinin kapsül polisakkaritinin difteri toksoidi ile birleştirilmesi ile immunojen özelliğinin güçlendirildiği konjuge pnömokok aşışıdır. Bu aşı 2 yaş altına da uygulanabilir. Uzun süreli korunma sağlar, ömür boyu tek aşı yapılması yeterlidir.

Pnömokok aşı şemasında; önce 13 alt tipi içeren aşı, bundan 1 yıl sonra ise 23 serotipi içeren aşı önerilmekte, gerek olması durumunda bu 23 alt tipli aşının tekrarları yapılmaktadır. İmmun düşkünlerde iki aşı arasındaki süre 1 yıl yerine 2 aydır. Her iki aşıyı da uygulayarak hem koruma sağlayan

alt tiplerin sayısı genişletilmesi hem de uzun süreli koruma sağlanması hedeflenmektedir. COVID-19 pandemi döneminde pnömokok enfeksiyonları riskinin arttığına dair bir veri bulunmamaktadır. Bu nedenle aşı olacak gruplar bellidir bunların dışındakilerin aşı olması gerekli değildir. Pnömokok enfeksiyonları daha çok kış aylarında görülmekle birlikte aşı tüm yıl boyunca uygulanabilmektedir. Pnömokok aşısı risk gruplarında devlet tarafından ücretsiz karşılanmaktadır.

Pnömokok aşısı sadece belirli pnömokok tiplerine karşı koruma sağlamakta;
COVID-19 ve grip virüsü dahil başka virüslere karşı hiçbir koruyucu etkinliği bulunmamaktadır.

Pnömokok aşısı yapılması önerilen gruplar:

- 65 yaş üstü kişiler
- Bakımevlerinde yaşayanlar
- Hapishanede kalanlar
- Immun düşkünler
- Fonksiyonel ya da anatomik aspleni (dalağın bulunmaması)
- Kronik akciğer hastaları
- Kronik böbrek hastaları
- Diyabet hastaları
- Orak hücreli anemi ve diğer hemoglobinopatiler
- BOS kaçağı olanlar
- Kohlear implantı olanlar
- Alkol bağımlıları

Sonuç olarak; mevsim itibarı ile solunum yolu hastalıklarının birbiri ile karışma ihtimali bulunmaktadır. Öte yandan gerekli tedbirlere uyum ile tüm solunum yolu enfeksiyon etkenlerinden korunmak da mümkündür. Ayrıca risk grubunda olanlar grip aşısı ve pnömokok aşısı ile grip ve pnömokok enfeksiyonlarına karşı korunabilirler. Grip aşısı ve pnömokok aşısı eş zamanlı yapılabilir. Bu yöntemle en azından aşısı olan etkenleri bertaraf ederek vücudun birden fazla solunum yolu etkeni ile mücadele etmek zorunda kalınmasının önüne geçilmiş olunur. Ayrıca bu hastalıkların tanı kargaşası önlenebilir ve klinik yaklaşım, hastane hizmeti süreçleri bir ölçüde daha kolaylaşabilir. Aşısı henüz olmayan COVID-19 ve diğer solunum yolu hastalıklarından korunmak için ise bu dönemde kalabalıktan uzak kalma, sosyal mesafeyi koruma, maske kullanımı ve el hijyeni sağlama kurallarına daha da güçlü bir şeklide uyum gerekmektedir.

Nebahat ÖZERDOĞAN

COVID-19 virüsünü geçiren ve geçirmekte olan anneler hastalığı bebeğe bulaştırıp bulaştırmadıkları konusunda kaygılı. Bilimsel araştırmalar virüsün anne sütü ile geçmediğini gösteriyor, ancak maske, mesafe ve temizlik kuralına uyulmazsa durum tersine dönebilir.

Bebek bekleyen anne adaylarının ve emziren annelerin koronavirüs hastalığı (COVID-19) pandemisi sürecinde, bebekleri için neyin güvenli olup olmadığı konusunda sorularının olması doğaldır. Bu sorulardan biri de hastalığı geçirirken bebeklerini emzirmeye devam edip etmeyecekleridir. Bugüne kadar yapılan araştırma sonuçlarına göre, aktif COVID-19 hastalığı virüsünün (enfeksiyona neden olabilecek virüs) anne sütü ve emzirme yoluyla bulaştığı tespit edilmemiştir, ancak araştırmacılar anne sütü üzerinde çalışmalarına devam etmektedir. Uluslararası kuruluşların raporlarında da belirtildiği gibi COVID-19'un anne sütü ile besleme yoluyla bulaştığı konusunda mevcut bir kanıt bulunmamaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü, anne sütünü, bebekler için en uygun besin olarak tanımlamaktadır. Bebeklerin doğumdan sonra ilk 6 ay tek başına anne sütü ile beslenmeleri ve altıncı ayda uygun tamamlayıcı besinlere başlanarak emzirmenin en az iki yaşına kadar salgınlar gibi olağanüstü durumlarda dahi sürdürülmesi gerektiğini belirtmektedir. Emzirmenin hem anne hem bebek açısından sağladığı yararların yanı sıra bebekleri bakteriyel, viral enfeksiyon hastalıklarına bağlı ortaya çıkabilecek hastalık ve ölümlerden koruduğu bilinmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) gibi birçok kuruluş COVID-19 pandemi sürecinde anne sütü ile beslenmenin önemli olduğunu vurgulamakta ve bu süreçte anne sütü ile beslenmenin sürdürülmesi ve korunmasını önermektedir.

Emzirme Sırasında Alınması Gereken Önlemler

Dünya Sağlık Örgütü ve bazı uluslararası kuruluşlar virüs anne sütüyle bulaşmasa da COVID-19 hastalığı taşıyan ve belirtilerini gösteren annelerin virüsü bebeklerine solunum ve temas yoluyla bulaştırmasını önlemek için emzirme sırasında alması gereken önlemler olduğunu belirtmişlerdir. Bu önlemler şöyledir:

• Emzirme sırasında yeterli hijyen sağlanmalı, ağız ve burnu kaplayan bir maske takılmalıdır.

• Bebeğe dokunmadan önce ve sonra 20 saniye boyunca eller sabun ve su ile etkin bir şekilde yıkanmalıdır (eller iç yüzleri, dış yüzleri, parmak araları, başparmak arası ve ayası, avuç ortası, parmak uçları ve bileklere kadar yıkanmalı, iyice durulanmalı ve tek kullanımlık havlu ile kurulanmalı).

• Meme derisinin temiz olmasına dikkat edilmelidir.

• Dokunulan tüm yüzeyler rutin olarak temizlenmeli ve dezenfekte edilmelidir.

Şiddetli COVID-19 hastalığının varlığına bağlı emzirmeye veya bebeğe bakmaya devam edilemiyorsa, uygun önlemler alınarak annenin sütünün sağılıp bebeğe verilmesi ve annenin bu konuda desteklenmesi ve teşvik

edilmesi gerektiği belirtilmektedir.

COVID-19 hastalığı olan annelerin sütünü sağıp vermeyi tercih ettiği durumlarda uyulması gereken kurallar aşağıdaki şekildedir:

• Kişiye özel göğüs pompası kullanılmalıdır.

• Anne, sütünü sağarken maske kullanmalı, öncesinde ellerini yıkamalıdır.

• Anne, sütünü manuel veya elektrikli göğüs pompasıyla sağıyorsa, herhangi bir pompa veya materyale dokunmadan önce ellerini yıkamalı; her kullanımdan sonra anne sütü ile temas eden tüm parçalar iyice yıkanmalı ve pompa üreticinin talimatlarına uygun şekilde dezenfekte edilmelidir.

• Mümkünse, sağılan anne sütü COVID-19 açısından risk altında olmayan ve aynı evde yaşayan sağlıklı bir bakıcı tarafından bebeğe verilmelidir.

COVID-19 tanısı olan anne evde tedavi görüyorsa, annenin yukarıda belirtilen hijyen kurallarına uyarak emzirmeye devam etmesi önerilmektedir. Emzirme zamanları dışında annenin bebeği de dahil olmak üzere evdeki diğer aile üyelerinden kendisini uzaklaştırması, ayrı bir odada kalması gerektiği bildirilmektedir. Aile üyelerinden sağlıklı birinin bebeğin ihtiyaçlarını karşılaması önerilmektedir.

Emziren annelerin pandemi sürecinde bebeklerini anne sütü ile beslerken dikkat etmesi gereken noktaları bilmeleri ve uygulamaları, bebeklerinin sağlığını korumaları açısından önemlidir. Anne sütü bebekler için en iyi beslenme kaynağıdır ve birçok hastalığa karşı koruma sağlamaktadır. Son yapılan bir çalışmada, COVID-19 geçirmiş ve antikor geliştirmiş kadınların antikorlarının anne sütüne geçtiği gösterilmiştir. Bu antikorların diğer birçok hastalıkta olduğu gibi kısa süreli de olsa yenidoğanı koronavirüs enfeksiyonuna karşı koruyabileceği öngörülmektedir.

Naile KARAKEHYA

Fabrikadan uçağa, klimadan otomobile, makro ve mikro ölçekte aşırı enerji kullanımımız küresel ısınmaya neden olmakta, bilinçsiz tüketim alışkanlıklarımız ise çevreyi tolere edilemez şekilde kirletmektedir. Bu konuda yapılan bilimsel çalışmalar göstermektedir ki çevreye verdiğimiz her zarar ve yaban hayata her müdahalemiz, tek başına veya birlikte yeni hastalıkların ortaya çıkmasını da tetiklemektedir. Dolayısıyla "daha çok tüketelim, yaşadığımızı fark edelim; daha çok tüketelim ekonomiye can verelim" kültürüyle yaşamaya devam edersek, içinde bulunduğumuz COVID-19'lu günleri arar hale gelebiliriz.

Modern sürecin en önemli unsurlarından aydınlanma düşüncesine göre, akıl ve bilim sayesinde insanlık için en iyi olan tespit edilecek, en iyi olana ulaşmak için bilimsel yöntemler geliştirilecek, amaçların gerçekleştirilmesiyle de küresel çapta mutluluk ve refah sağlanacaktır. Dolayısıyla modern görüşe, "akılcı olan ve deneysel bilgiye dayanan faydalı olandır" düşüncesi hakimdir. Ancak modern süreçte aydınlanmanın ve aklın önderliğinin hiç de beklendiği kadar küresel çapta bir refah ve mutluluk getirmediği; birçok büyük sorunu da beraberinde taşıdığı özellikle ikinci dünya savaşından sonra bariz bir şekilde ortaya çıktı. Nitekim modern süreç içerisinde, gerek yapılan savaşlar ve kullanılan kimyasal silahlar gerekse de aşırı tüketim ve buna bağlı üretim nedeniyle dünya giderek daha çok kirlenmiş; ekilebilir arazilerin, temiz ırmakların, girilebilir denizlerin sayısı giderek azalmıştır. Aklın ve bilimin kullanılmasıyla geliştirilen ağır silahların kullanıldığı iki dünya savaşı insanlık tarihinde büyük yaralar açtığı gibi, önemli çevre tahribatına da neden olmuştur. Bu gelişmelerin yanında, özellikle ikinci dünya savaşından sonra görülen diğer önemli toplumsal değişimleri gözlemleyen bazı yazarlar artık modern dönemin sona erdiği ve postmodern dönemin başladığı yönünde görüşler ileri sürmeye başlamışlardır.

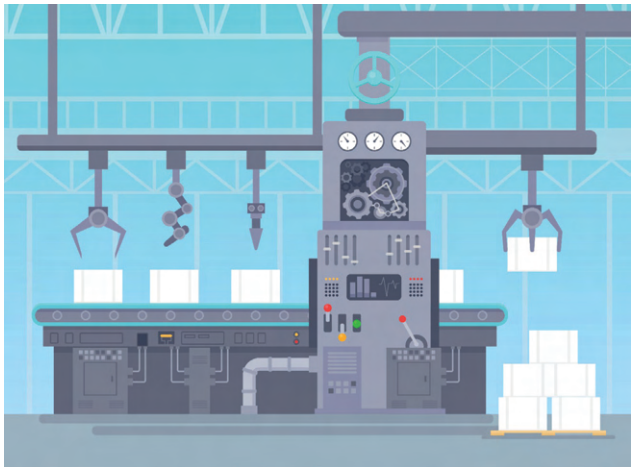

Tüketimin bir kültür haline gelmesi içinde bulunduğumuz postmodern döneme tekabül etmektedir. Bu yeni dönemde, sosyal sınıfların oluşumunu modern dönemde olduğu gibi üretim ilişkileri değil; tüketim ilişkileri belirlemektedir. Yine tüketimde modern dönemin aksine, mal eskitilerek tüketilmemekte, bilakis imajı tükendiği, modası geçtiği için tüketilmiş olmaktadır. Üretim artışı ve çeşitliliğine bağlı olarak tüketimin bir haz aracı olması, malın kendisinden çok imajının tüketilir hale gelmesi, içinde bulunduğumuz zaman dilimine damgasına vurmuştur. Bu nedenlerle literatürde içinde bulunduğumuz toplum, yer yer tüketim toplumu olarak isimlendirilmektedir.Günümüzde yaygın olan inanış çalışmanın zahmetli, tüketmenin ise zevkli olduğudur. Tüketmek iyidir ve daha fazlası her zaman daha iyidir. Bu inanış önemli ve henüz oldukça yeni bir geçmişe sahiptir. Geçmişte büyük bir insan topluluğu için en çok kaygı uyandıran problem yetersiz üretimdi. Bu kaygı 19. yüzyıldaki hızlı endüstrileşme ile büyük oranda giderildi. Ancak zamanla problemin türü değişti. ABD'de talebin, ülkenin üretim kapasitesi karşısında yetersiz kalacağı şeklinde yaygın bir korku oluşmaya başladı. Nihayet problem aşırı üretim ve bunun sonucu yetersiz tüketim haline dönüştü. Ekonomistler, iş adamları, dini lider-

ler ve politikacılar tüketimi teşvik etmek için el birliğiyle çalıştı. Faydalılık ve doyumsuzluk gibi bazı yeni kavramların geliştirilmesiyle ve insan davranışının bazı yönlerinin (kabul görme isteği ve sahip olma ile gelen statü gibi) öne çıkartarak tüketimi teşvik ettiler. Hatta tüketime vatanseverlik gibi bir anlam yüklediler. Bu süreçteki en önemli vurgu ise "daha fazlanın her zaman daha iyi olduğu" şeklindeydi. Zamanla bu tüketim azmettiriciliği o kadar başarılı oldu ki artık bireylerin toplum içerisindeki yerinin oluşmasında, hangi marka ayakkabı giydiği, hangi parfümü kullandığı, hangi akıllı telefonu kullandığı önemli bir etken haline gelmiştir. Tüm bu tükettiği malların toplam imajı, aynı zamanda bireyin toplum karşısındaki imajını, dolayısıyla grubunu ve sınıfını belirlemektedir.

Descartes'in "düşünüyorum, öyleyse varım" özdeyişi, "tüketiyorum, öyleyse varım"a dönüştü.

Ayrıca günümüz insanı gerçek anlamda kullanmak için değil; bilakis haz almak için tüketmektedir. Dolayısıyla tüketim toplumunun bireylerinde tüketimi tetikleyen temel güdü; haz ihtiyacının tatminidir. Alış-veriş yapmak artık insanlar için bir hobi, birlikte zaman geçirilecek bir aktivite haline gelmiştir. Günümüz toplumunda üzülünce, keyiflenince ve hatta canı sıkılınca alış-veriş yapan bireyler artık çok normal karşılanmaktadırlar. İnsanlar için tüketebiliyor olmak yaşamın anlamı haline gelmiştir.

Tükettikçe Çevreyi ve Kendimizi Tüketiyoruz

Sanayi üretimi ile birlikte eskisine nazaran daha çok ve tehlikeli boyutlarda kirlenmeye başlayan dünyamız, özellikle ikinci dünya savaşından sonra haz için tüketmeye başlayan kitlelerin ortaya çıkmasıyla daha hızlı ve tehlikeli boyutta kirlenmeye başlamıştır. Nitekim tüketilen mal ve eşyalar çevreye atılmakta ve doğanın bunları kendi içerisinde yok etmesi beklenmektedir. Ancak tüketimin boyutları o derece artmış ve mal yapımında kullanılan malzemeler o denli çeşitlenmiştir ki doğa atıkları kabul edemez duruma gelmiştir. Gerçekten de karlılığın ön planda olduğu kapitalist sistemde, en ucuza daha dayanaklısını imal etmek için doğayla barışık olmayan malzemelerin kullanımında herhangi bir sakınca görülmemektedir. Buna direnen işletmeler ise çoğu kez küresel rekabetçi ortamda, kepenk indirmek durumunda kalmaktadırlar.

Artık seri üretim o hale gelmiş ve maliyetler o denli ucuzlatılmıştır ki bazı gelişmiş ülkelerde bir kez giyilen t-shirt veya çorabın yıkanması yerine atılması yoluna gidilebilmektedir. Eskimeyen eşyalar modası geçti diye rahatlıkla gözden çıkartılabilmektedir. Ancak bu tür davranışlarla, bazen inanılmaz bencil olabilen türümüzün, aynı zamanda başka canlıların da yaşadığı ve gelecek nesillerimizin de yaşayacağı bu gezegeni her geçen gün daha yaşanılmaz hale getirdiği de açıktır. Maalesef sürdürülebilir kalkınma politikalarıyla gelecek nesillere gelişmiş bir toplum yanında, yaşanabilir bir gezegen bırakma planları da çoğu kez sözde kalmaktadır.

Bu tür çevresel zararlarının yanında mevcut sistem de insanları daha çok tüketmeye itmektedir. Değişik pazarlama teknikleri sayesinde, sürekli insanların yeni bir şeylere ihtiyacı olduğu onlara empoze edilmekte, reklam vs. gibi araçlarla sürekli bir şeyler alma arzusu beslenmektedir. Postmodern insan artık ancak tükettiği zaman var olmanın bir anlamı olduğunu düşünmeye başlamıştır. Tüketmeden yaşamak, tüketemiyor olmak bir mutsuzluk nedenidir.

COVID-19'lu Günler Güzel Günlerimiz mi?

Zoonotik hastalıklar, hayvanlardan insana bulaşan hastalıklardır ve insan nüfusu üzerinde büyük bir tehdit oluştururlar. Kuş gribi, deli dana, domuz gribi ve kuduz bu tür hastalıkların en önemli örneklerindendir. Doğa üzerinde meydana gelen tahribatlar, sıtma ve çeşitli zoonotik parazitik hastalıkların daha fazla ortaya çıkmasına ve çoğalmasına neden olabilir. İster doğal olsun ister insan müdahalesi sonucu olsun çevre üzerinde meydana gelen her değişim, ekolojik dengeyi bozar. Buna bağlı olarak, hastalık konaklarının veya vektörlerinin ve parazitlerin, hastalığa üreme ortamı sağlama ve bulaştırma şekillerini değiştirebilir. Bazı vektörler, çevre koşullarının değişmesine bağlı olarak (buna belirli bir bölgede insan nüfusunun artması veya azalması da dahil), öncelikli zoofilikten (hayvanları enfekte eden) öncelikli antrofilik (insanları, nadiren de hayvanları enfekte eden) yönlenme şeklinde dönüşüm sergileyebilirler.

Çevre üzerinde meydana gelen her değişim, ekolojik dengeyi bozar.

Ormanların katledilip, tarım arazilerine ve küçükbaş hayvan çiftliklerine dönüştürülmesi, zoonotik hastalıklar ve konakçı vektörleri için mükemmel bir habitat oluşturabilir. Ayrıca ticari gelişmeler, yol inşaatları ve su kontrol sistemleri (barajlar, kanallar ve sulama sistemleri) sayesinde hayvanlardan bulaşan hastalıkların neden olduğu ölümlerin tüm dünyada arttırdığı düşünülmektedir. Bu çevresel tahribatlara, küresel iklim değişikliği de eklendiğinde doğal dengenin insan nüfusu aleyhindeki değişimi önemli bir hal almaktadır.

Maalesef insanın dünya üzerinde değiştirmediği ve etkilemediği tek bir nokta kalmamıştır. Örneğin artan çikolata ihtiyacımızı karşılamak için artık yaban hayatının merkezi olan yağmur ormanlarını kakao ağaçlarından oluşan tarım arazilerine dönüştürmekteyiz. Fabrikasından uçağına, klimasından otomobiline, makro ve mikro ölçekte aşırı enerji kullanımımız küresel ısınmaya neden olmakta; bu durum ise küresel iklim değişikliğini beraberinde getirmektedir. Bunların insanlığın geleceği üzerindeki etkileri ayrı bir tartışma konusudur. Ancak yapılan bilimsel çalışmalar göstermektedir ki çevreye verdiğimiz her zarar, yaban hayata her müdahalemiz tek başına veya birlikte yeni hastalıkların ortaya çıkmasını da tetiklemektedir. Dolayısıyla "daha çok tüketelim, yaşadığımızı fark edelim; daha çok tüketelim ekonomiye can verelim" kültürüyle yaşamaya devam edersek, içinde bulunduğumuz COVID-19'lu günleri arar hale gelebiliriz. Tükettikçe kendimizi de tükettiğimizi fark etmezsek, insanlık olarak COVID-19'lu günleri arar hale gelebiliriz. Maalesef ki bu düzen böyle devam ederse, tünelin sonu karanlıktır...

Murat OLGUN

Bir tarım ülkesi olma iddiasını sürdüren Türkiye, tarım kaynaklarını koruma ve verimliliği artırma konularında pek çok adım atıyor ancak bunlardan daha fazlası gerekli. Doğal afetler, koronavirüs pandemisi gibi her geçen gün bir yenisi ile karşılaşılan durumlar var olan sorunlara yenilerini ekliyor. Afet ve salgınlara müdahale edilemez ancak geliştirilecek stratejik plânlarla olumsuz etkileri en aza indirilebilir.

Yaklaşık sekiz milyarı aşan dünya nüfusunun beslenme sorunu dikkate alındığında tarımsal üretimin meydana getirildiği kaynakların korunması sadece günümüzün değil geleceğin de sorunudur. Dünyada açlık tehlikesinin giderek arttığı göz önünde tutulursa, tarımın enerji ve suyun yanında en önemli konulardan biri olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde hâkim olan farklı iklim ve coğrafik koşullar ve buna bağlı olarak var olan genetik zenginlik ülkemizdeki çeşitli tarımsal üretimlerin gerçekleşmesine imkân sağlamaktadır. Tarımda bu olanaklar mevcutken, gerek bitkisel gerekse hayvansal üretim arzu edilen seviyenin oldukça gerisindedir. Türkiye'de hızla artan nüfus dikkate alındığında bu nüfusun beslenme ihtiyacının karşılanması tarımın önemini gittikçe artırmaktadır. Ülkemizde toplam iş gücünün ve milli gelirin önemli bir kısmını oluşturan tarım sektörünün, beslenmenin yanı sıra tarıma dayalı sanayiye sağladığı destek göz önünde bulundurulduğunda tarımın ülkemizde ne kadar stratejik bir öneme sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, ülkemizin tarım kaynaklarının korunması oldukça önemli olmaktadır. Özellikle doğal kaynakları ve biyolojik çeşitliliği koruyucu, çevre kirliliğine yol açmayan, ekonomik ve etkili bitkisel ve hayvansal üretim tekniklerinin kullanılması yönünde yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Geleceğin tarımında sürdürülebilir, etkili tarımsal üretim anlayışının benimsenmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle iklim tipine uygun üretim tekniklerinin benimsenmesi tarımsal üretimin ve sürdürülebilirliğinin uygulanmasında elzem olan bir durumdur. Türkiye'de tarımsal üretimin ihracat ve ulusal kullanım imkânlarına göre gerçekleşmesi, üretim yapılırken doğal kaynakların korunması ve bunların sürdürülebilirliğinin sağlanması, bu kaynakların verimliliğinin artırılması, üretici ve tüketiciyi koruyucu uygun politikaların yürütülmesi ve bu suretle tarım sektörünün gelir düzeyinin artırılması, geleceğe yönelik sağlıklı bir tarımın yapılmasında oldukça önemlidir. Bunu yaparken ülkemizde stratejik öneme sahip üretim kollarının desteklenmesi, maliyet azaltıcı desteklemelerin artırılması, dolayısıyla da tarımda sübvansenin etkili olarak uygulanması, tarımın rekabet gücünü artıracağı gibi ihtiyaç duyulan tarımsal üretim dallarında talebi karşılayacak etkili üretimlerin yapılmasına da imkân sağlayacaktır. Bitkisel üretimde arazi ve su kullanımının etkin ve sürdürülebilir

Görsel 1: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020

Tarımda profesyonel işletmeciliğin geliştirilmesi ve gerektiğinde sübvanse imkânlarının sunulması plânlı ve sağlıklı tarımsal üretimin yapılmasına olanak sağlayacaktır.

olarak gerçekleştirilmesi, sertifikalı tohum kullanılması, sulanabilir alanların hızla devreye sokulması, etkin su kullanımını sağlayan ve su savurganlığını önleyen kısıtlı sulama tekniklerinin kullanılması, tarımsal gübre ve ilaçlamanın ihtiyaç düzeyinde yapılması yine etkin bir tarımsal üretim yapmanın olmazsa olmazlarıdır. Türkiye'de tarımla ilgili bu değerlendirmeler dikkate alındığında son yıllarda olumlu gelişmeler meydana gelmekle beraber, ekiliş alanı ve tarıma dayalı istihdamlarda bir düşüş, dolayısıyla tarımla uğraşan nüfusta da önemli bir azalış meydana gelmiştir. Tarımsal üretim yapılan alanlarda azalmanın yanı sıra tarımda üretim miktarının korunması ve artırılması bu alanda teknolojik ve verimlilikle ilgili karşılanabilir.

Pandeminin Tarım Sektörüne Etkileri

Koronavirüs pandemisi ülkemizi de etkisi altına alarak ekonomiyi olumsuz etkilemesi yanında, tarımsal faaliyetlerin azalmasına yol açarak birçok alanda resesyona sebep olmuştur. Ülkemizin beslenmesinde önemli rol oynayan tarımsal ürünlerin düzenli şekilde topluma ulaştırılması oldukça önemlidir. Hâlbuki bu salgının ortaya çıkması ile ülkemizde sağlık yönünden gerekli tedbirler alın-

mış ve bu sayede pandeminin önemli ölçüde zarar vermesi önlenmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de uygulanan karantina tedbirleri sayesinde insan hareketlilikleri azaltılarak pandeminin etkisi oldukça düşürülmüştür. Sağlık alanında elde edilen bu başarının yanı sıra, koronavirüs pandemisinden etkilenen ekonomi ve buna bağlı olan bütün sektörlerin olumsuz etkilenmiş olması ile buna bağlı olarak meydana gelen ekonomik krizden dolayı birçok sektörde faaliyet alanları daralmıştır. Tarım sektörü de bu durumdan etkilenen önemli sektörler arasındadır. Koronavirüs pandemisinin tarım sektörüne ilk etkisi iki yönlü gerçekleşmiştir. Yurt içerisinde artan gıda talebi nedeniyle tarım sektörü bir miktar olumlu yönde hareketlenmiş de olsa, virüs bulaşıklığının yarattığı tedirginlik ve buna karşı alınan tedbirler doğrultusunda ülkelere giriş çıkışların minimum düzeye çekilmesi sebebiyle düşen yurt dışı tarımsal ürün satışları ülkemiz tarım sektörüne önemli ölçüde ket vurmuştur. Bununla beraber Türkiye, tarım alanındaki bu ve buna benzer olumsuzlukları aşabilecek potansiyelde, kendi kendine yetebilen bir ülke olması nedeniyle kısa vadede piyasalarda bir olumsuzluk yaşanmamıştır. Ancak uzun vadede büyük ölçüde ithalata dayalı kimyasal ilaçlar ve suni gübreler ile özellikle akaryakıt fiyatlarındaki meydana gelecek artışlar, tarım sektörünü uzun vadede olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir. Bundan dolayı tarım sektöründe devlet desteğinin öneminin artacağı ve maliyetlerin düşürülmesi için yeni tedbirlere ihtiyaç duyulacağı açıktır. Tarımda devamlılığın ve dengeli bir üretimin sağlanması açısından pazar sorunu meydana gelmemesi, girdi ma-

liyetlerinin düşük olması yanında üreticilerin de ekonomik durum olarak bunlardan yararlanabilecek imkânlara sahip olmaları, oldukça önemli konulardır. Bahsedilen bu üçlü yapı içerisinde tarımsal ekonomiyi en yüksek oranda etkileyen konu kuşkusuz tarımda girdi maliyetleridir. Bunların arzu edilen düzeylerde tutulması da ancak düzenli planlanmış ve uygulanabilir tarım politikalarıyla mümkün olabilecektir. Bilindiği gibi tarımsal üretim tarıma dayalı sanayi ile yakından ilişkilidir. Üretim miktarları yeterli düzeyde olmadığı durumlarda tarıma dayalı sanayi de o düzeyde olumsuz yönde etkilenecektir. Ülkemizde tarımsal üretim alanları içerisinde koronavirüs pandemisinin olumsuz etkilerine en çok maruz kalan sektörün pancar, ayçiçeği gibi endüstri bitkileri, çay sektörü ve meyve ve sebze sektörü vb. olduğu söylenebilir. Çünkü ülkemizde Mart ayı içerisinde ilk koronavirüs vakasının tespit edilmesi ve sonrasında hızla etkisini artırması ile pancar, ayçiçeği gibi endüstri bitkilerinde çapalama gibi bakım işleri, çay sektöründe çay toplama ve meyve ve sebze üretiminde fide dikim işleri gibi faaliyetlerde daha fazla iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla bu tarım işçilerinin sağlığı ve sağlıklı çalışma koşulları virüsün etkinliğini ve yayılma şiddetini şekillendiren önemli faktörlerden olmaktadır. Sağlıksız çalışma koşulları virüsün yayılmasını hızlandırmakta, bu durum da yeterli iş gücü temininde ortaya çıkan olumsuzluklar neticesinde tarımsal faaliyetlerin aksamasına sebep olmaktadır. Pandeminin kontrol altına alınması konusunda mecburen hayata geçirilen karantina tedbirleri koronavirüsün yoğun olarak görüldüğü bölgelerde işgücü kullanımını aksattığından dolayı üretimi düşürerek bölge ve buna bağlı olarak da ülke ekonomisine olumsuz etki yapmaktadır. Maske kullanımı, sosyal mesafe uygulaması ve temizlik kurallarına uyulması ile düşürülen koronavirüs etkisi ile hem sağlık alanında hem de buna bağlı olarak tarımsal ve ekonomik alanlarda olumlu ilerlemeler kaydedilmeye başlanmıştır ve bu sayede toplumun refah ve mutluluğunun artmasına şüphesiz katkıda bulunulmuştur. Sonuç olarak, ülkemizde hali hazırda devam eden pandemi süreci, hem toplum sağlığını, hem de yazımızın konusu olan tarımsal faaliyetleri olumsuz etkilemektedir. Devletin belirlediği önlem paketleri ile üstesinden gelinebilecek olan bu süreç, ilgili tedbirlere mümkün olan en üst düzeyde uyulması sonucunda en az zararla atlatılabilecektir. Bu kurallara uyulması hayati öneme sahip olup, bu sayede ülke olarak son zamanlarda yaşanan zorlukların bertaraf edilmesi oldukça kolaylaşacaktır.

Özden TEZEL

Hayatın her alanını dönüştüren dijitalleşme, eğitimi de büyük oranda etkiledi. Uzaktan eğitim, sunduğu olanakların yanı sıra pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Süreci çözümlemede uzaktan eğitimin geleneksel eğitimin rakibi olarak görülmemesi, bu iki sistemin birbirilerinin tamamlayıcısı olarak değerlendirilmesi son derece önemlidir.

Bilişim teknolojilerinin hayatımızın her alanında etkin ve yaygın olarak kullanımı anlamına gelen dijitalleşme, teknolojideki hızlı gelişmeye yöndeş biçimde, 1990'lı yıllardan itibaren, başta finans sektörü olmak üzere, hayatın her alanında hızlı bir gelişim göstermiştir. Dijitalleşmenin etkisinin en fazla, varlığının en çok hissedildiği alanlardan biri de eğitim sektörü olmuştur. Geçmişten günümüze, bütün toplumlarda, çok çeşitli sebeplerden ötürü, eğitim talebi sürekli artış eğilimindedir. Geleneksel eğitim sisteminin 'eğitim talebindeki artışı' karşılamakta yetersiz kalması üzerine, alternatif

Uzaktan eğitimin, gelip-geçici bir süreç olmayacağı, eğitimde giderek kendisine daha büyük bir uygulama alanı bulacağına hiç şüphe yoktur.

eğitim yöntemleri arayışı hızlanmıştır. İnternet ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler, eşzamanlı ve interaktif eğitim faaliyetlerine imkân veren ve "uzaktan eğitim, açık öğretim, açık ders" gibi adlarla tanımlanan yeni öğretim yöntemlerinin gündeme gelmesini sağlamıştır. Uzaktan eğitim yöntemiyle, eğitim faaliyetlerinin ulusal ve uluslararası boyutta artırılması artık imkân dâhiline girmiş bulunmaktadır. Şimdi asıl mesele, uzaktan eğitimin, eğitim faaliyetinden beklenen asıl işlevleri beklentileri karşılayacak şekilde yerine getirebilmesi için, altyapıdan plânlamaya, personel eğitiminden ölçme ve değerlendirme sistemlerinin geliştirilmesine kadar, neler yapılması gerektiğinin belirlenmesidir.

Uzaktan eğitimin, uygulamada, eğitimin içeriği, altyapı ve personel durumu gibi faktörlere bağlı olarak, bazı derslerin canlı, diğer derslerin ise asenkron olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Uzaktan eğitim bütün taraflar için pek çok yeni imkân sunmaktadır. Bu yöntemin başta gelen özelliği, zaman ve mekân konusunda özellikle öğrencilere büyük bir esneklik sağlamasıdır. Uzaktan eğitim, bedensel engeli, zaman yetersizliği veya maddî imkânlarının kısıtlı olması gibi sebepler yüzünden eğitim imkânından yararlanamayan bireylere bu imkânı sunmak sûretiyle, eğitim hakkının yaygınlaşması konusunda da önemli bir hizmet ifâ etmektedir. Uzaktan eğitimle, iyi plânlanması, doğru sunulması, uygun eğitim kaynak ve materyallerinin kullanılması, öğrenci değerlendirmelerinin uygun biçimde yapılması durumunda, kaliteli eğitim gerçekleştirilebilir. Uzaktan eğitimin, hem öğ-

renciler hem de eğitim sistemi bakımından en büyük yararlarından biri, öğrencinin ders tekrarı yapmasına imkân vermesidir. Uzaktan eğitim, yurtdışında eğitim görmek isteyip buna imkân bulamayanlar için de ideal bir seçenek durumundadır.

Uzaktan Eğitimin Sorunları

Sağladığı pek çok yararın yanı sıra, uzaktan eğitimin önemli sorunları da bulunmaktadır. Ülkemizde, uzaktan eğitim sınavları çoktan seçmeli yöntemle yapılmaktadır. Bu yöntem, çeşitli gerekçelerle geleneksel eğitimde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak bu durum, mahzurlarını telâfi edecek çözümler bulunmadığı takdirde, gelecekte önemli sorunlara yol açacak gibi görünmektedir. Eğitim faaliyetinin kendisinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi için, varlığına en çok ihtiyaç duyulan hususlardan biri, öğrenen ile öğreten arasında sürekli, sağlıklı ve yeterli etkileşimin tesis edilebilmesidir. Bilhassa sosyal alanlarda, öğrenilen akademik bilginin özümsenmesi, öğrencilerin tartışma, muhakeme, yorumlama, soru sorma, görüş oluşturma gibi yeteneklerinin gelişebilmesi için, sınıfta yeterli tartışma ortamının tesis edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Eğitimi, en yetkin araç ve yöntemlerle öğrenciye bilgi aktarımına indirgemek büyük bir hatadır!

Eğitimin, en yetkin araç ve yöntemlerle öğrenciye bilgi aktarımından ibâret olduğunun düşünülmesi, eğitim konusunda yapılabilecek en büyük hatalardandır. Öğrenci-öğretmen etkileşimi, öğretmen bakımından da çok önemlidir. Öğretmenin kendisini geliştirebilmesi için gereklidir. Kameraya konuşan öğretmen öğrencisiyle yeterli etkileşim kuramaz. Bu durum, en önemli özelliklerinden birisi insana sürekli kendisini yenileyebilme arzusu ve yeteneği kazandırmak olması gereken eğitimin, canlılığını yitirmesi ve mekanik/ruhsuz bir faaliyete dönüşmesine sebebiyet verebilir ki, gelecekte bunun vahim sonuçları olabilir. Uzaktan eğitimin, öğretmen işsizliğini artırması da söz konusu olabilecektir. Uzaktan eğitimin bir diğer muhtemel sonucu, "eğitimin uluslararasılaşması" ihtimâlidir. Bu durum, bir yandan yerel düzeyde "öğretmen işsizliği"ni artırırken, diğer yandan da "millî" nitelikte eğitim politikalarının uygulanmasını güçleştirebilecektir. Ancak "eğitimin uluslararasılaşması" imkânı, konuya gereken önem verildiği takdirde, Türkiye gibi, millî sınırları dışında geniş bir kültür coğrafyasına sahip ülkeler için büyük bir avantaja dönüşmesi de, ihtimâl dâhilindedir.

Uzaktan eğitimde verimli bir öğretim için, öğrencilerin zamanını plânlama, derse hazırlanma, dikkatle dinleme, gerektiğinde dersi yeterli öğrenmeyi sağlayıncaya kadar tekrar etme, anlayamadığı hususları belirleme, bu konular hakkında eğitmene soru sorma ve kendi kendine öğrenme gibi yetenekleri kazanmış olmaları büyük önem taşımaktadır. Öğrencilerin, plânlı çalışma, kendini disiplin altına alabilme gibi yeteneklerinin yanı sıra, bilişim teknolojilerini kullanma, verileri analiz etme, siber saldırılardan ve casus yazılımlardan korunma, zamanı etkili kullanma gibi yetenekleri de kazanmaları gerekmektedir. Öğretmenlerimizin bilişim teknolojilerini kullanma konusundaki yeterlilikleri artırılmalıdır. Eğiticilerden kaynaklanan sorunların en aza indirilmesi için, bundan böyle bütün eğitim fakültesi öğrencilerine, bölümlerine bakılmaksızın, bilişim ve internet araç ve teknolojileri konusunda gerekli nitelikleri hâiz bir eğitim verilmelidir.

Günümüzde, bilişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda yaygınlaşan sosyal medya uygulamalarının, insanları/öğrencileri, mobil cihazlar aracılığıyla uzaktan etkileşim içinde bulunmaya yönlendirdiği; bu durumun, son yıllarda pek çok toplumda, önemli psiko-sosyal sorunlara yol açtığı gözlenmektedir. Uzaktan eğitimin, bu olumsuz gidişatı daha da şiddetlendirmesi muhtemeldir. Eğitimin asıl işlevlerinden biri, değer sahibi bireyler yetiştirmektir. Mevcut hâliyle, uzaktan eğitimin bu işlevi yerine getirebilmesi mümkün görünmemektedir.

Uzaktan Eğitim Geleneksel Eğitimin Rakibi Değildir

Yaşanan koronavirüs süreci, uzaktan eğitimin, bilhassa olağanüstü dönemlerde, geleneksel eğitim sisteminde ortaya çıkan sorunların çözümüne katkı sağlayabileceğini ortaya koymuştur. Son 10 yıldaki gelişmeler, bir eğitim yöntemi olarak, uzaktan eğitimin kesinlikle gözardı edilemeyeceğini; söz konusu yöntemin, bazı durumlarda, kaliteli eğitim talebinin karşılanmasında kaydadeğer çözümler sunma imkânına hâiz bulunduğunu göstermektedir.

Uzaktan eğitimi değerlendirirken yapılabilecek en büyük hatalardan biri, geleneksel eğitim sistemi ile uzaktan eğitimin birbirlerine rakip sistemler olduğu yanılgısına kapılmaktır. Araştırmalar, bazı durumlarda yüzyüze eğitimin, bazı durumlarda ise uzaktan eğitimin daha başarılı neticeler verdiği; bazı durumlarda ise iki eğitim sisteminin başarısı arasında belirgin bir farklılık bulunmadığı gerçeğini ortaya koymuştur. Söz konusu araştırmaların pek çoğunda, öğretmen ve öğrencinin hazır bulunuşluğu, ders içeriklerinin ve altyapının yeterliliği, plânlama, öğretmenin uzaktan eğitim tekniklerine ve kullanılan cihazlara hâkimiyeti, öğrencinin özdisiplini ve kendi kendine öğrenme yeteneği, ebeveynlerin konuya yaklaşım biçimleri gibi unsurların, öğretim sisteminin başarısında etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu itibarla, her iki eğitim sisteminin birbirine rakip olmaktan ziyade, birbirini tamamlayan sistemler olduğu gerçeğinin kabul edilmesi son derece önemlidir.

Gelecekte daha güçlü, daha müreffeh bir Türkiye'yi inşâ etmenin başta gelen yolu, geleceğimizin güvencesi olarak gördüğümüz çocuklarımızın/gençlerimizin yeryüzündeki en donanımlı akranlarıyla her alanda başabaş yarışabilmelerini mümkûn kılacak yetkinlikte nitelikli bir eğitim sisteminin inşâ edilmesidir. Belirtilen amaca ulaşılabilmesi için, uzaktan eğitimin ülkemizdeki uygulamasının, bilhassa da son iki aylık hızlı ve yaygın uygulama sürecinde edinilen deneyimlerin, yaşanan sorunların ve çözüm yollarının belirlenmesi amacıyla, vakit geçirilmeksizin gerekli bilimsel çalışmaların başlatılması, araştırma raporlarının hazırlanması, bu çalışmalara kurumsal bir nitelik ve süreklilik kazandırılması, bahsekonu çalışmaların sonucuna göre sistemin mükemmelleştirilmesine yönelik politikaların tespit edilmesi, son derece yararlı olacaktır. Toplumun artan eğitim talebinin teknolojideki gelişmelerin yardımıyla karşılanması anlamına gelen uzaktan eğitim konusunda bir geriye gidişin olacağına ihtimâl vermiyorum. Ancak uzaktan eğitimin beklentileri karşılayabilmesi ve eğitim sisteminden kaynaklanan çeşitli sorunlara kalıcı çözümler üretebilmesi, bu meyanda yeni sorunlara da kaynaklık etmemesi için, hâlihazırda tespit edilebilen sorunlar ile bundan sonra gündeme gelebilecek sorunlar konusunda çözüm odaklı, analitik, tartışmaya ve yeni görüşlere açık bir tutum içinde olunmasında yarar bulunduğu inancındayım.

Sonuç itibâriyle, uzaktan eğitim, kaçınılması, uzak durulması kabil olmayan bir süreç olmakla birlikte, nitelikli eğitim için mucizevi bir reçete de değildir. Faydalarının mahzurlarından daha çok olabilmesi, henüz yaygınlaşma sürecinin başında bulunduğumuz şu günlerde, burada kısaca vurgulamaya çalıştığım mevcut ve muhtemel sorunlara yeterli çözümler üretilmesiyle mümkün olabilecektir.

Tülay ŞİMŞEK

İnternetin yaygınlaşıp ekranın çoğalması ile gözün iş yükü arttı; göz hareketi, göz yüzeyi ve görmeye bağlı şikayetler oluşmaya başladı. Rahatsızlıkların giderilmesinde muayene yaptırılmasının yanı sıra ekran ile göz arasındaki mesafeye dikkat etme, ekran parlamasını önlenme, çalışırken düzenli ara verme yönünde edinilecek alışkanlıklar göz sağlığını korumada oldukça önemlidir.

Çalışma hayatında bilgisayar kullanımının, günlük hayatta da akıllı telefon, tablet oyun konsolları gibi dijital ekranı olan cihazların kullanımının artması önemli sağlık sorunları oluşturmaktadır. Bu sorunların başında göz sağlığı ile ilgili olanlar gelmektedir. Araştırmalar dijital ekran kullananların %50-90'ında göz şikayetleri olduğunu göstermiştir. Ancak bilgisayar ve diğer dijital ekranlara bakmanın uzun dönemde kalıcı göz hasarı oluşturduğuna dair bir kanıt bulunmamaktadır. Dijital ekranların uzun süre kullanımına bağlı olarak sıklıkla gözde yorgunluk, göz çevresi ve baş ağrısı, boyun, omuz ağrıları şikayetlerinde bulunulur. Bunlarla birlikte gözde oluşan olumsuz etkiler 3 ana başlık altında sınıflandırılabilir:

Astenopik: Bilgisayar kullanırken gözler devamlı olarak yakına odaklanır ve aynı zamanda yukarı aşağı, sağa sola hareket eder. Bu hareketler ve yakına odaklanma göz kaslarını yorarak göz ve göz çevresinde ağrı, yorgunluk hissi gibi şikayetlere neden olur. Genellikle sabahları edilmeyen bu şikayetler günün ilerleyen saatlerinde başlar. Dinlenmekle geçer, hafta sonu normale döner.

Göz yüzeyi ile ilgili: Gözlerde kaşınma, kızarıklık, kuruluk ve yanma hissi gelişir. Göz kırpma sayısı azaldığı için kuru göz ile ilgili yanma batma ve refleks olarak gözyaşı salgısının artması nedeniyle sulanma şikayetleri olur. Bu rahatsızlıklar kontakt lens kullananlarda, ileri yaşta, özellikle menapoz sonrası kadınlarda, antihistaminik, hipertansiyon veya psikolojik bozukluklar için ilaç kullananlarda daha fazla görülür. Kapak kenarı iltihabı ve makyaj malzemeleri de kapak kenarındaki yağ bezlerinin tıkanmasına ve gözyaşı kalitesinin bozulmasına neden olarak kuru göz gelişimini hızlandırır.

Görme ile ilgili: Renk algılamada bozulma, bulanık görme, çift görme, gölgeli görme ve odaklanmada zorluklar gibi bozukluklar gelişebilir. Bunlar genellikle geçici şikayetler olup bilgisayar kullanımına ara verince kendiliğinden düzelir. Bilgisayar, akıllı telefon gibi cihazların uzun süre kullanımı özellikle çocuklarda daha fazla olmak üzere miyopik refraksiyon kusuru oluşturabilir.

Birçok elektrikli cihaz gibi dijital ekranlardan da iyonize ve iyonize olmayan radyasyon saçılır. Bunlar görülebilir ışık, ultraviyole ışınları, infrared radyasyon, X-ışınlarıdır. Ancak bilgisayarlardan yayılan ışınlar genellikle ölçülemeyecek kadar düşük veya önerilen güvenlik sınırlarının altındadır. Bu ışınların katarakt veya diğer göz hastalıklarına neden olduğu gösterilmemiştir. Ancak ekranlarda oluşan elektrostatik enerji, ortamdaki tozların ekrana çekilmesine neden olur.

Göz muayenesi: Düzeltilmemiş görme bozuklukları, bilgisayar ve çalışma ortamının ergonomik olmayışı, aydınlatmanın uygun olmaması bilgisayarın gözde yaptığı olumsuz etkileri artırdığı için işleri nedeniyle bilgisayar karşısında uzun süre kalanlar mutlaka göz hekimine düzenli olarak kontrol olmalıdır. Hipermetropi, miyopi veya astigmatizma gibi göz kusurları varsa bilgisayar kullanımı sonrası göz yorgunluğu daha da artacaktır. Bu nedenle mutlaka göz doktorunun önerdiği düzeltici gözlük kullanılmalıdır.

Düzenli ara verme: Uzun süre bilgisayarda çalışmak zorunda olanlar alarm kurarak saatte 1 oda içerisinde kısa bir tur atıp esneme ha-

reketleri ile hem duruşlarını düzeltmiş hem de ekrandan kısa süre de olsa uzaklaşmış olurlar. Ayrıca saatte iki defa ekrandan gözleri ayırıp uzaklara bakmak göz kaslarını gevşeterek günün sonunda ağrı ve göz yorgunluğu oluşumunu hafifletecektir. Ara vermek için 20-20-20 kuralı uygulanabilir. Buna göre her 20 dakikada 20 feet (6 metre) uzaklıktaki bir cisme 20 saniye süreyle bakmak göz kaslarını gevşeterek göz yorgunluğunu önler.

Bilgisayar ve çalışma ortamının düzenlenmesi: Görülebilirliği artırmak için ekran parlaklığı ve oda aydınlatması arasında denge sağlanmalıdır. Ekran parlaklığının azaltılması görüntü netliğini bozup titreşimlere neden olabilir. Ekranın tozlardan düzenli olarak temizlenmesi hem ekranın görülebilirliğini artırır hem de bu tozlara karşı kullanıcıda göz alerjisi ve enfeksiyon gelişimini önler. Ekran rengi diğer önemli bir konudur. Tek renk düzeni ve beyaz zemin üzerinde siyah karakterler kullanılması daha okunaklı olacaktır. Bilgisayar ekranı tüplü ise değiştirilmeli antirefle yüzey özelliği olan yüksek rezolusyonlu LED ekranlar kullanılmalıdır. Masaüstü bilgisayar kullanılıyorsa geniş ekranlı olması önerilir.

Ortam ışıklandırması ve ekran parlamasını önleme: Ekrandan yansıyan ışınlar da göz yorgunluğuna neden olduğundan ekran aydınlatması yeterli kontrastı oluşturacak kadar olmalıdır. Ekrana bakıldığında ekran ışık kaynağı gibi görülmemeli ortam aydınlatması ile benzer olmalıdır. Günümüzde birçok telefon ve bilgisayarda mavi ışığı azaltan gece modu uygulamaları vardır. Bu uygulama kullanılarak mavi ışığa bağlı olumsuz etkiler önlenebilir. Yansımaları önlemek için bilgisayar ekranı pencerenin hemen önünde ya da yanında olmamalıdır. Pencereden fazla ışık geliyorsa, ışığı tamamen kapatmayan ama azaltan perdeler kullanılmalıdır. Kullanıcının arkasında pencere olmamalıdır. Odayı aydınlatan lambaların sayısı azaltılmalı ve doğrudan ekrana yansımaları önlenmelidir. Bilgisayar kullanıldığı sırada ortam aydınlatması normal ofis aydınlatmalarının yarısı kadar olmalıdır. Bilgisayar kullanırken ideal bir oda aydınlatması 200-500 lux arasında olmalıdır. 50 yaş üstünde aydınlatmanın daha yüksek olması gerekebilir. Aydınlatma için daha az rahatsız edici bir ortam oluşturduğundan sodyum lambalarının kullanımı önerilir.

Ekran çalışma mesafesi: Ekran göz mesafesi en az 60 cm olmalıdır. Ekrana yaklaştıkça göz şikayetleri artar. Bu nedenle mümkün olan en uzak mesafede ekrana bakılması önerilir. 140 ekran bir televizyonu ise 2,5-3 metre uzaktan seyretmek gerekir. Ekran göz seviyesinden 20° aşağıda olmalı, ekrana bakarken gözler hafif aşağı doğru bakmalıdır. Böylelikle göz kapakları gözün büyük bir kısmını kapadığı için zararlı ışınların göz ile temas alanı azalır ve göz yaşı daha az buharlaşır. Göz seviyesinden yukarıda olan bir ekrana bakarken baş geriye doğru hareket ettiği için baş boyun ağrıları daha fazla olacaktır.

Bilgisayar gözlüğü: Günde 1 saatten fazla dijital ekrana bakanlara özel tasarlanmış gözlükler bilgisayarın göze olumsuz etkilerini hafifletebilir. Bu gözlükler antirefle ve mavi ışığı filtre eden özellikte olursa yansıma ve ışığa bağlı hassasiyet azalacağından gözlerde yorgunluk hissi daha az olacaktır

Yapay göz yaşı kullanmak: Uzun süre bilgisayar veya diğer dijital ekranlara bakmak göz kırpma sayısını azaltır. Göz kırpma sırasında gözyaşı film tabakası yenilenerek tüm göze eşit bir şekilde yayılır ve bu sırada kapak kenarlarından salınan küçük yağ damlaları göz yaşı tabakasının en üstünü kaplayarak göz yaşının sıvı tabakasının gözden buharlaşmasını önler. Göz kırpma azalınca yağ damlacıkları da serbestleşemediği için göz yüzeyindeki koruyucu göz yaşı film tabakası buharlaşarak gözde kuruluk hissine yol açar. Buna bağlı olarak gözlerde yanma, batma, kaşıntı, yabancı cisim hissi ve aşırı sulanma olur. Belirli aralıklarla yapay göz yaşı kullanmak bu şikayetlerin hafiflemesini sağlar. Ancak yapay gözyaşları sadece gözü nemlendirir, bilgisayar kullanımına bağlı gözde oluşan kızarıklığı gidermez. Bilgisayar kullanırken 15-20 dakikada bir istemli olarak gözleri arka arkaya kırpıp 1-2 saniye kapalı tutmak gözün yeniden nemlenmesini sağlar. Bütün bu önlemlere rağmen dijital ekran kullanımına bağlı şikayetler düzelmiyorsa mutlaka ayrıntılı bir göz muayenesi için bir göz hekimine başvurmak gerekir.

Medine SİVRİ

2019'un Mart ayından beri mücadele ettiğimiz COVID-19 pandemisi tüm yaşam pratiklerimizi etkileyerek gündelik, iş ve sosyal hayatımızı askıya aldı. Sokağa çıkma yasakları yaşadık, hiç işe gitmediğimiz zamanlar oldu, sosyal aktivitelerimizi erteledik, pek çok yeni alışkanlık edinmek zorunda kaldık. Neden bu duruma geldik, içinde bulunduğumuz süreci nasıl anlamlandırmalı; salgından ne gibi dersler çıkarmalıyız? İşte bu soruların cevaplarını bulabilmek adına tam da okuma zamanı!

İnsan makro kozmos bir evrenin içinde mikro kozmos bir varlıktır. Aklı, düşünme yetisi ve bilinciyle tüm diğer canlılardan ayrıdır ama onlarla da bir bütünlük ve uyum içerisinde olduğunda tamdır, bütündür, mutlu ve huzurludur. İçinde bulunduğumuz bu yüzyılda özellikle son dönemlerde artık bu uyumdan pek de söz etmek mümkün değildir ve insanlık büyük bir idrak sınavının içinden geçmektedir.

Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde başlayan ve COVID-19 adı verilen ve yaklaşık dünyadaki toplam varlığı bir-bir buçuk gramı geçmeyen bir virüs Mart 2020'den beri pandemik düzeye ulaşmış ve tüm insanlığı adeta esir alıp eve kapatmıştır. Canlı olup olmadığı bile tartışılan küçücük bir virüs; herkese ve her şeye ahkâm kesen, egosunu şişirmiş insanlığı yerle bir etmiştir. Tekâmül yolculuğumuzda başımıza gelen bu tür belalar aslında kendimizi sorgulamamız için çok büyük birer fırsattır. Artık insanlık için şimdiler oturup içe dönme, belli şeylere odaklanma, kendine yoğunlaşma ve etraflıca düşünme zamanıdır. Neyi düşünme zamanı? Neden ve nasıl biz bu hale geldik onu düşünme zamanı. Dünyayı, bedenimizi ve ruhumuzu, insanlığımızı nasıl kirlettiğimizi ve hor kullandığımızı düşünme zamanı. Neden tüm bu musibetleri yaşıyoruzu düşünme zamanı.

Son derece koşuşturmalı bir yaşam temposunun içinde, hız denilen terörün pençesinde öyle çaresiz bir durumdaydık ki küçücük bir virüs dur diyerek bizi kendimize getirmiştir. Doğanın gücü karşısında ne kadar savunmasız ve çaresiz olduğumuzu da idrak etmemizi sağlamıştır. Önceliklerimizin neler olması gerektiğini ortaya koymuştur. Yaşamdaki tüm kazanımların içinde özellikle sağlıktaki kazanımın matematiksel olarak 1'e, diğer kazanımların onun yanına getirilen 0'lar olduğunu, 1'in üzeri çizildiğinde diğer 0'ların hiçbir öneminin olmadığını da göstermiştir. Aslında koca bir hiç için birbirimizi, sağlığımızı ve doğayı nasıl çarçur ettiğimizi kanıtlamıştır.

Pandemi Sürecininin Olumsuzluğunu Nasıl Olumluya Evirebiliriz?

Bu zor günlerde biraz daha verimli bir zaman geçirmemizi ve belki de kişisel gelişimimizi destekleyen, bilgi ile bilgiyi bilinçli bir şekilde hayata geçirme arasındaki köprüyü kuran sanata ve edebiyata olan gereksinimimiz bin kat daha artmıştır. Kütüphanelerimizdeki kitaplarımızı tozlu raflardan indirip okumak, ailemizle, çocuklarımızla verimli vakit geçirmek, kendimize, içimize odaklanmak için artık istemediğimiz kadar bol zamanımız vardır. Elbette bu durum çalışmayıp evde kalmak zorunda olanlar için geçerlidir. Öte yandan bu sıkıntılı zamanda insanlığın yükünü kaldıran sağlık emekçileri ve diğer meslek erbapları

için bu fırsattan söz etmek mümkün değildir. Onlar tüm tehlikelere, hakaretlere ve vefasızlıklara rağmen canları pahasına büyük bir özveriyle bizim için fedakârca çalışmaya devam etmektedirler. Bu süreçte ne yazık ki doğrudan tehdit altında olan yüzlerce sağlık emekçisinin canlarından olduğuna da şahit olduk. Asla hakları ödenemeyecek sağlık emekçilerine ne kadar teşekkür etsek azdır.

Bu kadar ekonomik ve psikolojik karmaşanın ortasında belki edebiyat ve sanatla uğraşmak biraz lüks gibi görünse de bizi yine kendimize getirecek olan yegâne araçtırlar. Kıssadan hisse çıkarmamızı, düşünmemizi, yeni şeyler icat etmemizi, eleştirmemizi, kendimizi ve doğayı, varlığı tanımamızı, arınmamızı, tek bir hayatta yaşayamayacağımız kadar çok deneyimi yaşamamızı mümkün kılan edebi eserler vazgeçilmezimizdirler.

Yaşam ile Kalem Üzerine Bir Anlatı

Mitik dönemlerden başlayarak insanlığın geçirdiği çeşitli aşamaları, deneyimleri kurgusal bir düzlemde çeşitli türlerde dile getiren edebi eserler adeta hazine sandıkları gibi kıymetlidirler. Bunlar insanlığın kültür hazineleridir. İnsan yaşamı ile kalem arasında koşutluk kuran ve bize kendimizi sorgulatan sözlü kültür hazinesinde şöyle anonim bir anlatı anlatılagelmektedir:

Kurşun kalem ile yazı yazmakta olan Dede, torununun kendisini seyrettiğini fark eder ve bir ara başını kaldırır.

-"Evladım, kurşun kalemden dahi insan evladının öğrenmesi gereken 5 öğreti vardır." der ve devam eder.

"1) Ne kadar harikalar meydana getirse de onu yöneten bir el vardır, bizde bu el Yaratıcı'dır!.

2) Arada yazmayı bırakır, kalemimin ucunu sivriltirim. Bu kaleme acı verse de onu güzelleştirir. Hayattaki acılar da işte tam böyledir.

3) Yanlış yaptığımda silmeme olanak tanır. Sen de yapılan hataların telafisine imkân tanımalısın.

4) Kalemi değerli kılan dışındaki tahta değil içindeki kurşundur. Dışını değil, sen de kalem gibi içini olgunlaştır, güzelleştir. İnsanların senin dış görünümünle, zenginliğine itibar etmesine izin verme. İç zenginliğini onlara göster.

5) Kurşun kalem her kullanıldığında bir iz bırakır. Sen de hayata güzel bir iz bırak.

İşte insanlık bazı dönemlerde karşılaştığı felaketleri aslında bir fırsata dönüştürebilir ve kendi kendini sorgulayabilir. Buna idrak etmek ve yüzleşmek dönemleri de diyebiliriz. Zira ataların da dediği gibi "Ulu çamlar fırtınalı diyarlarda yetişir". İnsanı insan yapan, geliştiren, mükemmelleştiren çektiği acılar ve zorluklardır. Bu tür büyük engellerle karşılaşmak bizim onu aşmamız ve olgun, bilge bir insan olmamız için önemli bir fırsattır. Bu durum devletler için de geçerlidir. Büyük devletler büyük badireleri atlatarak büyük olurlar. Bu deneyimlerin yazıya, ritme, sese, farklı formlara dökülmeleri de edebiyatı ve sanatı doğurmuştur.

Okumaya Nereden Başlamalı?

Bu zor dönemleri rahat atlatabilmek, farklı deneyimler yaşayabilmek, biraz da eğlenmek ve gelişmek adına naçizane birkaç öneride bulunmak isterim. Her biri birbirinden kıymetli, bizi besleyecek hem yerli hem yabancı oldukça güzel edebi eserler var. Ancak dünya edebiyatı o denli zengin, öyle farklı dönemlerden ve türlerden oluşur ki bunların içinden öneride bulunmak içinden çıkılmaz bir hal

alabilir. Bu nedenle özellikle bende iz bırakan birkaç kitap önerisinde bulunacağım. Şiirle başlamak en güzeli…

Türkçemizi bir edebiyat dili haline getiren ve halkın dilini kullanan Yunus Emre ve halk edebiyatının birbirinden güzel şairleri ve halk ozanlarıyla beslenmek hem ruhumuzu arındırır hem de kendimize bir ayna tutmamızı sağlar. Mevlana'nın Mesnevisi gibi. Seyyid Nesîmî'yi (14. yy.), Yemini'yi (15. yy.), Fuzûlî'yi (16. yy.), Şah İsmail Hatai'yi (16. yy.), Virani'yi (16. yy.), Pir Sultan Abdal'ı (16. yy.) ve Kul Himmet'i (16. yy.) ve onların o çok katmanlı deyiş ve nefeslerini yeniden hatırlayarak özümüze dönmeyi yeniden mümkün kılabilsek. Yine o dönemin bilge düşünürlerinden Nasreddin Hoca'nın fıkralarıyla mizahi anlayışımızı geliştirerek gülsek ağlanacak halimize. Karacaoğlan ile gezsek tüm Anadolu'nun diyarlarında güzellerle. Köroğlu ile nam salsak yiğitlikte. Baki ve Nedim ile gül ile bülbülü vuslata erdirsek.

Ne değerler, ne cevherler var Halk ve Divan edebiyatımızda say say bitmeyen. Nazım Hikmet ile Kuvayı Milliye Destanımızı yeniden yazsak. Ahmet Hamdi Tanpınar ile Huzur'a kavuşsak ve Beş Şehir'i arşınlasak onun gözlerinden. Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Haşim, Tevfik Fikret, Orhan Veli, Oktay Rıfat, Melih Cevdet Anday, İlhan Berk, Cemal Süreya, Edip Cansever, Ece Ayhan, Ülkü Tamer, Attila İlhan, Necip Fazıl Kısakürek, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Turgut Uyar, Can Yücel, Ataol Behramoğlu, Özkan Mert, Ümit Yaşar Oğuzcan ve Bedri Rahmi Eyüboğlu ve daha niceleriyle ne zaman bir köy türküsü dinlesek utansak şairliğimizden.

Kendi edebiyatımızdan ilk anda aklıma gelen ve bende iz bırakanlar: Namık Kemal, Halit Ziya Uşaklıgil, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar, Ömer Seyfettin, Rıfat Ilgaz, Tarık Buğra, Sabahattin Ali, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Sait Faik Abasıyanık, Tahsin Yücel, Gülten Dayıoğlu, Kemalettin Tuğcu, Muzaffer İzgü, Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Orhan Pamuk, Hasan Ali Toptaş, Nedim Gürsel, Murathan Mungan, Ahmet Ümit, Füruzan, Suat Derviş, Ayşe Kulin, Leyla Erbil, Adalet Ağaoğlu, Tezer Özlü, Sevgi Soysal, Pınar Kür, Buket Uzuner, Latife Tekin, Duygu Asena, Elif Şafak, Ece Temelkuran, Gülten Akın, Oya Baydar, İpek Ongun, Alev Alatlı, Perihan Mağden, Mina Urgan, Erendüz Atasü, Peride Celal, Nazan Bekiroğlu ve daha nice niceleri. Her birinin kendi alanında çok güzel eserleri var, her biri birbirinden kıymetli…

Bizim damarı gür şiir geleneğimiz ve şairlerimizden beslendikten, romanlarda, öykülerde, masallarda Anadolu'yu karış karış gezdikten sonra farklı çiçeklerden bal almak ve dünya halklarını ve kültürlerini daha yakından tanımak için biraz da dünya edebiyatında gezinmek gerek.

Dünya klasiklerini tam da yeniden okumanın zamanı!

Rus Edebiyatından; Dostoyevski'den Suç ve Cezayı, Karamazof Kardeşleri ve Yeraltından Notları; Tolstoy'dan Savaş ve Barış, Anna Karenina, İvan İlyiç'in Ölümü ve Dirilişi; Puşkin'den Yüzbaşının Kızını; Gorki'den Ana ve Ekmek İşçilerini; Gogol'den Ölü Canlar ve Paltoyu; Çehov'dan Vişne Bahçesi, Vanya Dayı ve Martıyı; Turgenyev'den Babalar ve Oğulları çağlarına tanık olarak, yeri geldikçe onlarla özdeşleşerek ya da çatışarak mutlaka bir daha okumak kim bilir neleri hatırlatacak bize.

Fransız Edebiyatından olmazsa olmaz Montaigne'nin Denemeleri; Rabelais'in Gargantuası, Madame de la Fayette'in Cleves Prensesini, Molère'nin Cimrisi, Kocalar Okulu, Kadınlar okulu, Gülünç Kibarlar, Hastalık Hastasını, Corneille'nin Cid'i, Racine'nin Beyazıtı, Montesquieu'nün İran Mektupları ve Kanunların Ruhu; Voltaire'nin Candid ve İyimserlik Üzerinesi; Diderot'un Kaderci Jacques ve Rameau'nun Yeğenini; Rousseau'nun İtirafları, Toplum Sözleşmesi ve Yalnız Gezerin Düşlerini; Victor Hugo'dan Sefiller, Notre Dame'ın Kamburu, Bir İdam Mahkumunun Son Gününü; Balzac'dan Goriot Baba, Vadideki Zambak, Tılsımlı Deri, Sönmüş Hayaller ve Eugénie Grandetsini; Stendal'in Kızıl ile Kara ve Parma Manastırını; Flaubert'in Madam Bovary ve Duygusal Eğitimi; Emile Zola'nın Meyhane, Nana, Germinal ve Therèse Raquinini; Maupassant'dan Bel Ami, Bir Yaşam ve Horlasını; Marcel Proust'un Kayıp Zamanın İzinde, Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde, Swannların Semtinden, Sodom ve Gomora, Hazlar ve Günlerini; Alexandre Dumas'dan Monte Cristo Kontunu; Charles Baudelaire'den Kötülük Çiçekleri, Paris Sıkıntısı ve Yapma Cennetleri; Andre Gide'den Dünya Nimetleri, Pastoral Senfoni, Dar Kapı ve Kalpazanları; Sartre'dan Bulantı, Varlık ve Hiçlik, Varoluşçuluk ve Akıl Çağını; Camus'den Başkaldıran İnsan; Düşüş, Yabancı ve Vebayı mutlaka okumanızı dilerim.

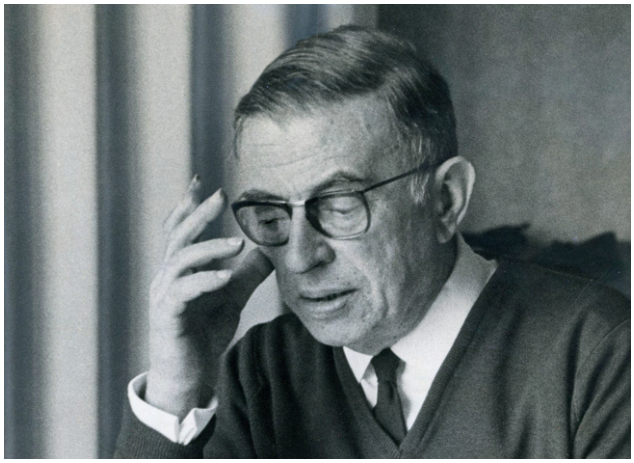

Yüreğinin Götürdüğü Yere Git, Semerkant, Siddharta, Nar, İsimle Ateş Arasında, Babama Mektup, Sofi'nin Dünyası, Melekler ve Şeytanlar, Da Vinci Şifresi, Başlangıç, Cehennem, Gölgesizler, Kuşlar Yasına Gider, Mor, Bir Ada Üçlemesi, İnce Memed, Yer Demir Gök Bakır, Son Kuşlar, Lüzumsuz Adam...

Bu öyle sihirli ve büyüleyici bir edebiyat sandığı ki, o kadar çok yazar ve öyle güzel kitapları var ki say say bitmez. Şimdilik bunlarla yetinelim. Ruhunuzun ve bedeninizin şifalanması dileği ile...

Asmin KAVAS BİLGİÇ

COVID-19 pandemisi bilgi ve iletişim teknolojilerinin önemini artırdı. Virüs takibi için geliştirilen mobil uygulamalar geleceğin akıllı kentlerinin ilk adımları olarak değerlendirilebilir.

2020 yılın en önemli gündem maddesini, tüm dünyayı etkisi altına alan yeni tip Koronavirüs (COVID-19) oluşturmuştur. Toplumsal hafızalara kazınan bu dönem, sosyal, ekonomik, çevresel davranış ve alışkanlıkların değişimine neden olacaktır. Salgının insanlar üzerinde yarattığı ve yaratacağı bu etkiler, şehircilik anlayışına da yansıyacak ve şehircilik uygulamalarında önemli değişimleri beraberinde getirecektir. İçinde yaşadığımız bu dönem ve korona sonrası (post korona) yaşayacağımız süreçlerdeki şehircilik uygulamalarında, akıllı kent sistemlerinin yaşamlarımıza daha hızlı bir şekilde etki edeceği tahmin edilmektedir. Pandemi ile mücadele sürecinde geliştirilen akıllı kent uygulamaları küresel boyutta yönetişimin ve uluslararası dayanışmanın da temelini oluşturmaktadır. Nitekim aralarında Joseph Nye, Stephen Walt, John Ikenberry, Yuval Noah Harari veya Anne-Marie Sloughter gibi önemli araştırma ve yazarların da yer aldığı küresel düşünürler, akıllı kent uygulamaları ile birlikte bugünün ve geleceğin dünyasını "algoritmik", "nicel" ve "ağlaşmış" (networked) yönetişim alanı olarak tariflemektedirler.

Pandemi takip uygulamaları ülkelerin dijital altyapı ve mühendislik kabiliyetlerini göstermektedir.

Dünya genelinde yeni tip Koronavirüs salgınından korunma ve kontrol önlemleri 3 boyutta ele alınmaktadır. Bunlardan ilki, (i) salgının kaynağının tespit edilmesi, (ii) hastalığın belirlenmesi, (iii) hastalığın tedavisi, (iv) izolasyon, (v) taşıyıcıların bulunması gibi mücadeleleri içeren "kaynağa yönelik alınan önlemler"dir. İkincisi; (i) dezenfeksiyon, (ii) gıda maddelerinin denetimi, (iii) sokağa çıkma yasaklarının getirilmesi, (iv) maske, eldiven gibi koruyucu ve temizlik ekipmanlarının geliştirilmesi ve kullanımın zorunlu tutulması gibi neredeyse tüm ülkeler tarafından hayata geçirilen "bulaşma yoluna yönelik alınan önlemler"dir. Önlemlerin üçüncü boyutu ise aşılama, metabolizmayı güçlendirmek için ilaç takviyesi gibi sağlam kişilere yönelik önlemlerden oluşmaktadır. Bulaşma yoluna yönelik alınan önlemler başlığı altında birçok ülke, yeni tip koronavirüs salgını ile mücadele kapsamında hastalığın yayılmasını engellemek adına birtakım akıllı kent uygulamaları üretmeye ve dijital çözümler sayesinde salgınla mücadelenin yöntemlerini geliştirmeye çalışmaktadırlar. Moskova'da salgınla mücadele kapsamında karantina altındaki insanları kontrol altında tutmak adına hükümetin kente yerleştirdiği 170.000 akıllı görüntüleme sistemi, Apple ve Google'ın ortak çalışma kararıyla geliştirdiği pandemi takip uygulaması ve birçok ülkede çeşitli kurum/kuruluşların kentlerde kullanıma soktuğu dezenfeksiyon robotları bu mücadelelerden yalnızca birkaçına örnektir.

COVID-19 süreci ile beraber Türkiye'nin salgınla mücadelesine yönelik akıllı kent uygulamalarındaki mevcut durum incelenecek olunursa; Türkiye'de bu sürecin oldukça yeni ve gelişmeye açık olduğu gözlemlenmektedir. COVID-19 ile mücadele kapsamında Türkiye'de bugüne kadar geliştirilen 5 farklı akıllı kent uygulaması dikkat çekmektedir. Bu uygulamaların 2'si özel sektör, 1'i sivil toplum örgütü, 1'i Sağlık Bakanlığı, 1'i de yerel yönetim tarafından geliştirilmiş ve kullanıma sunulmuştur:

Türkiye'deki akıllı kent uygulamaları kapsamındaki örneklerden ilkini 'Apsiyon Bilişim'

tarafından geliştirilen 'Apsiyon Site Yönetim Yazılımı' oluşturmaktadır. Temellerini 2009 yılında bina yöneticiliğinde dijital asistanlık misyonuyla başlayan yazılım, COVID-19 sürecinde "Komşum Var" özelliği ile bir uygulama aracı olarak yeniden gündeme gelmiştir. Uygulama kapsamında evden çıkamayan bölge sakinlerinin ihtiyaçları, diğer kullanıcılar tarafından gönüllü olarak karşılanabilmektedir. Mekânsal temelli çalışan bu uygulamada ihtiyaç sahibi kullanıcıların, her türlü alışveriş ve sağlık ihtiyaçları diğer kullanıcılar tarafından karşılanmaktadır.

Türkiye'de hastalığın izlenmesi ve takip edilmesi kapsamında geliştirilen uygulamalardan birisi Geomatic.org'un oluşturmuş olduğu 'Koronavirüs Türkiye Haritası'dır. Bu harita Sağlık Bakanlığından aldığı verileri, coğrafi bilgi sistemleri aracılığıyla Türkiye haritası üzerine işlemekte ve verilerin tarihsel değişimini, 81 il ölçeğinde göstermektedir. Ancak bu haritayla ilgili birtakım eleştiriler mevcuttur. Özellikle haritadaki vakaların mekânsal gösterimindeki hatalar, güncel olmayan veri ve tarihlerin paylaşımı kamuoyundaki ortak endişelerden yalnızca birkaçıdır. Yine bu başlık altında değerlendirilebilecek olan diğer önemli bir akıllı kent uygulaması "Hayat Eve Sığar" uygulamasıdır. Sağlık Bakanlığı ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Başkanlığı işbirliğiyle yürütülen ve tüm GSM operatörlerinin operasyonel destek sağladığı 'Pandemi İzolasyon Takip Projesi', salgının zayıflatılması ve hastaların izolasyonunun denetiminde kullanılmaktadır. Bu akıllı kent uygulaması kapsamında Koronavirüs testi pozitif çıkan hastaların, kendilerinin, yakınlarının ve en önemlisi toplumun sağlığı için gerekli izolasyon kuralına uyup uymadıkları takip edilmektedir. Bunun yanı sıra, coğrafi bili sistemleri destekli özelliğiyle uygulama, kullanıcıların COVID-19 açısından riskli bölgede olup olmadığının gerçek zamanlı bilgisini de paylaşmaktadır. Bu sayede yerel düzeyde kentin hangi alanlarında (mahalle ve semtlerinde) salgının ve risk düzeyinin ne şekilde bir eğilim gösterdiği izlenebilmekte ve vatandaşlara bu konuda düzenli olarak bilgi verilmektedir. Uygulamanın yönetimi merkezi düzeyde olsa da sağladığı bilgi açısından yerel düzeyde de yönlendirici bir özelliğe sahiptir. 'Hayat Eve Sığar' yurtdışındaki rakiplerine kıyasla sürdürülebilir ve etkili bir potansiyele sahip bir proje olarak nitelendirilebilir.

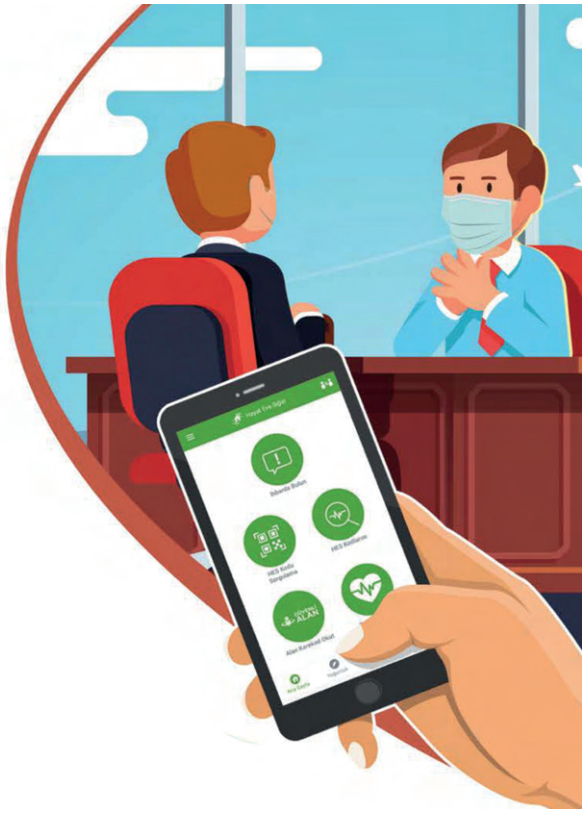

Hastalığın yayılmasında etkili olan hareketliliğin ölçülmesi için Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası, geçtiğimiz günlerde metal sektöründe faaliyet gösteren 241 şirket için geliştirdiği "MESS Safe" adlı akıllı kent uygulaması ile pandemi ile mücadeleye yeni bir standart getirmeye çalışmıştır. Bu uygulamanın temel hedefi, çalışanların sağlığı ve üretimde çalışanlar arasında sosyal mesafenin korunmasını sağlamaktır. Geliştirilen bu teknoloji, giyilebilir akıllı bir cihazdır. Giyilebilir cihaz ile uyumlu hale getirilen mobil uygulama temel olarak çalışanlar arasında sosyal mesafeyi ölçerek; birbirlerine 3 metreden daha yakın mesafede bir araya gelen bireyleri uyarmaktadır. Bu uygulamanın en temel amacı iş kazalarını en aza indirerek, iş güvenliğini sağlamaktır.

Son olarak dayanışma ve ortak fikir üretme fikri altında Mart 2020 yılında Ankara Bü-

yükşehir Belediyesi başkanlığında, uluslararası düzeyde 43 başkent belediyesini içeren "COVID-19'a Karşı Başkentliler Dayanışması" adlı bir platform kurulmuştur. Platform, "koronavirüs salgını ile mücadelede diğer dünya başkentlerinin bu süreçte kazandıkları deneyim ve birikimlerini tek bir havuzda bir araya" getirmeyi hedeflemektedir. Bu dayanışma ağı üzerinden COVID-19 salgınına karşı mücadelede başkent belediyeleri, çevrimiçi platform üzerinden deneyimlerini düzenli aralıklarla paylaşmaktadır.

COVID-19 ile mücadele kapsamında geliştirilen akıllı kent uygulamaları incelendiğinde, Türkiye'de bu sürecin oldukça yeni ve gelişmeye açık olduğu gözlemlenmektedir. Pandemi ile mücadele süreci, bilgi-işlem teknolojileri ve endüstri 4.0'la gelen tüm bileşenleri kapsayan organik bir ağ olarak düşünülmelidir. Bu yüzden, kentin içerisinde bulunan sistemlerin karşılıklı ilişkileri sonucunda sistemler arası iletişim artmalı ve nesnelerin interneti yaklaşımının geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için de çeşitli öneriler göz önünde bulundurulmalıdır:

1. Öncelikle akıllı kent uygulamaları, bünyesinde işbirliklerini ve sorumluluklarını da beraberinde getirmektedir. Sadece içinde yaşadığımız pandemi sürecinde değil, bundan sonraki dönemler için de akıllı kent uygulamalarının etkin bir biçimde hayata geçirilebilmesi için insan, alt-yapı ve bilginin etkili ve koordineli bir şekilde geliştiği işbirlikleri çok önemlidir. Bu süreçte farklı finansman modelleriyle birlikte kamu-özel işbirlikleri gündeme getirilmelidir. Ayrıca içinde yaşadığımız ve gelecekte yaşanılacak olan benzeri pandemilerle mücadelede başvurulan akıllı kent uygulamalarında istenilen başarının sağlanabilmesi için bu alanda yerel yönetimlerle daha fazla koordine olunması gerekmektedir. Bu kapsamda benimsenen yaklaşım, Türkiye'yi yakın gelecekte bütünleşik bir akıllı kent modeliyle ön plana çıkaracaktır.

2. Salgınla mücadele sürecinde akıllı kent uygulamalarının özellikle yerel düzeyde tasarlanması çok önemlidir. Her kentin kendine özgü şartları ve pandemi ile mücadele koşulları birbirlerinden farklılaştığı için, kademeli normalleşme sürecinin merkezden yönetilmesi ve her yerde benzer adımların atılması yerine; yerelin kendine özgü doğası ve kendi şartlarına uygun kademeli normalleşme planlarının hazırlanması ve yerel düzeyde akıllı kent uygulamalarının hayata geçirilmesi gerekir. Bu kapsamda yerel düzeyde her bir sektör için, yerelin şartlarını dikkate alan akıllı kent uygulamalarına ihtiyaç duyulacaktır. Burada genel sürecin katılımcı bir biçimde yönetilmesi, pandemi sürecinin başarısını belirleyecektir.

3. Akıllı kent uygulamalarında (sadece içinde yaşadığımız pandemi süreciyle mücadele kapsamında değil, bundan sonraki dönemler için de) başarı yakalayabilmek için şüphesiz veri odaklı teknolojilerin ve dijital altyapının modernize edilmesi, geliştirilmesi gerekmektedir. Dijital dönüşüm, temel olarak verimi ve kaliteyi artırmaya, maliyeti düşürmeye odaklanmaktadır. Dijital dönüşümün temelinin veriye dayandığının unutulmaması gerekmektedir. Dijital dönüşümün amacı da şeffaf ve katılımcı bir yöntemle veriyi üreterek, paylaşarak, karar mekanizmalarında bu veriyi ve veri analizini ön plana alarak, akıllı sistemlerin geliştirilmesinden geçmektedir.

4. Akıllı teknoloji altyapısına erişim koşulları düşünüldüğünde, sosyal içerme konusunda da hassasiyet gösterilerek gerekli önlemlerin alınması ve dezavantajlı grupların da sürecin dışında bırakılmamaları sağlanmalıdır.

Bu önlemler göz önünde bulundurulduğunda bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan dönüşüm COVID-19 dönemi ile birlikte, akıllı kent uygulamalarının da çeşitlenmesini sağlayacaktır. Veri-temelli, mekânsal bazlı izleme sistemleri gibi akıllı kent uygulamaları bu dönemle beraber kamu hizmetlerinin de odağına yerleşecektir. Bu bağlamda salgına yönelik önleyici tedbirlerin etkin şekilde alınmasında ve yeni nesil teknolojilerin geliştirilmesinde merkezi ve yerel düzeydeki otoritelere çok büyük sorumluluklar düşmektedir.

Gözde YEŞİLAYDIN

Gün boyu aralıksız hizmet veren hastanelerin enerji ve su tüketimleri, atık sorunları, yetersiz havalandırma gibi başlıca problemleri yeşil hastane uygulamaları ile çözülebilir. Bina içi uygulamalardan park yeri tasarımına, iklim şartlarından yararlanmadan peyzaj çalışmalarına uzanan çağdaş yaklaşımlar geliştirilip yaygınlaştırılabilir. Bu sayede maliyet tasarrufu sağlanmasının yanı sıra hem israf önlenecek hem de çalışanlar, hastalar ve yakınları daha sağlıklı ortamlarda kendilerini daha iyi hissedeceklerdir.

Küresel ısınma, iklim değişiklikleri, teknolojik yenilikler ve artan nüfus sonucu çevre kirliliği önemli bir sorun haline gelmiştir. Doğal kaynakların nesiller boyu yetmeyeceği düşüncesi ile birlikte çevreyi koruma, çevresel yükü ve kirliliği azaltma, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik (doğal kaynakların sürekliliğinin sağlanması ve gelecek nesillere aktarılması) anlayışı ile hareket etme gerekliliği söz konusudur.

Çevresel konulara verilen önemin artması ile birlikte yeşil yönetim anlayışı ortaya çıkmış ve çevre kirliliğinin önlenmesi adına hastane faaliyetlerinde çevre dostu uygulamalar önem kazanmıştır. Sağlık hizmetlerinde çevre dostu uygulamalarla birlikte "yeşil hastane" kavramı gündeme gelmiştir.

Yeşil Hastane nedir?

Enerjinin ve suyun fazlaca tüketildiği, tıbbi ve tehlikeli atık oluşumunun kaçınılmaz olduğu, mevcut kaynakların ise kısıtlı kullanıldığı hastanelerin çevre ve insan sağlığı üzerinde birtakım etkileri bulunmaktadır.

Yeşil hastaneler; hastane kuruluş yerinin seçimi ve inşasından itibaren sağlık hizmeti sunumunun her aşamasında çevre dostu olabilen hastanelerdir. Yeşil hastanelerde doğaya zarar vermeyen ekipman ve malzemeler kullanılır, tüketilen enerjinin ve suyun daha etkin ve verimli kullanılmasına önem verilir, bunun için alternatifler geliştirilir, iç ortam hava kirliliğini azaltacak önlemler alınır, yenilikçi çevreci tasarımlar kullanılır, kaynakların akılcı kullanımı teşvik edilir. Çevre dostu yeşil hastane uygulamaları ile kaynak kullanımında tasarruf edilebildiği ve çevre sorunları azaltılabildiği gibi sağlık kurumlarında maliyet tasarrufu da sağlanmaktadır.

Yeşil Hastane Olma Yolunda Neler Yapılabilir?

Yeşil hastanelerin üzerinde önemle durması gereken başlıca konular; atık, su ve enerji yönetimi, hava kirliliği kontrolü ile yeşil bina tasarımlarıdır.

Hastanelerde yürütülen faaliyetler sonucu oluşan tıbbi atık ve tehlikeli atıkların açığa çıkmasından yok edilmesine kadar olan süreçte dikkatli olunması gerekmektedir. Bunun için etkin işleyen bir atık yönetimi sistemi oluşturulabilir. Atık oluşumunun mümkün olduğu kadar azaltılması, diğer bir ifade ile atık oluşumundan kaçınılması, yeniden kullanılabilir ya da geri dönüştürülebilir malzeme ve ekipmanların kullanımı için çalışanların teşvik edilmesi sağlanabilir. Atık depolama ve atık yakma tesislerine yönelik kullanılabilir alan artırılabilir. Çevreye yönelik potansiyel risklerin azaltılmasında atıkların toplanması, taşınması, depolanması, bertarafı ile ilgili

yazılı prosedürler oluşturulması ve mevzuata ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmesi önem taşımaktadır.

Yeşil hastanelerde enerji tüketimini en aza indirecek uygulamalar benimsenmektedir. Bunun için öncelikle hastane içerisinde enerji tüketimine en fazla neden olan alanlar ve ekipmanlar tespit edilebilir. Alternatif enerji kaynakları olarak rüzgâr, jeotermal ve güneş enerjisinden yararlanılabilecek sistemlerin geliştirilmesi, örneğin güneş enerjisinden yararlanarak enerji üretmek için güneş panelleri kullanılması, ısı kaybını önlemek amacıyla ısı yalıtımlı cam filmlerin, enerji tasarrufu sağlayan aydınlatma teknolojileri ve ampullerin kullanılması, yapay aydınlatmalar yerine gün ışığından daha fazla yararlanılması, hastane binasında iyi bir yalıtım sistemi kurulması enerji yönetimi açısından uygulanabilecek yöntemlerdir.

Yeşil hastanelerde önemli olan bir diğer konu da su yönetimidir. Çok miktarda suyun kullanıldığı hastanelerde su tüketim miktarı ölçülerek su tüketimini azaltmaya, yağmur suyundan yararlanarak kullanılabilir hale getirmeye yönelik stratejiler belirlenebilir. Diğer yandan kan ve kan ürünleri, dışkı, vücut sıvısı vb. nedenlerle oluşan atık su miktarının zararlı etkilerini önlemek gerekir. Atık suların uygun şekilde arıtılması ile birlikte gereksiz su tüketiminin azaltılması yönünde stratejiler belirlenebilir.

Bina içi uygulamalardan park yeri tasarımına kadar çevre dostu yenilikçi uygulamalar ve ekolojik tasarımlar yeşil hastane olma yönünde atılacak bir diğer önemli adımdır. İklim şartlarından (güneş, rüzgar, yağmur vb.) yararlanma, ergonomik tasarımlar, hastane binasının, bahçesinin ve park yerlerinin yeşillendirilmesi ve peyzaj çalışmaları hasta, hasta yakınları ve çalışanlar üzerinde olumlu etkiler bırakabilir.

Çevre dostu hastane uygulamaları ile ilgili çalışanlara eğitimler verilebilir, hastane ortamında yeşil kültürün benimsenmesi teşvik edilebilir.

Yeşil hastanelerde iç ortam hava kalitesi oldukça önemli bir çevresel parametredir. Bina içerisinde yer alan kirletici etkiyi azaltmak ve kirletici gazların salınımını önlemek amacıyla malzeme ve ekipmanlarda sızıntı kontrolü yapılabilir, uygun filtrelerin kullanımı ve değişimine özen gösterilebilir. İç ortam hava sirkülasyonunun yapılamaması ve yetersiz havalandırma sonucu iç ortam hava kalitesi bozulmaktadır. Bu durumda "hasta bina sendromu"yla karşı karşıya kalınması söz konusudur. Özellikle son dönemlerde tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını süresince iç ortam hava kalitesinin kontrolü ve denetimi daha da önem kazanmış durumdadır. Günlerce kapalı ortamda kalınması sonucunda iç ortam havalandırması yeterli olmazsa kapalı ortam hava kirleticilerine maruz kalınmakta; bu durum ise bina içerisindeki kişilerin hastalanmasına neden olmaktadır. Hasta bina sendromuna yakalanmamak adına hastanelerde hava kirliliği yönetiminin etkin ve verimli işlemesi oldukça önemlidir.

Sonuç olarak çevre dostu uygulamaların kullanılmasıyla hastaneler yeşillenmekte, çevresel duyarlılık adına adımlar atılmaktadır.

Erhan ALTUNEL

Ülkemiz jeolojik koşulları gereği şiddetli sarsıntılar sonucunda, büyük acılar yaşadı! Ancak depremlerin felakete dönüşmesi önlenemedi. Bilimin yol gösterciliğinde atılmayan adımlar insanların can ve mal güvenliğini büyük ölçüde tehdit etmeye devam ediyor.

Üzerinde yaşadığımız Dünya (Görsel 1) oluşumundan bu yana iç ve dış kuvvetlerin etkisi altında gelişen olaylar nedeniyle sürekli dönüşüm içerisindedir. Yerküre üzerinde değişikliğe neden olan bu olaylar, bazı durumlarda canlılar için avantajlı sonuçlara neden olurken, bazı durumlarda da canlılara zarar veren sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin sıcak su kaynakları, kabuğun maruz kaldığı bazı jeolojik olaylar sonucu oluşmaktadır ve bugün insanoğlu sıcak su kaynaklarından farklı şekillerde (kaplıca turizmi, jeotermal enerji üretimi vb.) yararlanmaktadır. Ancak yanardağ patlaması, heyelan veya deprem gibi jeolojik olayların gerçekleşmesi çevrede yaşayan canlılara zarar da verebilmektedir. Jeolojik olayların yer yüzeyini aktif olarak şekillendirmesi nedeniyle doğal güzellikler ile jeolojik olaylar arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Genel olarak şöyle söylenebilir: "Doğal güzelliklerin olduğu bölgelerde mutlaka bir jeolojik problem vardır." Bu açıdan baktığımızda her köşesi ayrı doğal güzelliğe sahip ülkemizin başta deprem olmak üzere karşı karşıya kaldığı önemli jeolojik problemleri bulunmaktadır.

Görsel 1: Dünyamız

Depremlerin Oluşumu ve Etkileri

Dünyanın kendi iç dinamiklerine bağlı olarak gerilen kabuğun kırılması sırasında oluşan sarsıntı deprem olarak adlandırılır. Kabuk sürekli gerilmektedir ve gerilmeye bağlı olarak biriken enerji "fay" adı verilen kırıklar aracılığı ile boşalmaktadır (Görsel 2). Bölgeyi etkileyen jeolojik koşullar değişmediği sürece, enerji birikimi, boşalımı devam edecektir. İçinde bulunduğu jeolojik konum gereği ülkemizde; kabuğun sürekli gerilmesi sonucu biriken enerjinin açığa çıkmasını (boşalmasını) sağlayan önemli faylar (Kuzey Anadolu, Doğu Anadolu, Ölü Deniz, Batı Anadolu fayları gibi) bulunmaktadır. Bu nedenle bölgeyi etkileyen jeolojik koşullar değişmediği sürece deprem ler de oluşmaya devam edecektir.

Görsel 2a: Fayın yüzeydeki izi, Fotoğraf: Erhan Altunel

Görsel 2b: Fayın kesit görüntüsü, Fotoğraf: Erhan Altunel
Kuzey Anadolu Fay Zonu, 1939 büyük Erzincan depremi (M 7.9) bu fay üzerinde meydana gelmiştir.

Görsel 4b: 1999 depreminde sarsıntıya bağlı olarak meydana gelen hasar, Fotoğraf: Erhan Altunel

Herhangi bir fay üzerinde büyük deprem meydana geldiğinde, yüzeyde fayın uzanımı boyunca kırık oluşur (Görsel 3) ve kabuk şiddetli bir şekilde titrer, sallanır. Örneğin, 17 Ağustos 1999 depreminin (M 7.4) yüzeyde

Görsel 3: 1999 depremi sırasında yüzeyde oluşan kırık, Fotoğraf: Erhan Altunel

oluşturduğu kırığın uzunluğu yaklaşık 120 km'dir. Deprem sırasında oluşan kırık üzerinde bulunan yapılar kırığın hareketine bağlı olarak hasara uğrarken (Görsel 4a), depremin etki alanı içinde bulunan yapılar da titreşime bağlı olarak hasara uğrarlar (Görsel 4b). Örneğin, M 7.4 büyüklüğündeki bir deprem yaklaşık 40.000 km^2'lik bir alanı etkilemektedir. Bu nedenle, 17 Ağustos 1999 depremi Gölcük civarında olmasına rağmen (kuş uçuşu yaklaşık 120 km uzakta) Eskişehir'de bina yıkılmıştır. (Görsel 5) ve çok sayıda bina da oturulamaz hale gelmiştir. En son 24 Ocak 2020 tarihinde meydana gelen depremde (M 6.8) görüldüğü gibi, deprem Elazığ'ın yaklaşık 35 km uzağında meydana gelmesine rağmen Elazığ merkezde binalar yıkılmıştır.

Depremler geçmiş dönemlerde de olmuş ve insan yapımı yapılarda da hasarlara yol açmıştır (Görsel 6). Depremlerden sonra hem tarihsel dönemlerde (Priene, Hierapolis antik kentleri) hem de 20. yy'da (Milet, Gediz) bazı yerleşim yerlerinin yerleri değiştirilmiştir.

Görsel 4a: 1999 depreminde yüzey kırığı üzerinde bulunan demir yolunda meydana gelen hasar, Fotoğraf: E. Altunel

Görsel 5: 1999 depremi sırasında, sarsıntıya bağlı olarak Eskişehir'de yıkılan bina, Fotoğraf: Erhan Altunel

Deprem Oluşumu / Felakete Dönüşümü Önlenebilir mi?

Depremler kabuktaki hareketlere bağlı olarak oluştukları için geçmişte olmuşlardır, günümüzde olmaktadır ve gelecekte de olacaktır! Bu nedenle, jeolojik durumda değişiklik gerçekleşmediği sürece (ki bu değişiklikler milyonlarca yıl içinde gerçekleşir) ülkemizde depremler yaşanacaktır. Dünyanın kendi iç dengesini sağlayabilmesi için deprem, volkanik patlama gibi doğal olayların olması gerekmektedir (örneğin bu tür olaylar olmasa bugün kullandığımız birçok maden yatağı ol mazdı). Deprem oluşumunu, teknolojik gelişmelerle veya başka herhangi bir araçla/yöntemle önlemek (şimdilik) mümkün değildir. Ancak depremlerin felakete dönüşmesini önlemek mümkündür. Hiçbir üst yapının bulunmadığı boş bir arazide büyük bir deprem meydana geldiğinde yıkım, can ve mal kaybı meydana gelmeyeceği için felaket yaşanmaz. Fakat bu tür doğal tehlikelerin olduğu yerlerin bilinçsizce çıkar doğrultusunda kullanılması doğa olayını felakete dönüştürür! Ülkemizde mevcut yerleşim yerlerinin seçiminde gerekli olan çalışmalar konunun uzmanları tarafından ve mevcut üst yapının çoğu mühendislik hesaplamalarına dayalı yapılmadığı için orta büyüklükteki (M 5.0 – 6.5) bir depremle bile korkunç durumlara neden olabilmektedir. Bu nedenle, ülkemizde depremlerin yol açtığı acı tablolara bir an önce son vermek gerekmektedir.

Toplumlara maddi ve manevi olarak zarar veren her olayda olduğu gibi, ülkemizde büyük bir deprem meydana geldiğinde de her türlü söylem (tepki, vaat, plânlama vb.) maksimum seviyeye çıkar; bir sonraki olay gerçekleşene kadar bu söylemler zaman içinde etkisini kaybeder (Şekil 1). Ülkemizde deprem üreten kaynakları (fayları) ve boyutlarına bakılmaksızın yerleşim yerlerini (mahalle, köy, ilçe, il) aynı haritaya koyduğumuzda çok sayıda yerleşim yerinin fay zonları üzerinde olduğu görülecektir. Ayrıca büyük depremlerin etki alanları da göz önüne alındığında, ülkemizdeki yerleşim yerlerinin ve doğal olarak nüfusun önemli bir kısmının deprem tehlikesi altında olduğu da ortadadır. Bu nedenle, deprem olayı gerçekleştiğinde can kaybı ve maddi hasar kaçınılmaz olmaktadır. Örneğin, 17 Ağustos 1999 depreminde yaklaşık 45 saniye içinde 20.000'den fazla vatandaşımızı kaybettik ve milyarlarca Türk Lirası de-

Görsel 6: M.S. 6.yy da meydana gelen bir depremin oluşturduğu yüzey kırığı Helenistik Döneme ait (M.Ö. 3.yy) bir tapınağı kesmektedir. Fotoğraf: Erhan Altunel

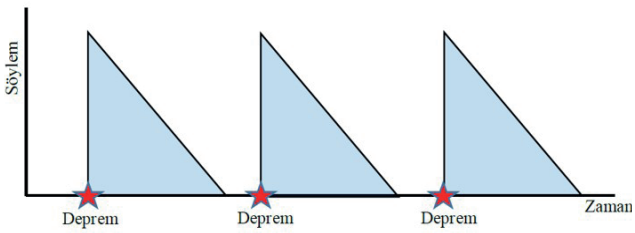

Şekil 1: Ülkemizde meydana gelen herhangi bir deprem sonrasına ait söylemlerin zaman içindeki durumu. Deprem meydana geldiğinde söylem maksimum seviyede, zaman geçtikçe azalarak kaybolmakta. Döngü bir sonraki deprem ile tekrarlanmakta.

ğerinde maddi hasar meydana geldi. Benzer durumlarla 1999 depreminden sonraki farklı büyüklükteki depremler sırasında da karşılaştık. Ülkemizde depremlerin oluşumunu engellemek mümkün değildir ancak depremlerin neden olduğu can kaybı ve maddi hasarı önlemek mümkündür. Günümüz teknolojisi ve bilgi birikimi ile depremlerin ne zaman olacağı (şimdilik) dünyanın hiçbir ülkesinde önceden bilinmemektedir. Ancak depremlerin nerede olacağı ve ne büyüklükte olacağı bilinmektedir. Bu nedenle, bilgi birikiminin uygulamaya aktarılması ile ülkemizde meydana gelecek depremlerin neden olacağı can ve mal kayıplarını en aza indirmek imkânsız değildir. Yapılması gerekenler şöyle sıralanabilir:

1. Deprem üretme potansiyeli olan faylar üzerinde gerekli araştırmaları yaparak fayların davranışlarını anlamak ve onlara özgü parametreleri (üretebileceği maksimum deprem büyüklüğü, büyük deprem üretme sıklığı, deprem sırasında meydana gelebilecek yer değiştirme miktarı vb.) belirlemek.
2. Yüzey kırığı oluşturma potansiyeli olan deprem kaynaklarını (aktif fayları) belirleyerek deprem sırasında oluşacak yüzey kırığının kesin yerini özellikle yerleşim yerlerinde belirlemek ve bu zon üzerinde bulunan yapıları bir an önce mümkünse kaldırmak. Zon üzerinde yeni yapılaşmaya müsaade etmemek.
3. Deprem üreten kaynakların (fayların) yakınında oluşturulacak yeni yerleşim yerlerinde herhangi bir deprem sırasında yüzey kırığı oluşturacak fayın olup olmadığını araştırmak ve varsa bu zon üzerine herhangi bir yapı yapmamak (yerleşim yerleri içinde fayın geçtiği yerler yeşil alan, yol vb. şeklinde kullanılabilir).
4. Büyük deprem potansiyeli olan yerlerde, depremin etki alanı içindeki yerleşim yerlerinin jeolojik durumunu belirlemek.
5. Bu jeolojik çalışmalar sonucunda elde edilecek bilgiler doğrultusunda plânlama yapmak ve üst yapı oluşturmak.

İnsanoğlu, doğa kurallarını göz ardı ederek doğayı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya devam ettiği sürece felaket kaçınılmaz olacaktır.

Yerel Yönetimlerin Sorumluluğu Büyük

Her yerleşim yerinin kendine özgü jeolojik durumu vardır. Deprem açısından bu jeolojik durum iyi belirlenmeli, plânlama buna göre yapılmalı ve üst yapı buna göre oluşturulmalıdır. Bilimsel verilerin uygulamaya aktarılması ve mühendislik hesaplamalarına uygun üst yapının yapılması halinde, depremler bu ülkede doğal felaket olmaktan çıkacaktır. Düşünebiliyor musunuz?, ömrünüzün önemli bir kısmında çalışıp kalan ömrünüzde rahat etmek için veya çocuklarınızın gelecekte rahat etmesini sağlamak amacıyla birikimler yapıyorsunuz, ev sahibi oluyorsunuz ama ansızın oluşan bir doğa olayı yaşamınıza ve bütün birikiminize saniyeler içinde son veriyor! Bu, günümüz teknolojisi ve bilgi birikimi içinde kabul edilecek bir durum değildir. Yerel yönetimlere büyük sorumluluk düşmektedir. Her yerel yönetici sorumlu olduğu alanın deprem açısından jeolojik durumunu belirlemeli ve ona göre plânlama yaparak yerleşim yerinin geleceğini şekillendirmelidir. Bu, bir yerel yöneticinin halkına yapabileceği en önemli hizmetlerden biridir çünkü doğrudan vatandaşın canını ve malını ilgilendiren bir konudur. Bu tür çalışmalarda amaç, vatandaşa minimum zarar vererek onu maksimum güvene almak olmalıdır!

Hilmi ÖZDEN

Deprem karnesi oldukça kötü olan ülkemizin deprem gerçeği, afet yönetimi konusunda daha iyi bir eğitim, öğretim, hazırlık ve planlamaya ihtiyacımız olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Yöneticiler tarafından atılması gereken önemli adımların yanı sıra vatandaşların da ilk yardım eğitimi almaları ve deprem sırasında ne yapacaklarını bilmeleri hayati önem taşımaktadır. 30 Ekim'de Ege Denizi'nde gerçekleşen yıkıcı depremde yaşam üçgeni ile kurtulan hayatlar, bu durumu bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Büyük yıkımlara neden olabilen depremler, afet yönetimine ilişkin plânlama, yürütme, koordinasyon gibi adımların önemini her defasında ortaya koymaktadır. Toplumumuzu afetler ve acil durum yönetimi konularındaki yanlış ön yargılardan ve duygusal saplantılardan arındıracak, tutum ve davranışlarında iyi yönde köklü değişikliklere yol açabilecek yeni bir anlayışa gereksinim duyulmaktadır. Ülkemiz artık bir afet sonrası yıkım ve yara sarma sarmalından çıkmalıdır. Bunun için modern afet yönetiminde olduğu gibi, müdahale ve iyileştirme çalışmalarından oluşan kriz yönetiminden daha çok, kayıp, zarar azaltma, hazırlık, tahmin ve erken uyarı çalışmalarından oluşan risk yönetimine önem verilmelidir. Bu nedenle artık, Mikdat Kadıoğlu'nun (2006) "Afetler Konusunda Kamuoyunun Bilinçlendirilmesi ve Eğitimi" başlıklı yazısında belirttiği gibi "insanlarımızı enkaz altından nasıl kurtarırız?" düşüncesiyle yapılan çalışmaların yerine, "insanlarımız enkaz altında kalmasın!" anlayışıyla yapılacak çalışmalara öncelik verilmelidir. Emergency Events Database (EM-DAT) Acil Durum Veri Tabanı, Belçika merkezli Afetlerin Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi'nin (The Centre for Research on the Epidemiology of Disasters - CRED) verilerine göre 1923-2016 yılları arasında Türkiye'de yaşanan afetlerin %24.3'ünü depremler oluşturmuştur. Depremlerin neden olduğu toplam can kaybı 82.574'dür ve bu sayı, yaşanan can kayıplarının %90'ından fazlasını işaret etmektedir. Hande Bahadır ve Reyhan Uçku'nun (2018) "Uluslararası Acil Durum Veri Tabanına Göre Türkiye Cumhuriyeti Tarihindeki Afetler" adlı araştırma makalesinde belirttikleri üzere gerçekleşen tüm depremlerin %80,3'ü ölümlüdür ve ölümlü depremlerin %20'sinden fazlasında en az 1.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu verilerden ve nüfusun çok büyük bir çoğunluğunun deprem riski bulunan bölgelerde yaşamaya devam etmesinden hareketle depremin afete dönüşmesini önlemede yetkililerin üzerine büyük sorumlulukların düştüğü ortadadır. Beklentilerin yerine getirilmesinin yanı sıra deprem sırasında nasıl davranılması gerekliliği konusunda kamuoyunun da bilinçlendirilmesi hayati önem taşımaktadır.

Görsel 1: Yıkılan bina, Ege Denizi depremi, İzmir, 2020
https://www.iha.com.tr/foto-izmirde-depremin-yorulmak-bilmeyen-kahramanlari-21473/sayfa-5/

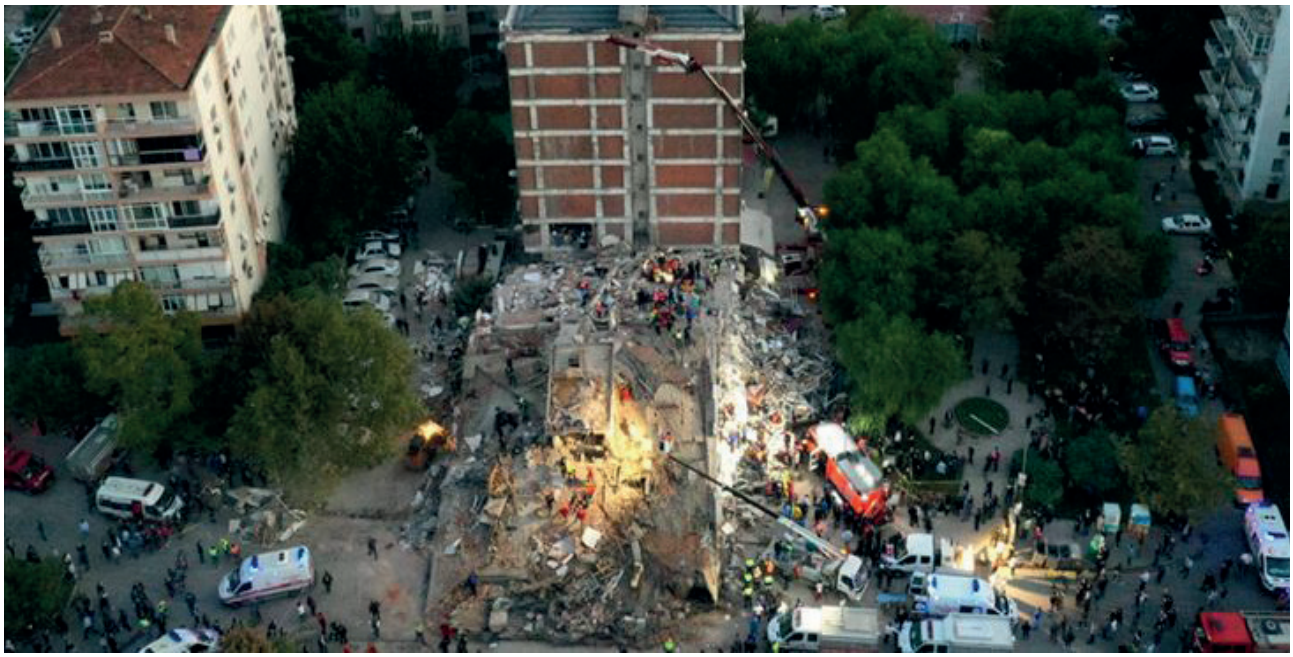

Görsel 2: İzmir Bayraklı'da yıkılan binalar, İzmir, 2020
https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/izmir-son-111-yilda-6-ve-uzeri-buyuklugunde-8-deprem-yasadi/2025256

Çök-Kapan-Tutun

Deprem sırasında, T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının (AFAD) formülleştirdiği "Çök-Kapan-Tutun" komutu aklımıza gelen ilk şey olmalıdır. Ailece, sınıfça veya çalışma arkadaşlarımızla deprem olunca ne yapacağımızın provalarını yapmak deprem sırasında bizi doğru davranışlarda bulunmaya yöneltecektir. Çök-Kapan-Tutun öğretisi çocuklar ve yetişkinler tarafından mutlaka öğrenilmeli, deprem anında doğru şekilde uygulanmalıdır. Yetişkinler bu egzersizi tekrarlayarak çocuklara örnek olmalıdır. Yetişkinlerin öncelikle kendilerini korumaları çocukların afet sonrası bakımları için oldukça önemlidir.

Güvenli bir yer bulup diz üstü ÇÖK
Başını, enseni koruyacak şekilde KAPAN
Düşmemek için sabit bir yere TUTUN

Deprem sırasında panik yapılmamalı, sabitlenmemiş eşyalara ve pencere kenarlarına yaklaşılmamalı, balkona çıkılmamalı, asansör kullanılmamalı, merdiven ya da çıkışlara koşulmamalı, balkon ya da pencereden atlanması asla düşünülmemelidir. Sarsıntı

30 Ekim'de Ege Denizi'nde 6.6 büyüklüğünde gerçekleşen deprem ile İzmir merkezde yıkılan binaların enkazlarında kalan 3'er yaşlarındaki çocuklar yaşam üçgeni sayesinde hayatta kalmayı başarmışlardır.

başladığında korunmak için çok az zaman olacağından hareket etmek zorlaşacaktır, bu nedenle çabuk karar verilmeli; başı ve boynu korumak ilk akla gelen komut olmalıdır. Çök-kapan-tutun hareketi ile sağlam bir nesnenin yanında (masa, koltuk) yaşam üçgeni oluşturulmalı ve baş ve boyun mutlaka koruma altına alınmalıdır. Düşmemek, sarsıntı sırasında savrulmamak için nerede olunursa olunsun eğilip/çökülmeli, hayati organları korumak için dizler üzerinde durulmalı; baş ve boyun korunmalı; sarsıntı geçinceye kadar bu şekilde beklenilmelidir. Kapanıp korunmak ile baş ve boyun bölgesinin eller ya da yastık vs. cisimlerle desteklenmesi ifade edilir. Tutunmak ile sarsıntı sırasında masa, koltuk gibi ağır ve büyük nesnelere tutunarak ezilmemek için onlarla beraber hareket etmeye hazır olmak kastedilir. Eğil-korun-bekle şeklinde de formülleştirilebilen üç aşamalı reaksiyon, depremden sağ çıkma şansını büyük ölçüde artırmaktadır.

Görsel 3: İzmir Bayraklı'da yıkılan binadan 65 saat sonra kurtarılan 3 yaşındaki Elif Perinçek
https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kahraman-itfaiyeci-muammer-celik-o-anlari-anlatti-elif-parmagimi-bir-tuttu-hic-birakmadi/2027617

Görsel 4: İzmir Bayraklı'da yıkılan binadan 91 saat sonra kurtarılan 3 yaşındaki Ayda Gezgin
https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/minik-aydanin-yakini-anil-candan-enkaz-altindaki-annesine-ulasmaya-calisiyorlar/2029008

İlk Yardım ve Temel İlkeler

İlk yardım, Sağlık Bakanlığının Temel İlkyardım Uygulamaları Eğitim Kitabı'ndaki tanıma göre; yaşamın tehlikeye düştüğü bir durumda, sağlık görevlilerinin yardımı sağlanıncaya kadar, hayatın kurtarılması ya da durumun kötüye gitmesini önleyebilmek amacı ile olay yerinde, tıbbi araç gereç aranmaksızın, mevcut araç ve gereçlerle yapılan ilaçsız uygulamalar olarak tanımlanmaktadır. Deprem gibi doğal afetler sırasında kurtarma faaliyetlerini yürütmek için eğitimlere katılmış, farkındalığı ve bilinç düzeyi yüksek gönüllülerin yardımı oldukça önemlidir. İlk yardım temel uygulamaları Koruma, Bildirme, Kurtarma (KBK) olarak ifade edilir. Koruma, kaza sonuçlarının ağırlaşmasını önlemek için olay yerinin değerlendirilmesini kapsar. En önemli işlem, olay yerinde oluşabilecek tehlikeleri belirleyerek güvenli bir çevre oluşturmaktır. Bildirme, olay / kazanın mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde telefon veya diğer kişiler aracılığı ile gerekli yardım kuruluşlarına haber verilmesidir (112). Afet durumunda, ilk yardımın temel ilke ve uygulamaları konusunda yeterli şekil-

de bilgi ve beceri sahibi olmak hayati önem taşımaktadır. Bu aşamada ilk yapılması gereken bilinç kontrolü yapmaktır. Bilinç kapalı ise ilk yardımın ABC'si olarak bilinen şu üç kural uygulanmalıdır: Hava yolu açıklığı, solunumu (bak-dinle-hisset) ve dolaşımı değerlendirme (şah damarından 5 saniye nabız almak). Bu amaçlara ulaşırken hedef girişimler; havayolunu açmak ve rahat solunum yapılmasını sağlamak, kalp atımının olmadığı durumda, kalp masajı yapmak, kanamayı durdurmak, yaralının şoka girmesini önlemek, yaraları sarmak, kırık ve çıkıkları hareketsiz hâle getirmek, yaralıyı uygun pozisyona getirmek, beden sıcaklığını korumak, sağlık kuruluşu ile doğru ve hızlı iletişim kurmaktır.

Doğal afetlerin başında gelen depremler ya da çeşitli yaralanmalar, tıbbi girişim ve ilk yardım uygulamalarını gerekli kılmaktadır. Bu gibi durumlarda ilk 60 dakika içinde doğru ve etkili yöntemle yapılan ve "altın saat" olarak adlandırılan girişimler, yaralıların yaşamlarının kurtarılmasında birincil öneme sahiptir. Özellikle acil havayolu açılması ve solunum uygulaması gerektiren yaralılara uygulanacak girişimlerde ise bu süre, birkaç dakika ile sınırlıdır. Bu nedenle, sağlık bakım profesyonelleri dışında kalan toplumun büyük bir kısmının da ilk yardım konusunda bilgilendirilmesi önem taşımaktadır. Gerçekte her birey, bilgi ve yetenekleri doğrultusunda afetlerde ilk yardım gönüllüsüdür. İnsan yaşamını kurtarıcı rol üstlenirken önemli olan, yaşamın sonlanmasına ya da sakatlığa yol açmamaktır. Bu nedenle, ilk yardım temel ilke ve uygulamaları konusunda bilgi sahibi olmayan bireyler asla herhangi bir girişimde bulunmamalıdır. Önemi, deprem dahil her afetin ardından bir kez daha anlaşılan ilk yardım eğitimi, ana sınıfından üniversitelere uzanan geniş bir yelpazeye yayılmalıdır. Yerel yönetimler tarafından halka yönelik kurslar açılmalı, tatbikatlar yapılmalı hatta iletişim imkânları ile çevrimiçi eğitimler, belirli aralıklarla çeşitli senaryolar üzerinden anlatılmalıdır.

Deprem Sonrası Müdahale

Afet mahallindeki birinin yahut ilk yardım eğitimi almış gönüllünün yaralıyı kurtarmak için acilen müdahale etmesi gerekecektir. Çünkü deprem gibi afet anlarında yeterli ambulans beklenen sürede afet bölgesine ulaşamayacaktır. Etrafımızda herhangi bir malzeme olmasa bile yarayı bir bezle (gömlek, atkı, etrafındaki herhangi bir şey) örtmek ve iki elle sertçe bastırmak mümkündür. Kanamayı durdurmak için mutlaka yaraya basınç uygulamak gereklidir. Kanama şiddetli ve turnike gerekiyorsa herhangi bir eşarp, fular, kravat gibi kullanım aksesuarı bu görevi yapabilecektir. Bakım gerektiren yaşamı tehdit eden veya bir yaradan fışkıran kan, bir uzvun kaybı veya kısmi kaybı ile sonuçlanabilir. Depremden etkilenmiş ve bir uzvunu kaybetmiş veya kaybetmek üzere olan kişilere de bilinçli ve dikkatli bir şekilde turnike uygulanmalıdır. Turnike hayat kurtarıcıdır. Ambulansa hastanın teslimi sırasında ise ambulansın plakası ile ambulans şoförünün kendisinin ve nüfus cüzdanının fotoğrafı çekilmelidir. Marmara depreminde yaşadığımız acı olaylar hatırlanmalıdır. Kaçırılan ve organları çalınan vatandaşlarımız unutulmamalıdır. Hatta yaralının götürüldüğü hastane sorulmalı ilk yardımcı tarafından takibi yapılmalıdır. Omurga kırığı gibi durumlarda hasta eğer deprem nedeniyle ezilme, mükerrer çökme tehlikesi, patlama ve yangın gibi acil durumlar yoksa sağlık ekipleri gelene kadar hareket ettirilmemelidir. Eğer kişi beton yükler veya molozlar altında kalmışsa arama kurtarma ekipleri öncü olmak kaydı ile kişi çıkarılmalıdır. Çıkarılma geciktirildiğinde depremden sağ kurtarılmış insanlar doku ezilmesinin sonucu böbreklerde ve sistemlerde bozulma nedeniyle Crush Sendromundan kaybedilebilmektedir. AFAD'ın kurslarına, eğitimlerine ve tatbikatlarına katılmak afetler konusunda insanımızın bilgi, bilinç ve farkındalık düzeyini artıracaktır. Eğer eğitim ve tatbikatlar sürekli yapılmazsa bilgilerin hafızada kalıcılığı uzun süreli olmayacaktır. Çünkü uzun süreli hafızaya atılmamış bir bilginin hiçbir önemi yoktur ve çok çabuk unutulur. Afet ve ilk yardım eğitim ve tatbikatlarının belli aralıklarla tekrar edilmesi hayati önem taşımaktadır.

Ramazan ERDAĞ

30 yıla yakın bir süredir Ermenistan işgali altında bulunan Dağlık Karabağ uluslararası siyasetteki en önemli konuların başında gelmektedir. 27 Eylül 2020 tarihinde Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı başlattığı saldırılar ve çoğunlukla masum sivillerin hedef alınması uzun bir süredir dondurulmuş bir uluslararası sorun olan Dağlık Karabağ meselesini tekrar uluslararası kamuoyunun gündemine getirdi. Ermenistan saldırıları karşısında meşru müdafaa hakkını kullanan Azerbaycan bir yandan Karabağ'daki işgal altındaki topraklarını kurtarmak öte yandan Ermenistan'ın Gence başta olmak üzere sivil yerleşim yerlerine gerçekleştirdiği roket ve füze saldırılarına karşı vatandaşlarının güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 1991 yılında bağımsızlıklarını kazanan Ermenistan ve Azerbaycan sınır komşusu ülkeler olarak uluslararası sisteme dahil oldular. Ermenistan bu dönemden Azerbaycan'ın sınırları içerisindeki Dağlık Karabağ bölgesini işgal etmeye başladı ve bölgede yaşayan 1 milyon civarında Azerbaycanlı vatanını terk etmeye zorlandı. Bu suretle demografik yapısı değiştirilen Dağlık Karabağ bölgesinde Ermenistan işgali ile başlamış statüko oluşturuldu. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde oluşturulan MİNSK Grubu soruna kalıcı bir uluslararası çözüm üretmek yerine statükonun devamını sağladılar. MİNSK Grubunun eş başkanlığını yürüten Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Fransa'daki Ermeni lobilerinin de etkisiyle süreçte Ermenistan yanında pozisyon belirledi. Eş başkanlardan bir diğeri Rusya ise Güney Kafkasya bölgesindeki nüfuzunu sürdürebilmek için bölgede Ermenistan'ı siyasi, askeri ve ekonomik açıdan desteklemekte ve Dağlık Karabağ sorununda da Ermenistan'ın yanında durmaktadır. Uluslararası toplumun da bugüne kadar Ermenistan'ın yasadışı işgale karşı güçlü bir şekilde sesini çıkardığı söylenemez. 1994 yılında imzalanan Bişkek Protokolü ile ateşkes yapılmış olsa da Ermenistan bugüne kadar bölgeye çok sayıda saldırı gerçekleştirmiştir. Ayrıca Birleşmiş Milletler'in (BM) konuya ilişkin günümüze kadar aldığı dört kararda da Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'da işgalci olduğu ve bölgeden ayrılması gerektiği vurgulansa da pratikte sonuç üretmeyen girişimler olarak kalmıştır. Bu yönüyle Azerbaycan'ın anayasal sınırları içerisinde öz toprağı olan ve yaklaşık yüzde 20'sini oluşturan bölgenin Ermenistan işgalindeki statükosu uluslararası aktörlerin de desteği ile günümüze kadar sürdürülmüştür. Dağlık Karabağ'ın yanında çevresinde bulunan yedi il de (rayon) Ermenistan işgali altında bulunan bölgelerdir. Ermenistan işgalinin ardından Azerbaycan'a ait bu bölgede 1992 yılının başında sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti adı altında bir devlet ilan edilmiş, 2017 yılında ismi Artsakh Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. Günümüzde Ermenistan dahil hiçbir ülke ve uluslararası örgütün tanımadığı bu sözde devlet Ermenistan'ın bölgedeki fiili işgalini perdeleme çabaları olarak görülebilir.

Uluslararası Toplum Tarafsız Değil

Ermenistan Dağlık Karabağ işgalinin ardından bölgeye yönelik saldırılarını sürdürmüş özellikle 2020 yılının Temmuz ayında başlattığı ve Tovuz şehri başta olmak üzere sivil yerleşim yerlerini hedef aldığı saldırılarında Azerbaycan ordusu başarılı bir şekilde karşılık vererek saldırıyı püskürtmüştür. Ermenistan 27 Eylül 2020 tarihinde yeniden Azerbaycan sivil yerlerine ateş açarak yeni bir saldırı başlatmıştır. Saldırı 26 Eylül 2020'de sona eren Rusya'nın bölgedeki en büyük tatbikatlarından biri olan KAFKAS- 2020 tatbikatının bittiği günün ertesinde başlamıştır. Dağlık Karabağ çevresinde ve Azerbaycan içlerindeki yerleşim yerlerine yapılan saldırılar neticesinde çok sayıda sivil hayatını kaybetmiştir. Uluslararası toplumun Ermenistan lehine statükonun oluştuğu andan itibaren bölgedeki gelişmeler karşısındaki sessizliği bu saldırılarda da devam etmiş ve Azerbaycan uluslararası hukuka uygun olarak meşru müdafaa hakkını kullanarak saldırılara cevap vermiştir.

Ermenistan'da 2018 yılında işbaşına gelen Paşinyan yönetimi sivil yerleşim yerlerini hedef aldıkları saldırılarının karşısında Azerbaycan ordusu tarafından beklenmedik bir karşılık almıştır. Özellikle Azerbaycan ordusunun silahlı insansız hava araçları (SİHA) ile gerçekleştirdiği operasyonlar Ermenistan ordusunun ve Dağlık Karabağ bölgesinde Ermenistan saflarında Azerbaycan'a karşı çatışan terör örgütü mensuplarına ağır zayiat vermiştir. Azerbaycan ordusu karşısında bozguna uğrayan Ermenistan bu sefer Gence başta olmak üzere Azerbaycan'ın kuzey şehirlerine roket ve füze saldırılarına başlamıştır. Ermenistan bir taraftan Azerbaycan ordusunun odak noktasını Karabağ'daki işgal altındaki bölgelerden çekmeye çalışmakta öte yandan TANAP, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı, Kars-Tiflis-Bakü tren yolu gibi stratejik alt yapı projelerinin kesiştiği noktaları hedef alarak söz konusu projelere zarar vermeye çalışmaktadır.

27 Eylül'de başlayan Ermenistan saldırılarının ardından esir, yaralı ve cenaze değişimi gibi insani amaçlı olarak ilan edilen iki ateşkesi dahi ihlal ederek saldırılarını sürdüren Ermenistan özellikle Gence şehrine düzenlediği saldırılarda çoğu kadın ve çocuk onlarca masum sivilin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bu yönüyle Ermenistan terör ve işgal devleti olduğunu bir kez daha göstermiştir. Uluslararası toplum, Ermenistan'ın Azerbaycan'a olan saldırıları ve işgali karşısında sadece sessiz kalmamış aynı zamanda Azerbaycan'ın öz kuvvetleri ve has evlatlarından oluşan kahraman silahlı kuvvetlerinin silahlı çatışma hukukuna riayet eden, uluslararası hukuka uygun, meşru ve son derece başarılı harekâtını ve işgal altındaki topraklarını bir bir özgürleştirmesini gölgelemek için Ermenistan'ın yürüttüğü kara propagandaya da alet olmaktadır.

Ermenistan saldırılarını başlattığı andan itibaren Türkiye'yi sürece dahil etmeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra Karabağ'da Azerbaycan'a karşı terör örgütleriyle birlikte hareket ettiği halde Türkiye'yi karalamaya çalışmaktadır. Türkiye 1918 yılındaki bağımsızlık sürecinde Nuri (Killigil) Paşa komutasındaki Kafkas İslam Ordusu ile bağımsızlığına büyük destek verdiği, 1991 yılından yeniden bağımsızlığını kazanmasının ardından eşit egemenlik prensibi ile siyasi, askeri ve ekonomik işbirliği geliştirdiği kardeş Azerbaycan'ın yanında yer almaktadır. Ancak şunu açıkça belirtmek gerekir ki Karabağ bölgesindeki Ermenistan işgali ve sivil yerleşim yerlerine Ermenistan tarafından yapılan saldırılar karşısında Azerbaycan kendi siyasi kararlılığı ve son yıllarda oldukça güçlenen ordusu ile uluslararası hukuka uygun bir şekilde mücadele vermektedir. Azerbaycan'ın mücadelesinin siyasi hedefi nettir: işgal atındaki topraklarını kurtarmak ve halkının can ve mal emniyetini sağlamak. Bunun yanında Azerbaycan ordusu da bu siyasi hedef doğrultusunda uluslararası hukuka uygun bir şekilde meşru müdafaa hakkını kullanmakta ve sadece Ermenistan askeri unsurlarını hedef almaktadır.

Dağlık Karabağ'da Zafer Azerbaycan'ın

Kendi ordusunu ve halkının büyük bölümünü Karabağ'daki işgale inandıramayan Ermenistan, cepheden askerleri kaçmasın diye zincire vurmakta ve kelepçe ile bağlamaktadır. Ermenistan sadece Azerbaycan topraklarında sivilleri hedef alarak değil aynı zamanda kendi askerlerine karşı da savaş suçu işlemektedir. Harekatlarda ağır kayıplar veren Ermenistan aldığı yenilgiler sivil hedeflere karşı saldırını daha artırmaktadır. Ermenistan Azerbaycan sivil yerlerini hedef aldığı roket ve saldırılarının birçoğunu ülke içindeki mevzilerden gerçekleştirmektedir. Buradaki amaç Azerbaycan'ı Ermenistan sınırları içerisinde bir saldırıya çekmek ve Rusya başta olmak üzere uluslararası aktörlerden askeri destek sağlamaktır. Silahlı çatışma hukukunu gözeterek son derece hassas ve başarılı bir harekât yürüten Azerbaycan bu yöndeki provokasyonlara ve mütecaviz girişimlere karşı da dikkatli hareket etmekte Ermenistan'ın bu oyununa gelmemektedir.

Azerbaycan'ın 44 gün süren haklı, kahramanca ve uluslararası hukuka uygun mücadelesi neticesinde Ermenistan Rusya arabulucuğunda Karabağ'dan çekilmeyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Azerbaycan'ın Şuşa kentini işgalden kurtarmasının ardından 10 Kasım 2020 tarihinde yürürlüğe giren anlaşma ile; tarafların elde ettikleri pozisyonda kalacak, Karabağ'ı çevreleyen Ermenistan işgali sona erecek, aşamalı olarak işgal atındaki Ağdam, Laçin ve Kerbecer Azerbaycan'a verilecek, temas hattı boyunca Rus barış gücü bulunacak

(5 yıl süre ile 1960 Rus askeri), Türk askerinin de görev yapacağı barışı gözetleme merkezi kurulacak, Karabağ'da işgal nedeniyle yerinden edilmiş Azerbaycan vatandaşları BM Mülteciler Yüksek Komiserliği denetiminde yurtlarına geri dönecek, karşılıklı olarak esir, yaralı ve cenaze değişimi yapılacak, Ermenistan'ı Hankendi'ye bağlayan yeni bir karayolu inşa edilecek ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile Azerbaycan arasında kara yolu bağlantısı sağlanacak.

Anlaşmanın yürürlüğe girmesinin ardından işgal altıdaki bölgelerden Ermenistan'ın çekilmesiyle Azerbaycan askeri bölgede kontrolü sağlamaya başladı. İşgal altındaki topraklardan çekilen Ermeniler ise birçok yerleşim yerini ateşe verdiler, kültürel tarih mirasını tahrip ettiler ve birçok yere mayın ve patlayıcı döşeyerek ayrıldılar. Ermenistan uluslararası hukuka aykırı olarak Karabağ'ı işgal ettiği gibi geri çekilirken de uluslararası hukuku çiğnemeye devam ediyor. Anlaşmanın ardından Karabağ'ı ziyaret eden Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Ermenistan'ın işlediği suçlar karşısında tazminat talep edeceklerini ve uluslararası alanda takipçisi olacaklarını duyurdu. Anlaşmanın ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi Türk askerinin Karabağ'da görev yapabilmesi için bir tezkere kabul etti ve kısa sürede Türk askeri Rusya askeri ile koordineli olarak Azerbaycan'ın belirleyici bölgelerde göreve başlayacak. Anlaşma Karabağ sorununa ilişkin nihai bir çözüm getirmemekle birlikte kalıcı çözüm için bir yol haritası sunmayı hedeflemektedir. Bölgeye Rus askerinin yerleşmesi belirli çekinceleri barındırsa da Azerbaycan ve Türkiye bölgede yeni bir oldubittiye asla izin vermeyecektir. Ayrıca Nahçıvan ile Azerbaycan arasında yapılacak karayolunun güvenliğinin sağlanmasında Türkiye de görev üstlenirse Türkiye ile Azerbaycan ve Türk dünyası arasında karasal bağlantı sağlanması açısından kritik öneme sahip olacaktır. Yenilgiyi kabul eden Ermenistan tarafının anlaşmaya uymaması durumunda ise Rusya'nın arabuluculuk girişimi de sonuçsuz kalacaktır. Bu durumda Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkı saklıdır. Ve her koşulda Türkiye bölgede yaşanan gelişmeleri yakından takip edecek, ateşkes gözlem noktalarında anlaşmanın uygulanmasını izleyecek ve Azerbaycan'ın hak ve menfaatlerinin korunması için azami çaba sarf edecektir. Karabağ Azerbaycan'ındır, Türkiye bölgede uzun yıllardır Ermenistan'ın işgali lehine oluşturulan statükonun bozulması ve Azerbaycan'ın has topraklarını, öz yurdunu işgalden kurtarması gerektiğini savunmakta ve bir millet iki devlet anlayışı ile can Azerbaycan'a siyasi ve askeri desteğini sürdürecektir.

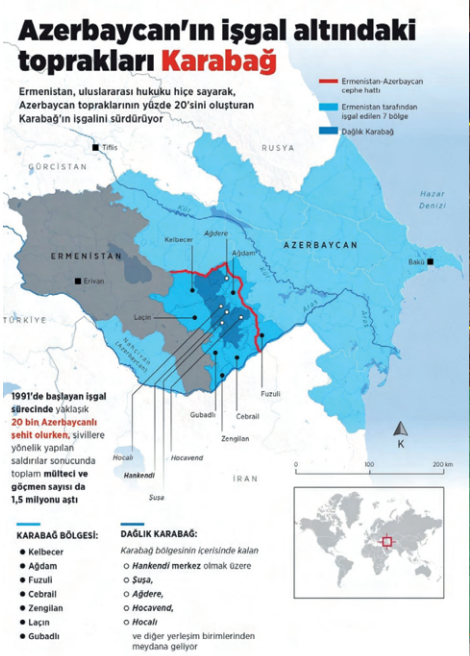

Görsel 1: Ali Cura ve Emre Gürkan Abay, "Azerbaycan'ın işgal altındaki toprakları Karabağ", Anadolu Ajansı, 29.09.2020, https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/azerbaycanin-isgal-altindaki-topraklari-karabag /1989594 (Erişim tarihi: 19 Ekim 2020).

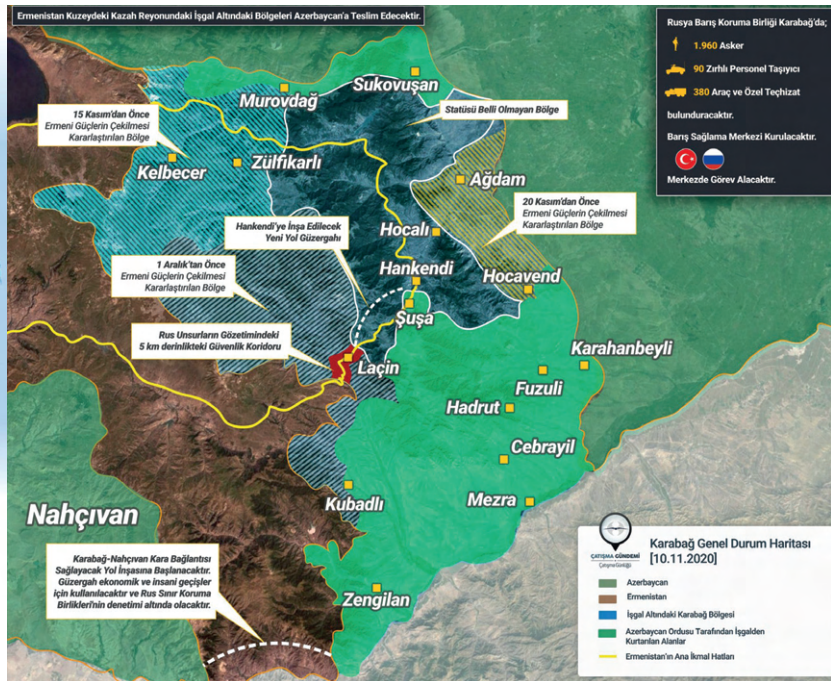

Görsel 2: Çatışma Araştırmaları Platformu [@CatismaAr]. (10 Kasım 2020, ÖS 8:16) "Karabağ İçin Rusya, Ermenis: tan ve Azerbaycan Arasında Yapılan Anlaşma" [Tweet]. https://twitter.com/CatismaAr/status/1326212092458917893/photo/1 (Erişim tarihi: 21 Kasım 2020).

Emine GÜMÜŞSOY

Binlerce yıldır önemli bir yerleşim ve uğrak yeri Eskişehir! Bu güzel şehrin tarihi ve kültürüne Eskişehir Osmangazi Üniversitesi bünyesinde oluşturulan "Eskişehir Kitaplığı" ile ışık tutuluyor.

Sakarya Nehri'nin kollarından Porsuk Çayı ve ona dökülen Sarısu'nun geçtiği geniş ova üzerinde yeralan Eskişehir, Paleolitik dönemden itibaren yerleşimlerin olduğu bir yerdir. M.Ö 1200'lerde Frigyalılar ile birlikte canlılık kazanan bölgede kurulan Dorylaion şehri, İstanbul'dan Anadolu ve Suriye tarafına giden ana yol üzerinde önemli bir uğrak ve yerleşim yeri olmuştur. Frig kaya yazıtlarının en görkemli örneği olan Yazılıkaya (Midas) bu döneme aittir. Öte yandan Iustinianopolis (Sivrihisar) da yeni bir konak yeri olarak bu süreçte önem kazanmıştır.

8. yüzyıldan itibaren önce Arap sonra Türk akınlarına uğrayan bölge Kutalmışoğlu Süleyman Şah'a bağlı Türkmenler tarafından ele geçirilirken, Anadolu Selçukluları tarafından Bizans'a karşı yapılan akınlarda kışlak yeri olarak kullanılmıştır. 1097'de Eskişehir'de bir savunma hattı kuran I.Kılıçarslan, kalabalık bir Haçlı saldırısı üzerine çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece tekrar Bizans idaresine giren şehrin sınır boyunu terk etmeyen 300 bin çadırlık göçmen kitlesi, gerginliğe sebep olarak bir süre sonra bölgeyi terketmiştir. 1176 Miryekefalon Savaşı'nda ağır bir yenilgi alan Manuel Kommenos, Dorylaion'da yaptığı tahkimatları da yıkmak zorunda kalmış ve bölge tekrar Anadolu Selçuklu egemenliğine girmiştir. Yıkık ve harab bir halde ele geçirilen şehir aslında bu tarihten itibaren "Eskişehir" olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

Adı 12. yüzyıldan kalma Eskişehir, Frigyalılar döneminde Dorylaion, Anadolu Selçukluları döneminde Sultanönü olarak anılırdı.

Uç bölgesinde ve önü açık bir konumda olan şehir, Anadolu Selçukluları tarafından akınlarda kışlak olarak kullanılırken Türkmen gruplarının da toplandığı bir yer olmuştur. Öte yandan bu topraklar, Konya'daki Selçuklu sultanına giden yol üzerinde olduğundan "Sultanönü" olarak da adlandırılmıştır. 1291 yılında Karacahisar'ı fetheden Osman Bey ilk hutbeyi burada okuturken, Osmanlı döneminde üç büyük yol şebekesinden "sağ kol" üzerinde yer alan önemli bir merkez olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'ın doğu seferleri sırasında öne çıkan menzil noktalarından birisi olarak her türlü avarız vergisinden muaf tutulduğundan ekonomik anlamda gelişimine de katkı sağlanmıştır.

Irakeyn Seferi sırasında 1534'de Eskişehir'e uğrayan nakkaş Matrakçı Nasuh yaptığı Eskişehir Minyatürü'nde bir külliye içerisinde yer alan (1525 tarihli kitabesi olan Kurşunlu Camii Külliyesi) iki cami ile (ikinci cami 1268 tarihli minare kitabesi olan Alâeddin Cami'sidir) bir kervansaray, üç hamam, bir havuz, bir değirmen ve bir türbeyi resmetmiştir. Seyitgazi

Minyatüründe ise Seyyid Battalgazi Külliyesi'nin yanı sıra, bir kervansaray, bir hamam, bir çeşme ve bir yıkık kale gösterilmektedir.

16. yüzyıl başlarında 1000 civarında olan şehir nüfusu yüzyılın ikinci yarısında iki katına yükselmiştir. 17. yüzyılda mevcut durumunu korurken bazı kaynaklarda adından söz ettirmiştir. Katip Çelebi Cihannüma'da Cuma namazı kılınabilir iki cami ile Şeyh Edebâli Türbesi ve Şeyh Sühreverdi Tekkesi'ne dikkat çekmektedir. Evliya Çelebi ise on yedi mahalle, yedi sıbyan mektebi, yedi tekke, yedi han ile sekiz yüz dükkânın bulunduğu çarşısı ve kaplıcalarından bahsetmiştir. 19.yüzyılda şehre gelen gezgin Ch.Texier, 7-8 minareli, çarşı ve hanları ile uzaktan güzel görünen, lületaşı işlenen bir şehir tasviri yapmıştır.

1890'lı yıllarda demiryolu hattının şehre ulaşması ulaşım ve ekonomi açısından büyük katkılar sağlarken nüfusun artmasına da yol açmıştır. Nitekim I.Dünya Savaşı arefesinde şehrin nüfusu 25-30 bin civarına yükselmiştir. Bu süreçte çok sayıda Kırım, Kafkas ve Rumeli göçmenine ev sahipliği yapan şehir, Mondros Mütarekesi'nden sonra 23 Ocak 1919'da İngiliz işgaline uğramıştır. 20. Kolordu Komutanı Ali Fuad Paşa'nın başlattığı harekât sonunda 20 Mart 1920'de İngiliz işgali son bulmuştur. Haziran 1920'de Garp Cephesi'nin oluşturulduğu şehir, 20 Temmuz 1921'de bu kez Yunan işgaline uğramıştır. 30 Ağustos zaferinden sonra 2 Eylül 1922'de özgürlüğüne kavuşmuş ve bugünü "kurtuluş günü" olarak kutlamaya başlamıştır.

Eskişehir Kitaplığı

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi bünyesinde oluşturulan Eskişehir Kitaplığı'nın ilk kitabı 2019 yılında "Eskişehir İli Yerleşim Adlarına Göre Selçuklu ve Osmanlı İzleri (11.-16. Yüzyıllar)" ismiyle basılmıştır. Hasan Hüseyin Adalıoğlu ve Sertaç Demir'in hazırladığı kitap, 11. ve 16. yüzyıllar arasında Eskişehir ve civarındaki Türkçe yer adlarından yola çıkılarak yapılmış bir yerel tarih çalışmasıdır. Toponomi (yer adları bilimi) açısından önemli bir çalışma olan kitapta, listeler halinde sancak, kaza, nahiye, köy, mahalle, çiftlik, mezraa, cami, mescid ve medrese isimlerine yer verilmiştir. Böylece söz konusu yerlerin eski isimleri hakkında bilgi sahibi olunabildiği gibi haritalar üzerinde de yer tespitleri yapılmıştır. Yer adları üzerinden yapılan bu çalışma ile Eskişehir'in tarih ve kültürüne önemli bir katkı sunulmuştur.

Eskişehir Kitaplığı'nın ikinci kitabı "Tarihte Eskişehir" ismiyle 2020 yılında basılmıştır. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyelerinin konu ile ilgili akademik çalışmalarını bir araya getiren kitapta, ilkçağdan Cumhuriyet dönemine uzanan geniş bir perspektif sunulmuştur. Dorylaion'dan Sultanönü'ne, siyasi tarihten kurumlarına ve yetiştirdiği ünlü isimlere kadar farklı konularda yazılan makalelerin toplandığı kitap, Eskişehir tarihi ve kültürü açısından öğrenciler başta olmak ilgi duyanlara kıymetli bilgiler vermektedir.

"Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir Çifteler Hara-yı Hümayunu" ismiyle Emine Gümüşsoy tarafından hazırlanan kitap, 2020'de serinin üçüncü kitabı olarak basılmıştır. Eskişehir Çifteler bölgesinde Osmanlı Devleti'nin ilk "hara"sı olarak kurulan çiftliğin gelişim süreci ve atçılığa katkılarının ele alındığı kitap ile böylesine önemli bir kurumun tarihi ortaya konulmuştur. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikâl eden kurumlardan birisi olan Çifteler harası sayesinde bölge halen atçılığın merkezi olma işlevini sürdürmektedir. Anadolu Tarım İşletmesi Müdürlüğü ile resmî ve özel at çiftliklerinin yanı sıra Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Mahmudiye Atçılık Meslek Yüksekokulu da bölgede faaliyetlerini sürdürmektedir.

Her bir çalışma şehir tarihine katkı sağladığı gibi yapılacak yeni çalışmalara öncülük yapmaktadır. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih bölümünde lisans, yüksek lisans ve doktora tez konuları belirlenirken şehrimizin tarihi ve kültürüne yönelik çalışmalar da plânlanmaktadır. Özellikle salname, şeriyye sicili ve temettuat defterleri üzerinden özgün çalışmalar yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Bugün üç üniversitesi ile bilim ve sanayi şehri olarak yoluna devam eden Eskişehir, tarihi ve kültürüne yönelik çalışmalar ile geleceğe daha güvenle bakmaktadır.

Şirin ŞENGEL

Çini hamuru evrende her şeyi oluşturduğuna inanılan dört elementin toprak, ateş, hava ve suyun birleşmesinden meydana gelir. Doğada bulunan güzellikler ise stilize motifler halinde çini yüzeyinde varlık bulur. Motifler renklerini, değerli taşların renginden alır. Türk çini sanatı geleneğinde İznik çinileri, bir saray sanatı olarak dikkati çeker. 16.yüzyılda altın çağını yaşayan ve dünya çapında ilgi gören İznik çinileri, yabancı koleksiyonerlerin de ilgisini çekmiştir. Lord Frederic Leighton bu koleksiyonerlerden biridir. Londra'da bulunan ve müzeye dönüştürülen stüdyo evindeki Arap Salonu, İznik çinilerinin sergilendiği özel bir mekândır.

Türk çini sanatı, tarihsel mirasımızın bir parçası ve geleneksel bezeme sanatlarının bir dalı olarak, motiflerle ve renklerle çini yüzeyinde doğanın güzelliğinin ve ışığının yansıtılmasıdır. Bu yansıtma stilize edilmiş lale, gül, karanfil, hatai, nar ve sümbül gibi bitkisel olduğu gibi ejderha, zümrüdüanka, aslan gibi efsanevî ya da gerçek hayvan ve bitki motiflerinin bir araya getirildiği kompozisyonlar olarak da karşımıza çıkar. Motiflerdeki stilizasyon, bezeme sanatçılarının sadelik içinde güzel olanı arayışının, resmedilen varlıklar aracılığıyla Yaradan'a ulaşma, Yaradan'ı yansıtma ve kendini bulma isteğinin bir sonucudur. Gerçekçi bir bakış açısıyla doğadan alınan bu varlıklar, büyük bir saygının ifadesi olarak sadeleştirilerek çizilmiş ve yorumlanmışlardır. Bezeme sanatçıları, motiflere ve kompozisyonlara kattıkları yorumlarla kendilerini ve sanatsal güçlerinin inceliklerini yansıtmışlardır. Türk çini sanatı geleneği içinde İznik çini sanatı, bu yansıtmanın eşsiz bir örneği olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte bir saray sanatı olarak da ayrıcalıklı bir şekilde kendini konumlandırır.

Türk çini sanatının tarihsel sürecine kısaca bakıldığında, çininin öncelikle sivil mimaride genellikle dış yüzeylerde bir kaplama ve süsleme malzemesi olarak kullanıldığı görülür. Camilerin, kervansarayların ve türbelerin çini ile süslenmesi geleneği Orta Asya'da Karahanlılar, Gazneliler ve Hârizmşahlar döneminde başlamış, Anadolu'ya ilk kez Selçuklular tarafından getirilmiştir. Konya merkezli çini üretiminde camiler, mescitler, medreseler, türbeler ve saraylar büyük ölçüde çinilerle, çini mozaikle ve sırlı tuğla ile bezenmiştir. Anadolu'da çini süsleme uygulanmış ilk önemli yapılardan biri, Sivas Keykâvus Dârüşşifâsı'ndaki türbedir. Konya Karatay Medresesi (1251), başta kubbesindekiler olmak üzere hemen her bölümünü kaplayan mozaik çini süslemeleri ile Selçuklu döneminde bu sanatın ulaştığı zirveyi belgeler. Çinilerde geometrik kompozisyonların yanı sıra, rumi ve palmet gibi soyut bitkisel motifli kıvrık dallara, kufi ve sulüs yazılara yer verilmiştir. Ayrıca stilize edilmiş insan, av hayvanları, kuşlar gibi figürlerle birlikte çift başlı kartal, ejder, sfenks gibi efsanevi yaratıkların bulunduğu figürler de geliştirilmiştir.

Mimari ile birlikte gelişen çini sanatının Anadolu'daki ilk örnekleri Büyük Selçuklular Dönemi'nde görülmeye başlanmıştır. Türk çini sanatının asıl gelişimi Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları zamanında gerçekleşmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin ardından kurulan Osmanlı Beyliği ve İstanbul'un fethi ile başlayan Osmanlı İmparatorluğu döneminde çini, yüzyıllar boyu üretim merkezi olan İznik ve Kütahya'da kilden yapılan her türlü kap-kacak anlamında kullanmıştır. Üretim yeri olan İznik ile anılan İznik çini sanatı, saray sanatı olarak giderek önem kazanmıştır.

Adını üretim yeri olan İznik'ten alan İznik çini sanatı, aynı zamanda bir saray sanatı olarak değerlendirilir. Topkapı Sarayı (1478) duvarlarında, Edirne Selimiye Cami (1575) ve Rüstem Paşa Camisi'nde (1561) de İznik çinilerinin en seçkin örnekleri yer alır.

Görsel 1: İznik çini karolar 1560, 27,9 cm x 22.2 cm

İznik çinileri ham madde, kompozisyon ve renk bakımından 16. yüzyılda zirveye ulaşmış; İznik, Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli çini üretim merkezi olarak etkisini 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam ettirmiştir. Çinilerin üstün güzelliği ve hammadde bakımından yüksek niteliği, İznik çinilerinin dünya çapında tanınmasını sağlamıştır. Kullanılan motifler ve renkler, kompozisyonların çeşitliliği ve zeminin beyazlığı İznik çinilerinin tercih edilmesinde önemli rol oynamıştır. Motiflerin tahririnde (kontur çizgisi) genellikle siyah; bazen kobalt kullanılmıştır. Boyama renkleri, aynı zamanda mücevher renkleri olarak da bilinen turkuaz, lapis mavisi, mercan kırmızısı ve zümrüt yeşilidir. Zeminin rengi çini hamurunun hammaddesinde ağırlıklı olarak bulunan kuvars nedeniyle gözakı beyazıdır. Kompozisyonları zarif ve dengelidir.

İznik çinileri ham madde, kompozisyon ve renk bakımından 16. yüzyılda zirveye ulaşmıştır.

İznik çinilerinin 16. yüzyılda ulaştığı zirve, kullanıcıları ve izleyicileri tarafından bir prestij unsuru olarak görülmesine yol açmıştır.

Görsel 2: Çiçekler ve selvi ağacı ile süslenmiş, yaprak ağızlı İznik tabak, 1575 civarı. Ç 29 cm, h 5.4 cm

İznik çinilerine sahip olabilme ayrıcalığı, ilginin büyük ölçüde artmasına yol açmıştır. Yabancı koleksiyonerlerin de ilgisini çeken İznik çinileri; İstanbul ve İznik'e büyükelçiler, misyonerler, tüccarlar ve antikacılar tarafından yapılan turistik, ticari ya da siyasi ziyaretler ile birlikte satın alınmaya, toplanmaya ve Osmanlı topraklarından çıkarılmaya başlanmıştır. Bu koleksiyonerlerden biri de İngiliz asıllı Lord Frederic Leighton'dur.

Lord Frederic Leighton

Leighton, tarihte bilinen ilk İznik çini koleksiyonerleri arasında yer alır. Aynı zamanda ressam ve heykeltraş olan Leighton, İngiltere Kuzey Yorkshire, Scarborough'da, 1830 yılında doğmuş; kariyeri boyunca zengin ailesinin de desteğini alarak on dokuzuncu yüzyılın en ünlü İngiliz sanatçılarından ve koleksiyonerlerinden biri olmuştur. Londra Üniversitesi Kolej Okulundaki eğitiminin ardından, tarih ressamı Eduard von Steinle'den ve İtalyan manzara ressamı Giovanni Costa'dan eğitim almış; Floransa'da Accademia di Belle Arti'de okumuştur.

Paris'te yaşadığı 1855 -1859 yılları arasında tanıştığı dönemin önemli ve ünlü ressamlarından olan Ingres, Eugene Delacroix, Jean Baptiste Camille Corot ve Jean François Mil-

Görsel 3: 1880 yılında Leighton'un yaptığı kendi portresi. Tuval üzerine yağlı boya. 76.5 cm x 64 cm

let gibi isimlerin dostluğu, sanat görüşünün biçimlenmesine katkı sağlamıştır. Paris'te 1855 yılında Kraliyet Akademisi'nin yaz sergisinde eserleri ile İngiltere'yi temsil etmiştir. Serginin açılış gününde Kraliçe Victoria tarafından "Cimabue's Madonna is carried in Procession through the Streets of Florence" (Cimabue'nin Madonna'sı Floransa Sokaklarında Geçit Töreninde taşınıyor) isimli tablosu satın alınmış; böylece Leighton, "sanatta seçkin" olmayı ve Londra sanat çevresine girmeyi başarmıştır.

Görsel 4: Frederic Leighton, Cimabue's Celebrated Madonna is carried in Procession through the Streets of Florence. 1853 -55 / Tuval üzerine yağlı boya. 231.8 × 520.7 cm

1860'da Londra'ya taşınan Leighton, 1864'te Kraliyet Akademisi'nin yardımcı üyesi olmuş; 1868'de Kraliyet Akademisyeni seçilmiştir. 1878-1896 yılları arasında 18 yıl boyunca Kraliyet Akademisi Başkanı olarak görev yapmıştır.1878'de Frederic, Stretton Baronu Lord Leighton olarak şövalye ilan edilmiştir. 1896'da Baronet olarak asalet unvanı verilmiş ancak ertesi gün 25 Ocak 1896'da kalp yetmezliğinden ölmüştür. Cenazesi St. Paul Katedrali'ne gömülmüş; hiç evlenmemesi nedeniyle ünvanı da ölümüyle birlikte sona ermiştir. Leighton bu nedenle en kısa ömürlü asil olma unvanını taşımaktadır. Frederic Leighton'ın olağanüstü ve geniş kapsamlı yeteneği, büyük ölçekli Akademi resimlerinden, portre çalışmalarına ve manzara resimlerine kadar geniş yelpazede eserler üretmesine neden olmuştur. Eserlerinde tarih, incil ve klasik konuları ele almıştır. Çağdaşlarından daha sofistike estetik anlayışı, en önemli resimlerinin Kraliyet Akademisinde sergilenmesine yol açmıştır. Leighton'ın en büyük resimleri mitolojik konular ya da antik ya da İncil tarihine ait sahnelerdir. Çağdaşlarının birçoğunun aksine, resimdeki klasisizmin gerçek ruhunu anlayarak, zamansız sadelik ve büyük bir görsel güç yaratmıştır.

Görsel 5: Frederic Leighton, Idyll 1880 tuval üzerine yağlıboya 104.1 cm x 212.1 cm

Leighton Evi Müzesi ve Arap Salonu

Leighton'un gelişmiş estetik anlayışını ve koleksiyonunu görünür kılan, Londra'da ki Leighton Evi Müzesi (Leighton House Museum), Birleşik Krallık'ta halka açık, amaca yönelik olarak inşa edilmiş tek stüdyo ev olma özelliği taşır. Leighton, Kensington stüdyo evini 1865'ten itibaren, sadece yaşanacak ve resim yapılacak bir yer olarak değil, aynı zamanda sanatçının yeni onurlu rolünü canlandırabileceği bir sahne olarak inşa etmiştir.

Müze, Leighton ve çağdaşlarının oldukça önemli resim ve heykel koleksiyonunu içerir. Aynı zamanda önemli bir İznik çini koleksiyonu bulunur. Carswell'in "Iznik Pottery" (2006) adlı kitabında belirttiğine göre, o dö-

Görsel 6: Leighton Evi Müzesi Holland Park, Londra, W14, Birleşik Krallık

nemde İznik çini eserlerine ilginin az olduğu Türkiye'nin aksine Avrupa'da, dekoratif sanat eserlerine olan ilgi olağanüstü boyuttadır. Çok sayıda yabancı heyecanla çini toplamaya başlar. Lord Frederic Leighton'un Kensington malikanesinde bulunan, İznik ve Suriye çinileri ile kaplı Arap Salonu* bunun en iyi örneğidir.

İznik çinisinin ilk koleksiyoncularından biri olarak anılan Leighton'un koleksiyonunda çoğunluğu, on altıncı ve on yedinci yüzyıla tarihlenen olağanüstü kalitede ve çok sayıda İznik çinisi bulunmaktadır. İznik çini koleksiyonu, çoğunlukla Osmanlı İmparatorluğunun başkenti İstanbul ve eski başkenti Bursa'dan getirilen çinilerle oluşturulmuştur.

Lord Leighton, sık sık Türkiye, Suriye ve Mısır'a yaptığı seyahatlerden en iyi sanat eserlerini toplayarak çini koleksiyonunu oluşturmuştur. Bu ülkelere ziyaretlerini gerçekleştiremediği dönemlerde ise çini, satın almaları için profesyonel İngiliz kaşif ve misyoner, amatör antikacı Richard Francis Burton'dan büyük destek almıştır. Burton dışında bu ülkelere seyahat eden ya da bu ülkelerde yaşayan birçok arkadaşını da çini toplamak üzere görevlendirmiştir. İznik, Şam ve İran'dan topladığı olağanüstü kalitede tarihi çini eserlerin sergilenmesi amacıyla tasarladığı Arap Salonu 1877 - 1879 yılları arasında mimar George Aitchison tarafından inşa edilmiştir (Mary Roberts, 2020).

Görsel 7: Leighton Evi Müzesi, Arap Salonu
https://www.flickr.com/photos/europanostra/6964124889/in/album-72157629210844550/
*https://panoramea.co.uk/leightonhousemuseum/

Kraliyet Akademisi'nin başkanı olmasıyla aynı dönem rastlayan salon, Leighton'un başarısının ve statüsünün sembolü haline gelmiştir. Lord Leighton, Arap Salonunu Sicilya'da bulunan ve 12. yüzyıla tarihlenen La Zisa Sarayı'ndan esinlenerek tasarlamıştır. İngiliz çömlekçi ve çini tasarımcısı William De Morgan'ın karo parçalarını çoğaltma ve onarma katkısı ve yine çini tasarımcısı Walter Crane'in frizlerinin eşlik ettiği uygun bir tasarım oluşturmak için çok sayıda (1000 karo kadar) 16. ve 17. yüzyıla tarihlenen İznik çinisi kullanılmıştır. Arap Salonu, tüm İznik karoları ve çini vazo, tabak, sürahi ve maşrapa gibi parçaları içine alan atmosferik bir yapıdadır. İznik karolarının uygun şekilde iç mekâna yerleştirilmesi, gerekli restorasyonun yapılması ve çözümlenmesi Leighton ve iş arkadaşları için oldukça zorlayıcı olmuştur. Leighton, Arap Salonunu sadece nadir doğu sanatlarının en güzel örneklerini sergilediği bir salon olarak değil aynı zamanda misafirlerini ağırladığı dinlenme mekânı olarak da değerlendirmiştir. Leighton'ın müze-evi aynı zamanda birçok sanatsal etkinliğe ev sahipliği yapmaktadır. Arap Holü'nün yanı sıra resim ve heykel koleksiyonu ile 19. yüzyılın en dikkat çekici mekânlarından biri olarak ziyaretçilerini ağırlamaktadır.

Duran CANKÜL

Hastalıklardan korunmak ve yaşam kalitesini artırmak için sağlıklı beslenmek yaşam tarzı haline getirilmelidir. Bu da yemek yaparken besin bilgisi, algısal uyum, ısı seviyesi ve dengeyi bilmekten geçer.

Yemek besinsel bir kompozisyondur. Beslenme, vücudumuza ihtiyacı olanı, yine ihtiyacı oranında vermektir. Aynı tabakta, birçok besin grubu (protein, karbonhidrat gibi), farklı ürünlerde ve miktarlarda bulunur. Dolayısıyla tabak kompozisyonundaki besin öğeleri oranlarının ne kadar olması gerektiği önemli bir soru haline gelir. Burada, ihtiyaçlar ve talepler devreye girmektedir. Belki de beslenme tercihlerindeki ikileminin en yoğun yaşandığı nokta burasıdır. Masadaki bir tabak yemek; içeriği üzerinde alternatiflerin değerlendirildiği, hazırlanması ve pişirilmesi imkânlarının göz önünde bulundurulduğu, emeğin ve ilginin tüm süreçlerde etkili olduğu ve beğeninin/övgünün umulduğu; bir planlamanın çıktısıdır. Önemli, kurgusal ve çoğu zaman stresli bir karar verme sürecidir.

Örneğin Erzurum çorbasının içinde tahıl, et, yoğurt, tereyağı bulunur. Beyaz et de kullanıldıysa, oldukça lezzetli ve besleyici bir kompozisyon haline gelir: protein, karbonhidrat, vitaminler, mineraller, yağ, su.

Her biri rengarenk olan çiçeklerden bir buket hazırlamak gibidir, yemek pişirmek. Renklerin ağırlığı, tonları, zıtlıkları ve uyumları; buketin bütünsel estetiğini şekillendirir. Yemeklerde de durum farklı değildir. Bir tabak yemek besin ve lezzet kaynaklarının bir araya toplanmış hali, seçimlerimizin somut sonucudur. Günlük beslenmede önemli ağırlığa sahip protein ve karbonhidrat gibi besin ögelerinin hangi kaynaklardan ne kadar sağlanacağını bilmek önemlidir. Hangi gıda, hangi besin öğesini ne oranda içerir? Neredeyse hiçbir

gıda türü, tek bir besin öğesinden oluşmaz; içeriğinde farklı besin öğelerini farklı oranlarda barındırır. Örneğin bulgur (100 g) 69.8 g karbonhidrat, 12.5 g protein, 1.5 g yağ, 40 mlg kalsiyum, 3.5 mlg demir, 0.40 mlg B1 vitamini, 0.04 mlg B2 vitamini ve 4.3 mlg niacin içerir. Dolayısıyla pilav pişiriminde bulgur ya da pirinç tercihi önem kazanan bir soru haline gelir.

Neyi Ne Kadar Pişirmeli?

Besin tercihi kadar besinlerin nasıl ve ne kadar pişirileceği de önemli bir konudur. "Neyi, ne için?" sorusu cevaplanmalıdır öncelikle. Gıdaların (kuru gıda, taze sebze-meyveler, etler, süt ürünleri, yağlar vs.) her biri yapısal olarak farklıdır. Etler (büyük/küçük baş, kanatlılar, su ürünleri vs.) kendi aralarında aynı değildir. Hatta tavuk etinin bölümleri bile kendi içerisinde farklı dokuda ve kimyadadır. Örneğin göğüs ve kalça kısımlarında bulunan kolojen bağların sıklığı ve yağ oranları değişiktir. Protein bağı olarak adlandırılan kolojen ve kolojenin sıklığı etin sertliğinden sorumludur. Etleri pişirmede, bu bağlar göz önünde bulundurulur ve yumuşatarak, sindirilebilir hale getirilir. Bitkilerdeki benzer bağlara ise lif denilmektedir. Lifleri de yumuşatarak sindirilebilir hale getiririz. Bitkisel kaynaklarda, dokusal sertliğin önemli sebeplerinden biri (mineraller de bulunmaktadır); lif bağlarının sıkılığıdır. Buradaki dokusal özellikler, pişirme süresini de etkiler. Bu bilgilerden ha-

reketle paragrafın başındaki soruyu şimdi yanıtlayabiliriz: Gıda nasıl istiyorsa/ihtiyaç duyuyorsa öyle pişirelim. Gıdaların besin değerlerini bilmek, onlardan ihtiyacı karşılayacak oransal bir kompozisyon oluşturmak başarıyı garantilemez.

Doğru ve dengeli ısı da gereklidir. Nemli ısıda ve yavaşça pişirmek besin değerlerini korur ve lezzeti geliştirir. Su, lezzeti taşıyan önemli bir aracıdır. Örneğin; et, sebze ve baharatların aynı kapta pişirildiği bir yemek yapımında lezzet etkileşimlerinin en başarılı gerçekleştiği ısı seviyesi "80-95 C" (simmering) aralığındadır. Bu ısı seviyesinde kolojen ve lif bağ dokuları yumuşar, aralarındaki düğümler gevşer. Isı ve lezzetler bu şekilde gıdanın derinlerine ilerleyebilir ve lezzet alışverişi mümkün olur. Bu ısı seviyesinde, besin değeri kayıpları da en az seviyededir. Isı seviyesi kontrolsüz

yükselirse ve kap içerisinde basınç oluşursa; bağ dokuları parçalanır/kırılır, bağlar kendini sıkar/dışarıya kapatır; içerisindeki suyu dışa verirse de kurur. Basınçlı tencerede pişen yemeklerin lezzet eksikliğinin sebebi budur. Besin tercihi ve pişirme süresi kadar önemli bir başka konu da lezzetlendirmedir. Baharatlar lezzetin detaylarıdır. Lezzet, gıdaların ağzın ön (%20) ve arka (%80) taraflarında algılanan, duyusal uyarıcılardır. Bilindiği üzere beyin bilmeceleri sever. Bir lokma yemek de beyne binlerce bilmece sorar. O lokmada uyum varsa, bazı tanıdık hoşlukları barındırıyorsa ya da hatırlatıyorsa; beslenme keyfe dönüşür. Bazı aromatik bitkiler ve baharatlar, ana ürünün kendi lezzetini zenginleştirmesinde önemli işlev görür. Lezzet inceli kalınlı seslerin ahengiyle büyülediği, bir müzik gibidir. Tek ve en güzel bir notadan ötesidir. Lezzeti inşa etmenin önemli kurallarından biri; rayihalı, ıtırlı, keskin, acı, tatlı vb. uyarıcılara sahip aromatik bitki ve baharatları tanımak, keşfetmektir.

Gıdaları pişirmenin ve lezzeti inşa etmenin birkaç temel unsurundan bahsettik: Besin bilgisi, algısal uyum, ısı seviyesi ve denge. Tarif vermedik. Tarifler, bahsettiğimiz unsurlardan geliştirilmiş, sonsuz kombinasyonlardır. Aynı tariften, farklı kişiler aynı sonucu alamazlar. Hatta aynı kişi, aynı tariften, aynı yemeği tekrar yapamaz. Çünkü zamanı, hareketi, ısıyı, dengeyi ve de ilgiyi aynı kılmak mümkün değildir. Yemek yapmak hazırlama ve pişirme süresinde gıdayı izlemek, onu anlamak, dinlemek; ondan istediklerimiz doğrultusunda ona istediğini vermektir. Bilginiz ve emeğiniz sağlık olsun...

Kürşat YENİLMEZ

Medeniyetimizi ve yaşam konforumuzu borçlu olduğumuz matematik ülkemizde hak ettiği değeri pek görememektedir. Genelde uzak durulan, sevilmeyen, hatta gereksiz görülen bu bilim dalı hayatın her alanındadır; özellikle problem çözme becerisini geliştirdiği için de çok önemlidir.

Matematik nedir? sorusunu soracağınız herkes muhtemelen birbirinden farklı tanımlamalar yapacaktır; matematiği herkes farklı tanımlar. Bu aslında gayet doğaldır. Çünkü herkes farklı düzeyde matematik bilgisine sahiptir ve sahip olduğu bilgi dahilinde bir tanımlama yapmaya çalışmaktadır. Bunun dışında herkesin matematik anlayışının da farklı olduğu söylenebilir. "Matematik" terimi, antik Yunanca "matesis" kelimesinden türetilmiş olup "ben bilirim" anlamındadır. Yani antik Yunan'da matematiği bilen bir kimse her şeyi bildiğini iddia edebilmekteymiş. Matematik ile ilgili çeşitli kaynaklarda yapılan tanımlar arasında, "Dil, din, ırk ve ülke tanımadan medeniyetten medeniyete zenginleşerek geçen, sağlam, kullanışlı, evrensel bir dil ve kültürdür", "İnsanların ortak düşünce aracıdır", "Yayılma alanına ve derinliğine sınır konamayan bir bilimdir, bir sanattır", "Beyin jimnastiğidir", "Bir takım sembolleri kullanan dildir" gibi ifadeler yer almaktadır. Dikkat edilirse bu ifadelerin bazıları matematiği tanımlamaya bazıları ise betimlemeye yöneliktir. Görüldüğü gibi ortak bir tanımının yapılamaması bile matematiğin konu ve uygulama alanına sınır konulamayan, insanlık için ne kadar değerli ve önemli bir bilgi birikimi olduğunun göstergesidir.

Matematiğin ortaya çıkışına yönelik iki felsefi yaklaşım mevcuttur. Bir yaklaşıma göre "matematik icattır" diğer bir yaklaşıma göre ise "matematik keşiftir". Bunlardan ikinci görüşü destekleyen doğal kanıtlar oldukça fazladır. Fibonacci sayıları, altın oran (1,618), sarmaşıktaki helis eğrisi vb. Örneğin birçok dallı bitkide her yıl yeni dallanmaların sayısını bulmak için yere paralel çizilecek doğruların

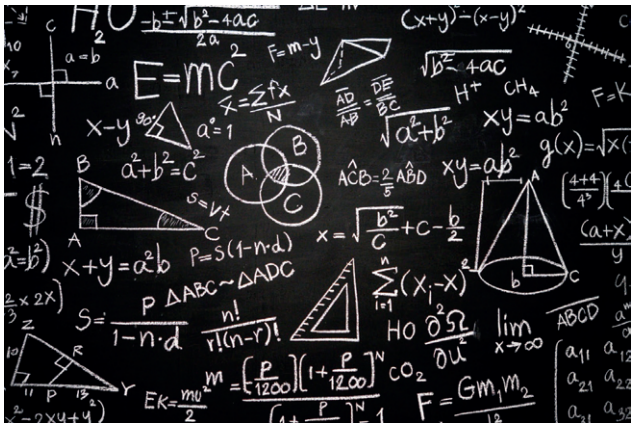

kestiği dal sayıları ardışık Fibonacci sayılarıdır. Çam kozalağı, papatya ve ayçiçeğinin orta kısmında bulunan saat yönündeki ve tersi yöndeki spirallerin sayıları her zaman ardışık iki Fibonacci sayısı olmaktadır. Bunun dışında birçok sanat eserinde estetik bir görüntü ortaya koymak amacıyla altın oran kullanıldığı bilinmektedir. Parthenon tapınağı, Taj Mahal, Notre Dame Katedrali, Anıtkabir, Mısır Piramitleri altın oran kullanılarak yapılmış mimari eserlerdendir. Ayrıca Da Vinci'nin Mona Lisa adlı eserinde de altın oranı kullandığı bilinmektedir. Bunun dışında normal gelişim gösteren her insanın vücudunda (boy/bacak boyu gibi) ve yüzünde (yüzün uzunluğu/yüzün genişliği gibi) altın oranı veren basit hesaplamalar yapılabilmektedir.

Neden matematik öğrenmeliyiz?

Bu sorunun cevabı aslında çok açık. Matematiksel kavram ve ilişkileri öğrenmek bir insan olarak doğuştan sahip olduğumuz ve bizi diğer canlılardan ayıran en önemli yetilerimizden biri olan düşünme becerisini geliştirmektedir. Bunun yanında matematiği öğrenmek doğru akıl yürütme ve karar vermeyi sağlar, bilimsel düşünme yollarını öğrenip uygulamayı sağlar, eleştirel düşünme yeteneği kazandırır, herhangi bir konuda değişik yollardan düşünebilmeyi öğretir, araştırmaya ve incelemeye yöneltir, sistemli ve mantıklı düşünmeyi öğretir, soyut bilgileri somut durumlara, genellemeleri ve teorileri özel durumlara uygulatır, sebep ve sonuç arasında bağıntı

kurma ve sentez yapmayı sağlar, herhangi bir durumda tutarlı tahmin yapabilmeyi öğretir. Matematik dersi öğretim programlarında da belirtildiği gibi matematik dersi ile bireylere akıl yürütme, ilişkilendirme, iletişim ve problem çözme becerilerinin kazandırılması amaçlanmaktadır. Tüm bu becerilere sahip olmak günümüzde yeni bir kavram ile ifade edilmeye başlamıştır: "Matematik okuryazarlığı". Matematik okuryazarlığı, matematiğin tarihsel gelişimi hakkında bilgi sahibi olma, günlük hayattaki matematiksel ilişkileri fark etme, iletişim kurmak için matematik dilini kullanma, problem çözme ve matematik bilgileri gerçek hayat durumlarında kullanmayı içermektedir.

Sabah yataktan kalkıp akşam tekrar yatana kadar yaptığınız işlerde hiç matematik kullanmadan bir gün geçirmeyi deneyin, yapamazsınız, çünkü matematik her yerde. Okulda matematik dersinde öğrendiğiniz bilgilerin ve kazandığınız becerilerin günlük yaşamda bir yerlerde mutlaka işinize yaracağını asla unutmayın. Hayatta matematik olmadan hiçbir şeyin olmayacağını bilin. Aslında bu bilgileri çoğu zaman farkında olmadan kullanıyoruz. Örneğin çoğu zaman parklarda karşılaştığınız üçgen şeklindeki bir güzergahta neden üçgenin iki kenarını yürümek yerine çapraz yolu kullandığınızı hiç düşündünüz mü? "Kestirme yani daha kısa da ondan" dediğinizi duyar gibiyim. Peki çapraz yolun daha kısa olduğunu nereden biliyorsunuz? Tabi ki matematik dersinden. Çünkü üçgeni anlatırken öğretmeniniz bir üçgenin iki kenarının uzunlukları toplamının her zaman üçüncü kenarın uzunluğundan daha fazla olduğundan söz etmişti. Bunun gibi matematik dersinde öğrendiğimiz ve günlük yaşamda kullandığımız birçok bilgiyi örnek verebiliriz. İşte bu yüzden okulda öğretilen matematiği iyi öğrenmeli ve günlük yaşamda da bu bilgileri doğru bir şekilde kullanmalıyız.

Herkesin matematik öğrenmeye ihtiyacı var, çünkü hayatımızın içindeki her şeyde matematik var.

Niçin matematikte başarılı olamıyoruz?

Matematik dersindeki başarısızlığın bana göre farklı boyutlardan kaynaklanan nedenleri var. Örneğin öğrencilerin büyük bir çoğunluğu henüz matematik dersini görmeden bile bu dersi yapamayacağı ve anlayamayacağı gibi olumsuz bir önyargı geliştirebiliyor. Matematiğe karşı önyargı bence en önemli başarısızlık nedenlerinden birisi. Bundan başka öğretmenlerin matematik derslerinde konuları günlük yaşamdan ve birbirinden

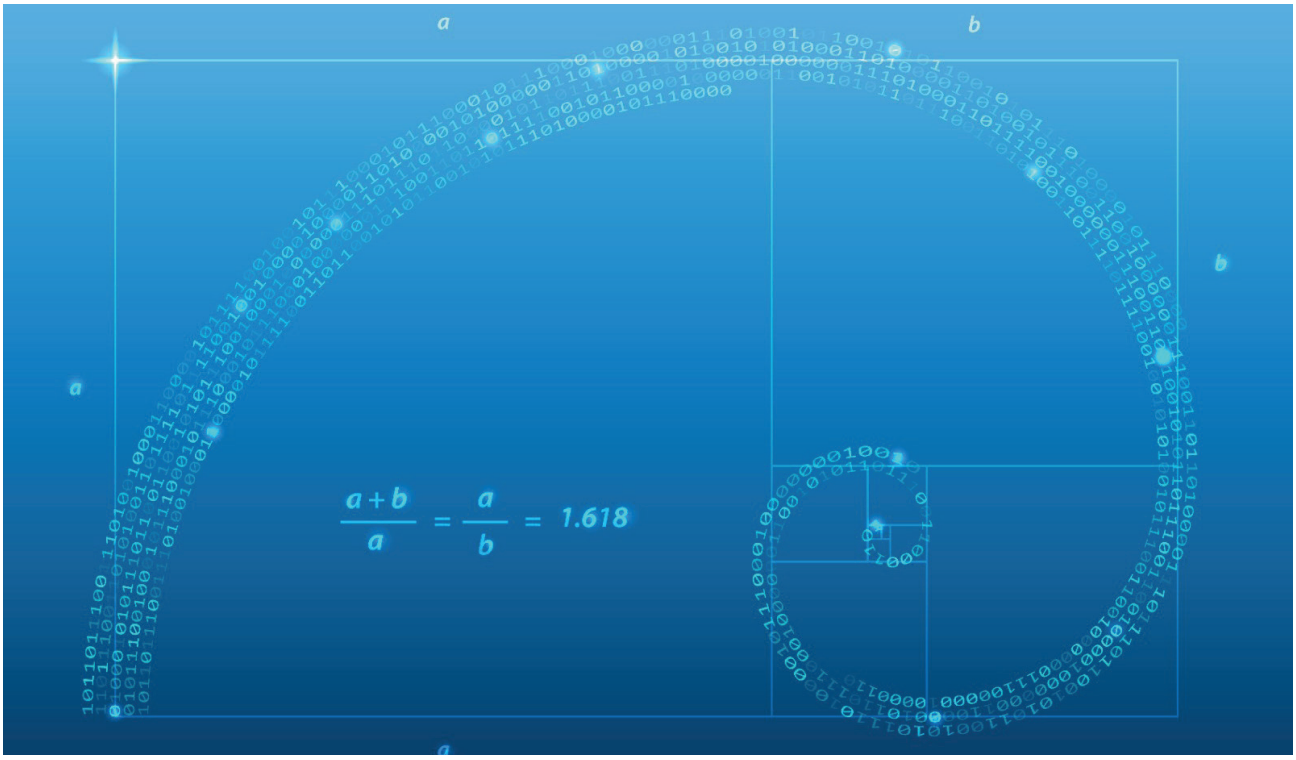

kopuk bilgiler olarak anlatmaları da bana göre en önemli nedenlerden. Uzun yıllardır matematik dersi öğretim programlarımız "az zamanda çok şeyler öğretme" yaklaşımını benimsediği için matematik derslerinde çok fazla konuya yer verilmekteydi ve öğrenciler de doğal olarak bu konuların tamamını öğrenememekteydiler. Bu konuda ülkemizde özellikle 2013 ve 2017 yılında gerçekleştirilen program revizyonları ile matematik programındaki konu ve kazanım sayıları bir parça azaltıldı. Tabi bu durumun da ortaokul ve lise açısından olumlu ancak üniversite açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceği de açıktır. Ortaokul ve lise öğrencileri belki azalan konuları daha iyi öğrenebilecekler ancak bu kez de üniversiteye daha hazırlıksız gelecekler.

Hayatım boyunca sıklıkla karşılaştığım "Neden matematik öğrenmeliyiz?" sorusu beni "Hayatımızdaki Matematik" başlıklı konferanslar vermeye yöneltti. Hayatımızın neden matematik olduğunu, matematiğin ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı, matematik bilmenin bize ne tür beceriler kazandırdığı üzerine özet bilgilerden oluşan bir sunum hazırlama gereği duydum. Yaklaşık 10 yıldır kişisel olarak bizzat kendi tespitlerimden, yakın çevremden bana iletilen tespitlerden ve internet ortamlarından elde ettiğim matematiğin yanlış kullanıldığı onlarca örnek topladım ve hazırlamış olduğum sunuma bu örnekleri de ekledim. Bunu yapmamın nedeni, çocuklarda, gençlerde hatta yetişkinlerde okulda öğrenilen matematiğin günlük yaşamda doğru kullanılıp kullanılmadığı konusunda bir farkındalık yaratmak ve böylece yapılan hataların sayısının azalmasını sağlamaktı. Hayatımızdaki Matematik başlıklı konferansımı şimdiye kadar ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite düzeyinde Türkiye'nin pek çok köşesinde paylaşmaya çalıştım. Her sunumdan sonra öyle güzel dönütler aldım ki doğru yolda olduğumu düşünerek halen gelen tüm tekliflere cevap vermeye çalışıyorum.

Bununla ilgili beni şimdiye kadar en çok duygulandıran bir anımı paylaşmak isterim. Eskişehir ili Tepebaşı ilçesine bağlı bir ortaokulun daveti üzerine konferansımı vermek üzere söz konusu okula gittim. Konferans gayet güzel geçti, öğrenciler de bir hayli ilgiliydi. Konferansın sonunda bir kız öğrenci yanıma gelerek matematiği şimdiye kadar hiç sevmediğini, çalışmak istemediğini ve derste anlatılanların başka hiçbir yerde işe yaramayacağını düşündüğünü ancak bu konferansla birlikte bu olumsuz düşüncelerinin tamamen değiştiğini ve matematiğin ne kadar değerli ve hayatımızı kolaylaştıran bir bilgi birikimi olduğunu çok iyi anladığını söyleyerek bunu sağladığım için bana sarılmak istedi. Şimdiye kadar hiçbir konferansımda bu kadar duygulandığımı hatırlamıyorum.

Matematik; sayılarıyla, şekilleriyle hayatımızın içinde yer almaktadır. İsterseniz sözlerimizi sevdiğimize olan duygularımızı sayılarla ifade ederek noktalayalım...

0'dan başlarsın yaşamaya

1 bakmışsın girivermiş hayatına

2'de bir özlersin

3 günlük ayrılık ölüm gibi gelir

4 gözle beklersin

5 dakika görmek bile yeter sana

6 üstü insandır halbuki

7 kat göklerde hissettirir kendini

8 köşesindir mutluluktan

9 doğurursun beklemekten

Çünkü 10'u çok seversin...

İyi bir matematik okuryazarı olmanız dileğiyle...

ESKİŞEHİR KİTAPLIĞI SERİSİ

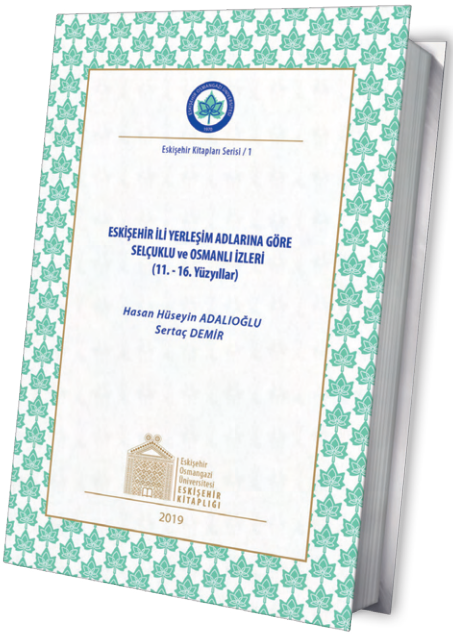

ESOGÜ YAYINLARI
kitabevi@ogu.edu.tr

ESOGÜ BASIMEVİ